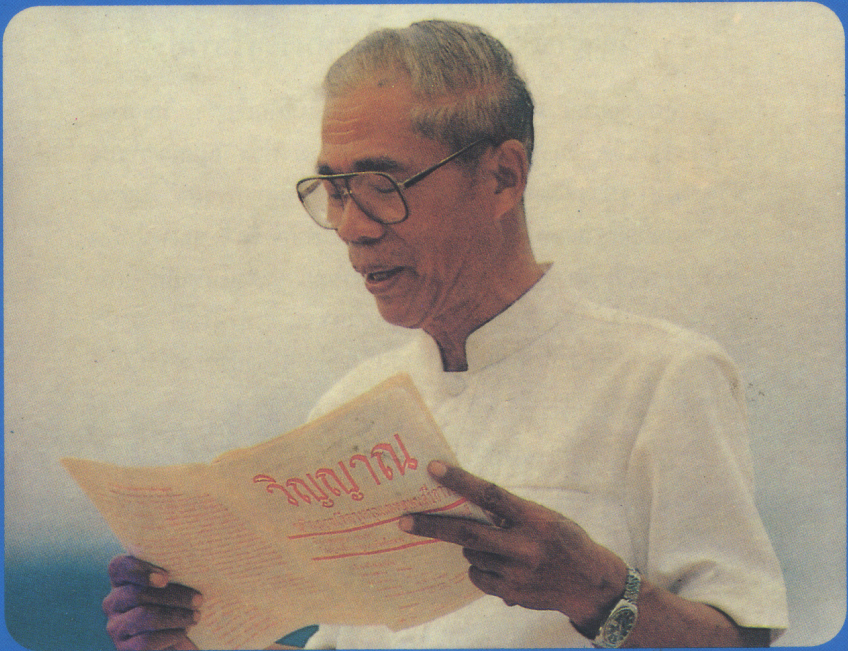


ทศพลญาณ

โดย

พร รัตน์สุวรรณ

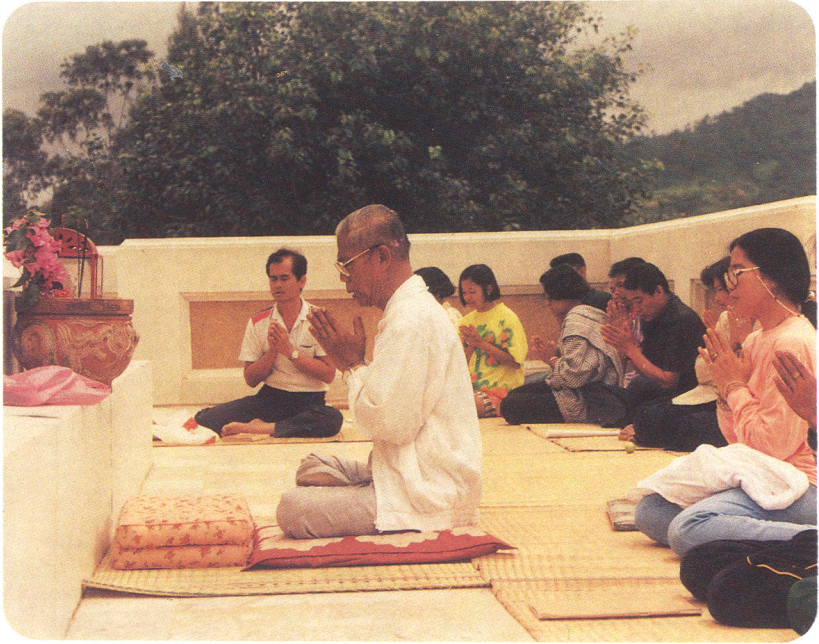


จัดพิมพ์โดย

ฝ่ายพัฒนาศาสตร์และคัมภีร์สน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์



“ถึงแม้ข้าพเจ้าจะรู้อยู่ว่า คนส่วนมากไม่เชื่อว่า ข้าพเจ้าจะทำงานนี้ด้วยใจที่เป็นกุศล เพราะเขาเห็นว่าข้าพเจ้า ซึ่งเป็นผู้ดำเนินงานและเป็นผู้ก่อตั้งเป็นฆราวาส และคนทั้งหลายก็ทราบดีว่า ข้าพเจ้าเป็นคนไม่มีฐานะอะไรเลย ยากจน มีแต่ตัว ... ใครจะเข้าใจอย่างไรก็สุดแล้วแต่ เพราะถึงหากว่าจะมีใครคิดว่าข้าพเจ้าสร้างงานนี้ เพื่อเป็นการทำมาหากิน ข้าพเจ้าก็ยอมรับ เพราะถ้าข้าพเจ้าไม่หากินโดยวิธีนี้ ก็ไม่ทราบว่าจะไปหากินโดยวิธีไหน จึงจะทำให้การหากินของข้าพเจ้าได้เป็นประโยชน์แก่คนทั้งหลายให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ...”

ดร. รัตนคุณ

ทศพลญาณ

โดย

พร รัตน์สุวรรณ



จัดพิมพ์โดย

ฝ่ายพัฒนาศาสนาแคมป์สน
มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย
อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์

ทศพลญาณ

โดย พร รัตน์สุวรรณ

ISBN 974-344-079-8

พิมพ์ครั้งที่	๑	พ.ศ. ๒๕๑๗	จำนวน ๑,๐๐๐ เล่ม
พิมพ์ครั้งที่	๒	พ.ศ. ๒๕๒๕	จำนวน ๒,๐๐๐ เล่ม
พิมพ์ครั้งที่	๓	พ.ศ. ๒๕๔๓	จำนวน ๓,๐๐๐ เล่ม

เนื่องในงานฉลอง ๒๕ ปี ศูนย์พัฒนาศึกษาแคมป์สน
มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย และงานมอบถวายคัมภีร์
อรรถกถา-ฎีกา แห่งมหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย ๑๘-๑๙
พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๓

หนังสือ “ทศพลญาณ” เล่มนี้
มูลนิธิพร รัตน์สุวรรณ จัดทำขึ้นใหม่
ในรูปแบบของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book)
เมื่อเดือนสิงหาคม ๒๕๖๔

คำปรารภ

นับแต่ได้ก่อตั้งศูนย์พัฒนาศาสนา เมื่อพ.ศ. ๒๕๑๘ จนถึงบัดนี้ พ.ศ. ๒๕๔๓ ครบ ๒๕ ปี คณะศิษย์อาจารย์พร รัตนสุวรรณ ได้ปรึกษากันจะจัดงานฉลองฯ แล้วมีฉันทะร่วมกันในอันที่จะจัดงานฉลอง ๒๕ ปีศูนย์พัฒนาศาสนาแคมป์สน จากนั้นได้นำเรื่องเข้าปรึกษาคณะผู้บริหารมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ขอจัดงานฉลองฯ ซึ่งทางมหาวิทยาลัยฯ ก็ได้มีอนุมติให้จัดงานฉลองฯ ขึ้น ในวันที่ ๑๘-๑๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๓ นี้ ดังมีรายละเอียดปรากฏอยู่ในหนังสือสุจิตร์แล้ว

ในงานนี้ ได้ประกอบพิธีมอบถวายคัมภีร์อรรถกถา-ฎีกา ที่ทางฝ่ายพัฒนาศาสนา และมูลนิธิพร รัตนสุวรรณ จัดพิมพ์พร้อมกับการฉลองฯ จำนวน ๔ เล่ม คือ

๑. วินยาลังการฎีกา ปฐมภาค
๒. วินยาลังการฎีกา ทุตติยภาค
๓. มธุสารัตถทีปนี ปฐมภาค
๔. โมหวิจเฉทนี

นอกจากนี้ได้จัดพิมพ์หนังสือ เพื่อเป็นธรรมบรรณาการ เป็นอนุสรณ์ถวายพระเถรานุเถระ และมอบให้ท่านที่เคารพนับถือในอาจารย์พร รัตนสุวรรณ ๔ เล่ม คือ

๑. ฉลอง ๒๕ ปีศูนย์พัฒนาศาสนาแคมป์สน
๒. ทศพลญาณ
๓. โครงการศูนย์พัฒนาศาสนา และพระพุทธรูปศาสนา
จะช่วยชาติบ้านเมืองได้อย่างไร
๔. สัจจิปัตรงานฉลอง ๒๕ ปีแคมป์สน

หนังสือฉลอง ๒๕ ปีศูนย์พัฒนาศาสนาแคมป์สน เป็นหนังสือแนะนำศูนย์พัฒนาศาสนาจากอดีตสู่ปัจจุบัน บันทึกประวัติผู้ก่อตั้งศูนย์ฯ ประวัติการก่อสร้าง และงานในโครงการที่อาจารย์พร ดำเนินงานจัดทำ

หนังสือทศพลญาณ เป็นหนังสืออธิบายญาณอันเป็นกำลังของพระพุทธเจ้า ๑๐ ประการ ซึ่งอาจารย์พร เขียนลงพิมพ์ในหนังสือวิญญานฉบับ พ.ศ. ๒๕๑๕-๒๕๑๖ จัดพิมพ์แล้ว ๒ ครั้ง คือ ครั้งที่ ๑ พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๗ พิมพ์ครั้งที่ ๒ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๕ ครั้งนี้เป็นครั้งที่ ๓

หนังสือโครงการศูนย์พัฒนาศาสนา อาจารย์พรเขียนเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๘ บรรยายการก่อตั้งศูนย์พัฒนาศาสนาแคมป์สน ตำบลแคมป์สน อำเภอหล่มสัก (ปัจจุบันอำเภอเขาค้อ) จังหวัดเพชรบูรณ์

หนังสือสูจิบัตร เป็นหนังสือแสดงกำหนดการของงานฉลอง
๒๕ ปีศูนย์พัฒนาศาสนาแคมป์สน

ขอกราบขอบพระคุณคณะผู้บริหารมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย ที่ได้จัดงานฉลอง ๒๕ ปีศูนย์พัฒนาศาสนาแคมป์
สนในครั้งนี้ ซึ่งนอกจากจะเป็นการฉลอง ๒๕ ปีของการก่อตั้งศูนย์ฯ
ยังเป็นการระลึกถึง และประกาศเกียรติคุณอาจารย์พร รัตนสุวรรณ ผู้
ก่อตั้งศูนย์แห่งนี้ด้วย

นางสาวศรีเพ็ญ จัตุหะศรี

หัวหน้าฝ่ายพัฒนาศาสนาแคมป์สน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
คำปรารภ	๑
หลักการฝึกสมาธิ ทศพลญาณ	๑
วิธีฝึกสมาธิแบบประยุกต์	๔
ทศพลญาณ	๒๖
คำอธิบายเรื่องทศพลญาณ	๒๗
วิปากญาณ	๒๙
สัพพัตถคามินีปฏิบัติญาณ	๓๖
นानาธาตุนุญาณ	๔๖
นानาวิมุตติกุญาณ	๕๐
อินทริยปโรปริยัตตญาณ	๕๓
ฌานาภิสังกิลเสสาทิญาณ	๕๕
บุพเพนิวาสานุสติญาณ	๕๗
จตุปปตญาณ	๖๑
อัสวักขยญาณ	๖๕

หลักการฝึกสมาธิ

ทศพลญาณ

๑ การที่เราจะพัฒนาประเทศชาติให้มีความเจริญ นอกจากเราจะต้องอาศัยบุคคลที่มีความรู้ความสามารถ อาศัยเครื่องมือ อาศัยทุน และปัจจัยอื่น ๆ แล้ว ยังมีอีกอย่างหนึ่งซึ่งสำคัญที่สุดคือ การพัฒนาจิตใจให้รู้จักรับผิดชอบในหน้าที่ ให้มีความซื่อสัตย์สุจริต ให้มีความมานะพยายาม ให้มีกำลังใจที่จะต่อสู้กับอุปสรรค การพัฒนาจิตใจเพื่อจะให้ผลดังที่กล่าวมานี้ ส่วนมากเราใช้วิธีการอบรม โดยการพูดให้ฟัง หรือการเล่าประวัติบุคคลตัวอย่าง และด้วยการให้รางวัลผู้กระทำความดี ด้วยการลงโทษผู้กระทำความผิด วิธีการเหล่านี้เราได้ใช้กันมานานแล้ว แม้ในปัจจุบันก็ยังคงใช้อยู่ แต่เราก็ยังแก้ปัญหอะไรไม่ค่อยได้เท่าไรนัก เพราะคนที่ฉลาดและมีอิทธิพล ย่อมสามารถที่จะทำการทุจริต ทำความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่นได้เสมอ โดยที่ใครทำอะไรเขาไม่ได้ ตัวอย่างเช่นนี้มีดาษดื่นในสังคม เพราะฉะนั้นวิธีการแก้ปัญหาคอรัปชั่น การพัฒนาจิตใจอย่างที่เป็นอยู่ทุกวันนี้

๑ วิญญูณ ฉบับที่ ๑๑-๑๒ พฤศจิกายน ธันวาคม ๒๕๑๕

จึงยังไม่ได้ผลเท่าที่ควร เราน่าจะได้คิดหาวิธีอย่างอื่นที่ดีกว่าที่ใช้อยู่ทุกวันนี้ และวิธีที่ว่านี้ก็คือ วิธีฝึกสมาธิแบบประยุกต์ ซึ่งการฝึกสมาธิแบบนี้มีรายละเอียดมาก ข้าพเจ้าจะได้ชี้แจงในภายหลัง ก่อนอื่นขอให้เราเข้าใจกันเสียก่อนว่า การแก้ปัญหาใด ๆ ก็ตาม เราจะต้องรู้จักสมุฏฐานของปัญหานั้น ๆ อย่างละเอียดถี่ถ้วน จึงจะสามารถแก้ปัญหานั้น ๆ ได้ จิตของคนเรามีโครงสร้างเช่นเดียวกับร่างกาย คนที่จะสามารถรักษาโรคทางกายได้ จะต้องเรียนรู้ถึงส่วนต่างๆ ของร่างกายอย่างละเอียด จะต้องเรียนรู้ถึงส่วนต่างๆ ว่า เกิดขึ้นมาได้อย่างไร จะรักษาอย่างไรจึงจะหาย ในทำนองเดียวกัน ผู้ที่จะสามารถแก้ไขปัญหาวางจิตใจ ซึ่งซับซ้อนยิ่งกว่าปัญหาทางร่างกายหลายเท่า ก็เป็นการจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้ถึงโครงสร้างของจิตใจอย่างละเอียด พร้อมทั้งรู้จักวิธีแก้ปัญหาดังกล่าว อย่างละเอียดถี่ถ้วน

ข้าพเจ้าใคร่ที่จะชี้แจงให้ทราบว่า **ทางพระพุทธศาสนาได้มีความรอบรู้เกี่ยวกับเรื่องจิตใจอย่างละเอียดถี่ถ้วนที่สุด และรู้จักวิธีการต่างๆ ที่จะแก้ปัญหาวางจิตใจมานานแล้ว** การที่พุทธศาสนามีพระอรหันต์เกิดขึ้น แสดงให้เห็นว่าทางพระพุทธศาสนาได้รู้เรื่องจิตใจอย่างละเอียดถี่ถ้วนจริงๆ และสามารถที่จะแก้ปัญหาดังกล่าว ในทางจิตใจได้หมดทุกอย่าง ผู้ที่เรียนรู้ถึงชีวประวัติ ความรู้สึกนึกคิด ความประพฤติปฏิบัติของพระอรหันต์ในพุทธศาสนา ก็จะได้โดยไมยากกว่า การแก้ปัญหาวางจิตใจนั้น เราควรจะทำอย่างไรจึงจะได้ผลจริงๆ

จากการเผยแพร่พุทธศาสนาซึ่งข้าพเจ้าได้กระทำมานาน ทำให้ข้าพเจ้ารู้อย่างดีว่าการอบรมจิตใจโดยไม่มีการฝึกสมาธิจะได้ผลน้อยที่สุด แต่ถ้าหากได้นำเอาวิธีการฝึกสมาธิมาใช้คู่กันไป ก็สามารถที่จะเปลี่ยนจิตใจคนได้ง่าย บางคนทีใคร ๆ คิดว่าคงจะเปลี่ยนจิตใจไม่ได้ แต่ถ้าหากได้มีโอกาสฝึกสมาธิแบบประยุกต์ เขาก็สามารถที่จะเปลี่ยนนิสัยได้มากที่สุดทีเดียวโดยใช้เวลาไม่นาน เราเคยได้ยินคำว่าล้างสมอง ซึ่งวิธีการที่ทำงานใหญ่จะต้องมีการสะกดจิต และมีการจูงใจด้วยวิธีการสะกด ซึ่งสามารถทำให้ผู้ถูกสะกดเปลี่ยนอุดมคติ เปลี่ยนนิสัย เปลี่ยนความยึดถือได้อย่างมาก วิธีการล้างสมองตามแบบเท่าที่เคยทราบกันนั้นเป็นวิธีที่มีอันตราย ถ้าหากผู้สะกดมีจิตใจต่ำเห็นแก่ประโยชน์ของตน และถึงแม้จะได้ผลก็ชั่วคราว ส่วนวิธีการล้างสมองแบบพุทธศาสนานั้นเป็นเหมือนแพทย์ผู้ชำนาญเกี่ยวกับเรื่องร่างกาย และชำนาญในการรักษาโรค ซึ่งแพทย์แผนปัจจุบันได้พิชิตโรคสำเร็จได้หลายอย่าง โรคอันใดที่ไม่เคยรักษาให้หายได้ในสมัยก่อน หรือกลัวว่าจะหายก็นานมาก แต่มาในปัจจุบันโรคที่ว่านั้นรักษาไม่ยาก ในทางพระพุทธศาสนาก็เช่นเดียวกัน ถ้าหากเราได้นำวิธีการอย่างที่ว่าพระพุทเจ้าสอนเอามาใช้ในสมัยปัจจุบัน ก็จะได้ผลอย่างเดียวกัน คือสามารถที่จะแก้นิสัย หรือเปลี่ยนความคิดที่ไม่ดีได้สำเร็จ เหมือนกับการรักษาโรคในปัจจุบัน

แต่อย่างไรก็ดี ขอให้เข้าใจว่า วิธีที่จะแก้ปัญหาทางจิตใจตามแบบพุทธศาสนานั้นต้องใช้สมาธิประกอบ ถ้าเว้นจากสมาธิเสียแล้วแก้ไขได้ยากที่สุด ข้าพเจ้าเคยไฝ่ฝันที่จะมีสถาบันฝึกสมาธิที่ได้มาตรฐานมานานแล้ว แต่ไม่เคยสมความปรารถนา

เพราะคนทั้งหลายไม่แลเห็นความสำคัญของสมาธิ การที่ไม่แลเห็นความสำคัญก็เพราะเคยเห็นวิธีต่าง ๆ อย่างที่แพร่หลายทั่ว ๆ ไปนั้นไม่อาจจะนำมาแก้ปัญหาของสังคมได้ เพราะคนส่วนใหญ่ปฏิบัติตามไม่ได้ และตัวอย่างจริง ๆ ของคนที่ฝึกสมาธิได้สำเร็จนั้นก็ไม่แพร่หลายในสังคม และยังทำให้คนทั้งหลายเข้าใจผิดว่า ถ้าคนไหนสนใจทางสมาธิก็หมายถึงว่าเขาเบื่อโลก คิดจะสละโลก ไม่สนใจต่อปัญหาต่าง ๆ ในทางโลก เป็นประโยชน์ส่วนตัวมากกว่า เพราะฉะนั้นคนส่วนใหญ่จึงไม่สนใจ เพราะมองไม่เห็นว่าจะนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในสังคมได้อย่างไร

ข้าพเจ้าขอชี้แจงให้ทราบเสียก่อนว่า วิธีฝึกสมาธิแบบประยุกต์ดังที่ข้าพเจ้าเคยสอนมานั้น ไม่มีลักษณะที่เหมือนกับของสำนักไหน นอกจากจะมีเหมือนบางอย่าง แต่โดยหลักการส่วนใหญ่แล้วแตกต่างกันอย่างมากมาย เพราะวิธีฝึกสมาธิแบบประยุกต์นั้น มีหลักการโดยสังเขปดังต่อไปนี้ คือ :-

วิธีฝึกสมาธิแบบประยุกต์

๑. จะต้องสอบประวัติอย่างละเอียดของผู้ที่จะฝึกสมาธิ เพราะการสอนที่จะได้ผลอย่างแท้จริงนั้น ผู้สอนจะต้องเข้าใจถึงส่วนต่างๆ ของจิตใจอย่างละเอียดถี่ถ้วน จะต้องรู้ถึงสาเหตุที่แท้จริงของความบกพร่องในด้านจิตใจ เช่นสมมติว่าเราจะแก่นิสัยโกหกของเด็กบางคนก่อนอื่นก็ต้องสอบประวัติกันอย่างละเอียด และการสอบประวัติในด้านจิตใจนั้น ถ้าหากผู้รับการอบรมไม่ยอมให้ความร่วมมือ

เราก็ต้องมีวิธีการอย่างอื่นที่จะต้องทราบข้อเท็จจริงต่างๆ ที่จะเป็นประโยชน์ในการสืบหาสมมุติฐานว่า ทำไมคนคนนี้จึงมีนิสัยโกหก เฉพาะงานในด้านการสืบประวัติ ซึ่งถ้าทำกันอย่างถูกต้องจริงๆ ก็จะได้เห็นว่า เป็นงานใหญ่ไม่ใช่เล็กน้อย ต้องอาศัยผู้ร่วมงานและเครื่องมือต่าง ๆ ไม่น้อยเลย

๒. เราจะต้องตรวจพื้นฐานความดีที่มีอยู่ในสันดานของเขาว่ามีอะไรบ้าง อันนี้ก็ควรทราบอย่างละเอียดด้วย เพราะการที่เราจะแก้ นิสัยที่ไม่ดีนั้น จะทำได้เป็นผลสำเร็จก็ต่อเมื่อคนคนนั้น มีรากฐานทาง ความดีบางอย่างที่จะช่วยให้เขาแก้นิสัยนั้นได้ เช่น สมมติว่าคนคนหนึ่งมีนิสัยลักขโมย แต่ก็เป็นคนรักพ่อแม่ กตัญญูต่อพ่อแม่ และต่อผู้มีพระคุณทุกคน ซึ่งถ้าหากความกตัญญูนี้สูงมาก การที่จะแก้ นิสัยลักขโมยก็จะทำได้โดยไม่ยาก หรือคนที่มีนิสัยหึงหวง ถ้าเป็นคนที่มี นิสัยรักความยุติธรรม การแก้ นิสัยหึงหวงก็จะทำได้โดยไม่ยาก เพราะ ฉะนั้นจากวิธีการที่ว่านี้ หลังจากตรวจสอบแล้ว ก็สามารถจะบอกได้ เลยว่า คนคนนี้จะสามารถกลับนิสัยได้หรือไม่ จะกลับได้ก็เปอร์เซ็นต์

เพียงแค่อสองข้อดังที่กล่าวมา เราก็จะเห็นแล้วว่า วิธีการสอน ด้วยการเทศน์บนธรรมมาสน์ หรือด้วยการปาฐกถาหรือด้วยวิธีไหน ก็ตามดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน จะเห็นว่าห่างไกลกับวิธีการดังที่กล่าว มานี้อีกมากมาย

๓. ถึงแม้เราจะรู้ประวัติอย่างละเอียด รู้ทั้งส่วนที่ดีและไม่ดีในตัวเขา เพียงแค่นี้การสอนแม้จะสามารถทำได้ถูกต้อง ไม่ทำให้

คนที่รักการสอนเป็อ แต่ก็ยังได้ผลไม่เท่าไร ต่อเมื่อสามารถพูดจูงให้จิตเขาสงบ สงบมากเท่าไรยิ่งดี เมื่อจิตเขาสงบแล้วสอนในขณะนี้ จะได้ผลมากกว่าด้วยวิธีการสอนแบบธรรมตามากมาย เพราะมีหลักตายตัวอยู่ว่า ถ้าจิตของผู้ใดเป็นสมาธิ จิตของผู้นั้นก็อ่อนโยน เชื่อฟังเหตุผลได้ง่าย กลับใจได้ง่าย แต่ถ้าจิตไม่เป็นสมาธิแล้ว การสอนจะได้ผลน้อยที่สุด เพราะเราไม่สามารถที่จะทะล่อมความคิดของเขาให้เข้าไปสู่จุดที่เราต้องการ เพราะฉะนั้น การสอนด้วยวิธีทำให้ใจสงบเสียก่อนจึงได้ผลมากกว่า

๔. การฝึกสมาธิที่จะให้ได้ผลอย่างแท้จริงและเป็นการง่ายแก่ผู้ฝึก ก็ต้องมีการจูงสมาธิด้วย การจูงสมาธิหมายถึงการแนะนำให้ผู้รู้จักพิจารณาถึงปัญหาชีวิตและเพื่อช่วยเปลี่ยนวิถีความคิด เปลี่ยนความเข้าใจ เปลี่ยนความเชื่อ ความยึดถือและอะไ้อีกหลายอย่าง ถ้าหากผู้รับการฝึกสามารถยอมรับความคิดต่าง ๆ ที่จะแนะนำให้ใหม่ ก็เป็นอันว่าการฝึกนั้นได้ผลแน่นอน การฝึกสมาธิแบบนี้ สามารถฝึกพร้อม ๆ กันเป็นจำนวนสิบ ๆ คน หรือร้อย ๆ คนก็ได้ ปัญหายุ่งยากอยู่ที่ต้องพยายามปรับความรู้ให้เท่ากันหรือใกล้เคียงกันเสียก่อน หมายความว่าในขณะที่กำลังจูงสมาธิ ถ้าคนไหนสามารถติดตามได้ทุกคำพูด และเข้าใจทุกคำพูด ไม่มีความรู้สึกขัดแย้งเกิดขึ้นในใจก็สามารถจะเข้าสมาธิได้ดี กล่าวคือคนสอนเข้าสมาธิได้แค่ไหน คนที่รับการสอนก็จะสามารถเข้าได้แค่นั้น วิธีนี้เป็นเหมือนกับการจูงมือเข้าไปในถ้ำที่ลึกและมีดด้วย แต่ผู้นำทางเป็นคนฉลาด มีความชำนาญในการเข้าถ้ำแห่งนี้มาก่อน เมื่อผู้นำจูงไปถึงแค่นั้น

คนที่ตามก็จะไปถึงที่นั่นด้วย ในเมื่อสามารถที่จะติดตามผู้นำไปได้
ทุกระยะทุกฝีก้าว

การฝึกสมาธิแบบที่ให้ช่วยตัวเอง คือให้ภาวนาตามลำพังหรือ
ให้ฟังกลอน หรือจะโดยวิธีไหนก็ตาม วิธีการเหล่านี้จะได้ผลก็ต่อเมื่อผู้
นั้นมีพื้นฐานสมาธิมาดีพอสมควรเท่านั้น แต่ถึงกระนั้นก็ได้ยาก ส่วนวิธี
ฝึกโดยใช้การจูงสมาธินี้ผู้สอนสามารถช่วยเหลือผู้ฝึกได้มาก แม้คนที่
ฝึกยาก ถ้าหากได้ตรวจสอบประวัติ ตรวจสอบคุณธรรม และให้ศึกษามี
พื้นฐานความรู้มาเพียงพอแล้ว ทุกคนจะสามารถเข้าสมาธิได้โดยไม่ยาก

๕. เพราะเหตุที่การฝึกสมาธิแบบนี้ ส่วนใหญ่จะใช้วิธีการจูง
สมาธิ เพราะฉะนั้นผู้ที่รับการฝึกจำเป็นจะต้องเรียนธรรมะให้เข้าใจ
เป็นอย่างดีเสียก่อน การเรียนธรรมะเพื่อการฝึกสมาธิจะต้องเรียนกัน
ให้ละเอียดถี่ถ้วน ผู้เรียนจะต้องมีความจำดี เพราะถ้าหากจำหลักวิชา
ไม่แม่นยำ หรือเข้าใจหลักวิชาไม่พอ เวลาจูงสมาธิจะได้ผลน้อย เพราะ
เหตุนี้ในสถานฝึกสมาธิจึงจำเป็นจะต้องมีห้องเรียน และแยกเป็น
ห้องๆ เพื่อที่จะให้ทุกคนได้เรียนจากพื้นฐานความรู้ของตัวเอง อย่าลืมว่า
การเรียนเพื่อการฝึกสมาธินั้น ผู้เรียนจะต้องเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งทุก
บททุกตอน และจะต้องจำแม่นยำด้วย ฉะนั้นเวลาเรียนจึงจำเป็นแยกผู้
เรียนออกเป็นห้องๆ ตามพื้นฐานความรู้ของบุคคลแต่ละคน วิธีนี้จะทำ
ให้ผู้เรียนเข้าใจง่าย ไม่เบื่อในอันที่จะต้องเรียนซ้ำซากในสิ่งที่ตนเองรู้
แล้ว หรือไม่ก็ยากเกินไป ฟังไม่รู้เรื่อง

6. อนึ่ง การฝึกสมาธิแบบนี้โดยปกติจะต้องควบคู่กับการเรียน
ตั้งแต่เริ่มแรก ซึ่งการฝึกในระยะแรกต้องใช้วิธีการจูงด้วยนั้น

ความมุ่งหมายก็เพื่อให้ผู้ที่เรียนเข้าใจถึงสิ่งที่เรียนมาแล้วแจ่มแจ้งยิ่งขึ้น จำได้แม่นยำยิ่งขึ้น วิธีจูงสมาธิในระยะแรกนี้ก็คือนำความรู้ที่ได้เรียนมาแล้วมากล่าวทบทวนให้ได้ยินบ่อยๆ เรียนมาแค่ไหนก็นำเอาสิ่งที่เรียนมานั้นมาใช้เป็นบทจูงสมาธิ วิธีนี้เป็นการช่วยประหยัดเวลาของผู้เรียนที่ไม่ต้องไปหัดท่องจำที่บ้าน แปลว่าพอเรียนจบบทไหนก็จะมีกรฝึกสมาธิโดยใช้หลักวิชานั่น วิธีนี้จะทำให้ผู้เรียนรู้สึกเลื่อมใสและขยัน เพราะจะเห็นผลของการเรียนทุกวันทำ ให้รู้สึกว่าตนเองก้าวหน้าอยู่เสมอ

๒. บางคนไม่อาจจะฝึกได้ด้วยวิธีดังกล่าวมา เพราะพื้นเดิมมีความฟุ้งซ่านมากหรือบางคนเป็นโรคประสาท หรือบางคนอาจจะมีโรคทางร่างกายอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งไม่อาจจะนั่งสมาธิได้ ด้วยเหตุนี้จะต้องมีการฝึกสมาธิอีกแบบหนึ่งคือ ฝึกด้วยการทำงาน โดยใช้งานที่ทำเป็นบทฝึกหัดเพื่อให้จิตมีสมาธิ ซึ่งรายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้มีมากมาย และหลักอันนี้จะสามารถช่วยคนได้เป็นอันมาก แต่ก็ต้องทำการวิจัยกันก่อนว่า การทำงานแบบไหน และทำอย่างไรจึงจะสามารถช่วยให้เป็นสมาธิได้ดี และวิธีการเช่นนี้ในเมื่อได้มีประสบการณ์มามากมีผลงานเห็นได้ชัด ก็อาจจะให้คำแนะนำแก่คนทั่วไปได้อย่างมีประสิทธิภาพและกว้างขวาง ซึ่งจะทำให้ประชาชนทั่วไปเห็นคุณค่าของการฝึกสมาธิมากขึ้น

๘. การกีฬา การดนตรี งานศิลปะทุกอย่าง จะต้องนำมาวิจัย เพื่อให้รู้แน่นอนว่า การเล่นแบบไหน ดนตรีชนิดไหนหรือมีศิลปะอะไรบ้าง ที่สามารถจะนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในการฝึกสมาธิ

วิธีการโดยสังเขป เพียง ๘ ข้อเท่าที่ชี้แจงมาให้ทราบนี้ ก็จะได้เห็นได้แล้วว่า การฝึกสมาธิแบบประยุกต์เป็นงานที่กว้างขวางมาก ซึ่งความจริงก็ควรจะเป็นอย่างนั้น เพราะทางแห่งความพันทุกซ์นั้น เมื่อกกล่าวโดยสรุปก็มีอยู่ ๓ อย่าง คือศีล สมาธิ และปัญญา คนที่มีความรู้ มีเงิน มีอำนาจ แม้จะใหญ่โตสักเพียงไร ถ้าหากยังถือศีลไม่ได้ เข้าสมาธิไม่ได้ ก็ไม่อาจที่จะมีปัญญาเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องตัวเอง และถ้าหากไม่มีปัญญาเข้าใจเรื่องตัวเอง ก็ไม่อาจที่จะพันทุกซ์ได้ ทุกคนต้องการความพันทุกซ์ เมื่อเป็นเช่นนี้การฝึกสมาธิ จึงเป็นของจำเป็นสำหรับทุกคน และในเมื่อเรามีโครงการที่จะช่วยเหลือให้คนทุกชั้นทุกอาชีพสามารถเข้าสมาธิได้ ก็เป็นธรรมดาอยู่เองที่งานนี้จะต้องเป็นงานที่ใหญ่โตและกว้างขวาง แต่อย่างไรก็ดี ในระยะแรกเริ่มนี้ เราควรจะทำงานแบบสาธิตให้เห็นผลอย่างชัดเจนเสียก่อน จึงค่อยขยายงานให้กว้างขวาง เพราะจำเป็นจะต้องอาศัยผู้ร่วมงานที่มีความรู้ความสามารถอย่างมากมาย และยังจะต้องอาศัยทุนมากด้วย จึงจะสามารถทำงานนี้ได้เป็นผลสำเร็จ ข้าพเจ้าคิดว่า โครงการฝึกสมาธิดังที่ได้แถลงมาโดยสังเขปนี้ คงจะทำให้ท่านทั้งหลายเกิดความคิด ช่วยกันหาทางให้งานประเภทนี้สำเร็จขึ้นมา ข้าพเจ้าขอกล่าวอีกครั้งหนึ่งว่า ปัญหาในด้านจิตใจทุกอย่าง จะสามารถแก้ได้ด้วยวิธีฝึกสมาธิ เพราะปัญหาทางจิตใจทุกอย่าง เช่น คนส่วนมากชอบโกหก ชอบหลอกลวง ชอบเอาเปรียบคนอื่น ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้แก้ไขได้รักษาได้ ขอให้สังเกตว่า คนบางคน แม้จะเป็นคนมีการศึกษาที่เป็นผู้ใหญ่เป็นคนมีอำนาจมีอิทธิพล แต่จิตใจบางส่วนก็ยังทรมานอยู่ อันนี้ก็คือความพิการทางจิตซึ่งสามารถ

จะบำบัดได้โดยวิธีทางสมาธิ อย่าลืมนึกว่า **จิตมีโครงสร้างเหมือนกับร่างกายและทุกอย่างเกิดจากเหตุ** เมื่อเรารู้จักเหตุของสิ่งใดอย่างถ่องแท้ เราก็สามารถที่จะแก้ไขสิ่งนั้นได้เป็นผลสำเร็จ เรารู้กันดีว่าศาสนาเป็นที่พึ่งอันสูงสุดของสัตว์โลก แต่วิธีการสอนศาสนา วิธีการเผยแพร่ยังล้าหลังอยู่มาก ขอให้เปรียบเทียบการแพทย์สมัยโบราณกับสมัยปัจจุบันว่า เดิมนั้นการแพทย์สมัยปัจจุบันเจริญไปแค่ไหน ผิดกับสมัยโบราณอย่างไร การแพทย์เป็นเพียงการบำบัดโรคทางกายเท่านั้น ก็ยังก้าวหน้าไปมากมาย ศาสนาเกิดก่อน เจริญมาก่อนการแพทย์ แต่วิธีการสอนวิธีการเผยแพร่มิใช่ยังคงเหมือนกับวิธีการรักษาโรคในสมัยโบราณ ขอให้นึกถึงตัวอย่างการสอนการเผยแพร่วิทยาการด้วยวิธีการเทศน์บนธรรมาสน์ หรือแม้จะเปลี่ยนให้ทันสมัย เช่นใช้วิธีปาฐกถาการอภิปรายหรือจะจัดอะไรขึ้นก็ตาม ก็ยังห่างไกลจากวิธีการที่ถูกต้อง เพราะเหตุนี้ศาสนาจึงไม่มีอิทธิพลที่จะโน้มน้าวบุคคลส่วนใหญ่ให้อยู่ในศีลธรรม

วิธีการสอนศาสนาควรจะได้นำวิธีทางแพทย์แผนปัจจุบันมาใช้ ขอให้ลองศึกษาวิธีศึกษาวิชาการแพทย์ ตลอดถึงวิธีการรักษาโรค วิธีการบริหารงานวิธีแบ่งงานกันทำ ซึ่งในเมื่อเข้าใจดีแล้วก็จะทำให้มองเห็นได้ด้วยตนเองว่า วิธีการสอนศาสนาซึ่งมีความสำคัญยิ่งกว่าการรักษาโรคทางกายมากมายนั้น มันมีข้อบกพร่องอยู่ที่ไหนบ้างและควรจะแก้ไขกันอย่างไรจึงจะได้ผล การสอนศาสนาย่อหมายถึงการบำบัดความบกพร่อง หรือความพิการทางจิตใจให้หมดไป จิตใจมีความละเอียดประณีต มีโครงสร้างซับซ้อนยิ่งกว่าร่างกายมากมาย

แต่แล้วไม่ว่ารัฐบาลหรือคณะสงฆ์ก็ยังให้ความสนใจต่อการเผยแพร่พุทธศาสนาน้อยมาก จนเกือบจะพูดได้ว่า เป็นการดูถูกหรือเหยียดย่ำศาสนาเสียด้วยซ้ำไป ทั้ง ๆ ที่ไม่มีเจตนาที่จะดูถูกเหยียดย่ำเลย เพราะในความรู้สึกของบุคคลเหล่านี้ก็เคารพเลื่อมใสเทอดทูนบูชาศาสนา แต่การกระทำที่แสดงออกต่อพระศาสนานั้นไม่สมกับศาสนาเป็นของสูงสุด ขอให้ดูงบประมาณที่ให้ทางศาสนา กับงบประมาณในด้านอื่น ๆ แตกต่างกันเพียงไร ความสนใจของประชาชนที่มีต่อศาสนากับที่มีต่อสิ่งอื่นแตกต่างกันเพียงไร ข้อเท็จจริงเหล่านี้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า เราทั้งหลายยังมัวหลับไม่รู้ว่ศาสนาี้แหละที่สามารถจะนำไปแก้ปัญหาก็ได้ทุกอย่าง เพราะศาสนาคือหลักในการพัฒนาจิตใจคน ศาสนาสามารถที่จะกล่อมเกล่าจิตใจของคนเราให้รู้จักใช้ความรู้ความสามารถใช้ทรัพย์สมบัติ ใช้อิทธิพลหรืออำนาจในหน้าที่เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ส่วนรวมได้อย่างแท้จริง มือกฎหมายกับมือศาสนา มีความละเอียดประณีตผิดกันมากมาย คนที่รู้กฎหมายอาจจะทำผิดกฎหมายได้ง่าย โดยที่คนอื่นไปทำอะไรเขาไม่ได้ ส่วนคนที่เข้าถึงศาสนา มีหลักศาสนาเป็นเครื่องดำเนินชีวิต แม้จะมีโอกาสทำความชั่ว ทำความเดือดร้อนแก่คนอื่น กระทบการคอร์รัปชัน แต่เขาก็จะไม่ทำเป็นอันขาด หรือถ้าหากจะทำก็จะทำได้ไม่นาน โอกาสที่จะเลิกหรือกลับใจยังมีมากกว่าคนที่รู้ทางกฎหมาย เพราะฉะนั้น มือของศาสนาจึงนับว่าเป็นมือที่ประณีตและยาวมาก เพราะสามารถที่จะเข้าค้ำครองไปแทรกซึมในวงงานต่าง ๆ ตลอดจนกระทั่งในครอบครัว ในสังคมทุกแห่ง แม้กระทั่งในที่เร้นลับคนอื่นไม่รู้

แต่มือของศาสนาก็ยังสามารถเด็ดลอดเข้าไปกุมครองคนเหล่านั้นได้ แต่ก็ขอให้พิจารณาดูเถิดว่า คนทั้งหลายได้ให้ความสนใจในอันที่จะพยายามเรียนรู้ทางศาสนา ให้มีศาสนาอยู่ในใจกันแค่ไหน?

๑ ในหนังสือวิญญาน ฉบับเดือนพฤศจิกายน และธันวาคม ๒๕๑๕ ข้าพเจ้าได้เขียนโครงการโดยสังเขปถึงวิธีการฝึกสมาธิในแบบที่สามารถจะนำไปแก้ปัญหาต่างๆ ของคนเราได้เกือบทุกอย่าง และข้าพเจ้าได้เขียนให้เห็นถึงหลักการสำคัญซึ่งมีทั้งหมด ๘ หัวข้อ แต่ยังไม่ได้ขยายความโดยละเอียด เพราะฉะนั้นในฉบับนี้จะได้เอาหัวข้อทั้ง ๘ นี้มาขยายความให้เป็นที่เข้าใจแจ่มแจ้งและกว้างขวางยิ่งขึ้น

ประการแรกข้าพเจ้าได้กล่าวไว้ว่า ผู้ที่จะฝึกสมาธิจะต้องมีการสอบประวัติกันอย่างละเอียด ซึ่งหมายถึงว่า เราจะสอนใคร เราจะต้องรู้จักชื่อพ่อแม่ อาชีพ การศึกษาสุขภาพและสิ่งแวดล้อม และจะต้องรู้ถึงอุปนิสัยใจคอ ความถนัด ความเชื่อถือเกี่ยวกับเรื่องอุดมคติในการดำเนินชีวิต และจะต้องทดสอบถึงพื้นฐานความรู้ในทางศาสนาที่มีอยู่ก่อน การสอบประวัติให้ทราบรายละเอียดตามหัวข้อดังที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่ามีประโยชน์มาก เพราะถ้าหากไม่รู้พื้นฐานต่างๆ ดังที่กล่าวมา การสอนอาจจะเสียเวลา คือบางทีสิ่งที่ไม่จำเป็นจะต้องสอน เพราะเขารู้มาแล้ว ก็กลับไปสอนซ้ำ ซึ่งจะทำให้เบื่อ และถ้าหากเราไม่รู้พื้นฐานความรู้ การสอนก็อาจจะทำไม่ถูกจุดตามที่เขาดต้องการ และที่สำคัญที่สุดก็คือ ถ้าหากเรารู้พื้นฐานเขาอย่างดี เราก็อาจจะรวบรัดสอน

๑ วิญญาน ฉบับที่ ๑ มกราคม ๒๕๑๖

เฉพาะเท่าที่จำเป็น และก็มีมุ่งที่จะให้เกิดผลจริง ๆ ซึ่งบางคนอาจจะใช้เวลาไม่นานเลย แต่บางคนก็อาจจะต้องใช้เวลานาน และในเมื่อการสอนเราจะต้องทำกันเป็นหมู่เป็นคณะ ถ้าเรารู้พื้นของคนที่จะสอน เราก็จะได้จัดให้รวมอยู่ในชั้นเดียวกันได้สะดวก ซึ่งจะทำการสอนเกิดผลดีด้วยกันทั้งสองฝ่าย คือคนสอนก็สะดวก คนเรียนก็ไม่เบื่อ เพราะเขาจะเห็นผลก้าวหน้าอยู่เสมอ

ถ้าเราหันไปพิจารณาถึงการเผยแพร่ศาสนา โดยวิธีการเทศน์บนธรรมาสน์ หรือโดยวิธีการแสดงปาฐกถา หรือโดยวิธีพิมพ์หนังสือ ออกเผยแพร่ เราก็จะเห็นว่าทำไมการสอนศาสนาในลักษณะเช่นนี้ จึงได้ผลน้อยคือจะได้ผลเฉพาะคนที่มีพื้นเหมาะสมแก่การสอนในครั้งนั้น ๆ ส่วนคนที่มีพื้นมาไม่เหมาะสม ก็จะทำให้เกิดความเบื่อหน่าย การที่คนทั้งหลายในสมัยปัจจุบันไม่ค่อยจะสนใจทางศาสนา ซึ่งบางคนก็แสดงอาการเบื่อหน่ายหรือแสดงความไม่ศรัทธาออกมาอย่างชัดเจนนั้นก็เพราะคนเหล่านี้เคยฟังเทศน์ เคยอ่านหนังสือ เคยสนทนากับคนอื่น ๆ ที่มีความรู้มาแล้ว แต่แล้วไม่เข้าใจ มองไม่เห็นประโยชน์ที่จะได้รับจากการศึกษา ไปฟังที่ไหนหรืออ่านหนังสืออะไร ก็มักจะเป็นแบบนี้เกือบทุกทีในที่สุดจึงได้เกิดความเบื่อหน่าย ขอให้สังเกตว่า การเผยแพร่ศาสนาส่วนใหญ่ยังคงใช้วิธีเทศน์บนธรรมาสน์หรือการแสดงปาฐกถา ส่วนวิธีที่ก่อนจะสอนใครต้องสอบประวัติกันอย่างละเอียดนั้น ยังไม่มีที่ไหนทำกันเป็นกิจลักษณะ ถึงแม้ในที่บางแห่งจะมีอยู่บ้าง ก็ทำกันเป็นการส่วนตัว กล่าวคือ ถ้าคนไหนได้มีโอกาสพบท่านผู้รู้ และได้อยู่อย่างใกล้ชิด ได้มีโอกาสสนทนากันบ่อย ๆ ซึ่งทำให้ผู้ที่สอนทราบถึง

เป็นไปของผู้นั้นอย่างละเอียด ในกรณีอย่างนี้ก็สามารถให้คำแนะนำ ที่ทำให้เกิดศรัทธาได้ และผู้นั้นก็สามารถที่จะปฏิบัติตามคำแนะนำได้ ตัวอย่างเช่นนี้ก็มิได้อยู่ทั่ว ๆ ไปเหมือนกัน แต่อย่างไรก็ดี วิธีการสอบประวัตินั้นย่อมจะมีแบบของมันโดยเฉพาะ คือสุดแล้วแต่ผู้รับการสอนมีปัญหาอะไรในชีวิต หรือต้องการจะทราบอะไร หรือมีความเดือดร้อนในเรื่องอะไร ความจำเป็นที่จะต้องรู้รายละเอียดก็อาจจะไม่เหมือนกัน เช่นเดียวกับนายแพทย์ที่ทำการตรวจโรค เมื่อสงสัยว่าจะเป็นโรคอะไร ก็ย่อมจะมีวิธีการตรวจแต่ละชนิด การตรวจสอบภาวะจิตใจ หรือการสอบประวัติของผู้ที่จะเรียนก็เช่นเดียวกัน ครั้งแรกเราก็ต้องรู้ความเป็นไปอย่างกว้าง ๆ ซึ่งจำเป็นจะต้องรู้เหมือนกันหมดทุกคน แต่ครั้นแล้วในเมื่อเราต้องการจะสอนเขาในเรื่องอะไร หรือต้องการจะแก้ปัญหาอะไร ก็จะต้องมีการตรวจสอบกันอย่างละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ อีกครั้งหนึ่งการสอนจึงจะได้ผล

เมื่อพูดถึงเรื่องการสอบประวัติอย่างละเอียดนี้ ขอให้นึกถึงตัวอย่างจากวิธีของพระพุทธเจ้า ซึ่งพระองค์จะทรงสอนใคร พระองค์จะต้องรู้รายละเอียดเกี่ยวกับผู้นั้นอย่างถี่ถ้วนมาก รู้จนกระทั่งบุพพกรรมในชาติก่อน และจะต้องรู้ถึงอนาคต และเรื่องอื่น ๆ อีกหลายอย่าง รายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้ขอให้ศึกษาจากเรื่อง ทศพลญาณ ซึ่งมีอยู่ ๑๐ หัวข้อ ทศพลญาณแปลว่า ญาณที่เป็นกำลังในการสั่งสอน เช่นญาณข้อที่หนึ่งเรียกว่า **ฐานาฐานญาณ** แปลว่า ญาณที่รู้ถึงฐานะ คือสิ่งที่เป็นไปได้ และอฐานะคือสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ ข้อนี้หมายความว่า พระองค์จะทรงสอนใคร พระองค์จะต้องรู้ก่อนว่า

เรื่องที่จะสอนนั้น เขาอยู่ในฐานะที่จะเข้าใจได้หรือไม่ จะเอาไปปฏิบัติได้หรือไม่ เขาจะเชื่อหรือไม่เชื่อ เป็นเรื่องจริงหรือไม่จริง

เพียงแค่นี้เราก็จะเห็นแล้วว่า คนที่จะสอนศาสนาให้ได้ผล จริง ๆ ไม่ใช่เพียงแต่มีความรู้เรื่องศาสนาแตกฉานเท่านั้น แต่จะต้องรู้ถึงความ เป็นไปรู้ถึงสติปัญญาของผู้ที่จะสอนอย่างละเอียด พระพุทธเจ้าทรง ทราบสิ่งเหล่านี้ได้โดยไม่ยาก แม้จะไม่เคยพบคนนั้นมาก่อน หรือเพิ่งจะ พบเป็นครั้งแรก แต่เมื่อพระองค์มีพระประสงค์ที่จะทรงทราบเรื่องอะไร เกี่ยวกับผู้นั้น พระองค์ก็ทรงใช้วิธีทางสมาธิ ซึ่งสามารถที่จะหาคำตอบ ได้ทุกทุกอย่างโดยไม่ยากและรู้ได้ทันทีด้วย การที่พระองค์ได้ชื่อว่าเป็น พระสัมมาสัมพุทธะ ก็เพราะพระองค์สามารถที่จะหาความรู้ได้ทุกอย่าง จากจิตใจของพระองค์เอง คำว่า **สัมมาสัมพุทธะ** ตามศัพท์แปลว่า **รู้** **แจ้งจากตัวเอง** หรือ**ที่ตัวเอง** หรือ**ด้วยตัวเอง** และ**โดยไม่ผิด** คือคำว่า สัมมา แปลว่า โดยชอบ คือโดยไม่ผิด คำว่า สัม แปลว่า จากตัวเอง ที่ตัว เอง หรือด้วยตัวเอง คำว่า **พุทธะ** แปลว่ารู้แจ้ง ขอให้นึกถึงประวัติของ พระพุทธเจ้าต่อนหนึ่งที่กล่าวว่า ก่อนเวลารุ่งอรุณพระองค์จะทรงเข้า สมาธิพิจารณาอุสวัตวิโลก บุคคลผู้ใดอยู่ในข่ายที่พระองค์จะต้องเสด็จไป โปรด ภาพของบุคคลผู้นั้นก็จะปรากฏในใจให้เห็น และพระองค์สามารถ ที่จะศึกษาความเป็นไปทุกอย่างเกี่ยวกับผู้นั้นได้อย่างละเอียด ทั้งนี้ก็ เพราะพระองค์มีญาณพิเศษหลายอย่าง เช่นทรงสามารถระลึกชาติได้ คือเมื่อต้องการจะทรงทราบเรื่องอดีตชาติของผู้ใด เมื่อทรงตั้งพระทัย แล้ว เรื่องอดีตชาติทั้งหลายก็จะปรากฏให้เห็น ซึ่งไม่ใช่เป็นการเดาหรือ คาดคะเน หรือนึกเห็นไปเอง แต่หากหมายถึงการ

รื้อฟื้นเหตุการณ์ตามความเป็นจริงทุกอย่างของผู้นั้นได้อย่างละเอียดถี่ถ้วน เหมือนกับคนที่มีความจำดี เมื่อต้องการจะนึกย้อนหลังว่า เมื่อก่อนนี้มีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้นมาบ้าง ไปทำอะไรที่ไหน พูดกับใครว่าอย่างไร หรือมีใครมาหา มีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้นมาบ้าง ก็สามารถที่จะจำได้ทั้งหมด คือนึกออกได้ทั้งหมดตามความเป็นจริง และถ้าเป็นคนที่มีสมาธิดีก็จะเห็นภาพทุกอย่างชัดเจนในใจ คำพูดทุกอย่างก็จำแม่น คำว่าระลึกชาติได้มีความหมายดังที่กล่าวมานี้ โปรดจำให้ดีว่า:-

เพียงแต่การระลึกชาติเรื่องเดียวก็เป็นเรื่องใหญ่และกว้างขวางมาก คนที่ไม่ได้ศึกษาเรื่องนี้มาอย่างละเอียด ไม่เคยฝึกหัดในทางสมาธิเลย ก็มักจะไม่เชื่อว่าพระพุทธเจ้าทรงทำอย่างนี้ได้ พระพุทธเจ้าไม่เพียงแต่ทรงระลึกชาติได้เท่านั้น แต่ยังทรงมีตาทิพย์ คือสามารถมองเห็นชีวิตหลังจากตายได้อีก สิ่งที่เล็กที่สุดหรือไกลที่สุดซึ่งตาธรรมตามองไม่เห็น พระองค์ก็ทรงสามารถเห็นได้ และยังทรงสามารถอ่านใจคนอื่นได้เหมือนอ่านใจตัวเอง และยังมีญาณอื่น ๆ อีกมาก ซึ่งญาณต่าง ๆ เหล่านี้เกิดจากสมาธิทั้งสิ้น เพราะฉะนั้น จึงไม่เป็นการยากอะไร ที่พระองค์จะทรงทราบถึงความเป็นไปของใครได้อย่างละเอียดถี่ถ้วน

แต่สำหรับเราซึ่งไม่มีความสามารถในเรื่องเหล่านี้เลย แม้สักเท่าขี้เล็บของพระพุทธองค์ เพราะฉะนั้นจึงไม่อาจที่จะนำไปเปรียบเทียบับพระพุทธองค์ได้ แต่ถึงกระนั้น เราก็ควรจะรู้หลักว่า ทำไมพระองค์จึงทรงสามารถสอนได้ผลทุกครั้ง ซึ่งจากหลักที่กล่าวมานั้น

ได้ทำให้เราเห็นแล้วว่าวิธีการสอนศาสนาอย่างที่ทำกันอยู่ทุกวันนี้ ได้ห่างไกลจากหลักที่แท้จริงมากมายเพียงไร เพราะฉะนั้นจึงทำให้คนทั้งหลายเบื่อศาสนา เพราะสอนเขาไม่ได้ผล แม้แต่จะพูดให้เขาเข้าใจ ก็เป็นการยากอยู่แล้ว ไม่ต้องพูดถึงจะแนะนำให้เขาปฏิบัติตาม เมื่อเขาไม่เข้าใจ เขาก็ไม่อาจจะปฏิบัติตามได้ ขอให้สังเกตดูว่าเพียงแค่ว่าเรื่องศีลห้าก็เป็นการยากที่จะสอนให้คนทั้งหลายปฏิบัติตามได้ ทั้งนี้ก็เพราะเราจะสอนใคร เราไม่ได้สอบประวัติเขาอย่างละเอียด สอนกันตามประเพณีมากกว่า ด้วยเหตุนี้ข้าพเจ้าจึงได้เสนอแนะว่า จะสอนใครจะต้องมีการสอบประวัติผู้นั้นอย่างละเอียดก่อน จึงจะรู้ว่าเราจะสอนเขาอย่างไร เขาจึงจะเข้าใจและสามารถปฏิบัติตามได้

อันที่จริงการสอบประวัติไม่ใช่เป็นเรื่องที่จะทำได้ง่ายนัก เพราะบางคนอาจจะไม่ยอมให้ข้อเท็จจริง ในเมื่อสิ่งที่เขาจะบอกนั้นเป็นความลับส่วนตัว หรือเป็นสิ่งที่ไม่ดีสำหรับเขา แต่ถ้าหากเราไม่รู้ การสอนก็อาจจะไม่เกิดผลเท่าที่ควร มันเหมือนกับหมอมะวางยาสลบแก่คนไข้ แต่ไม่รู้ว่าคนไข้มีโรคอะไรอยู่บ้าง ซึ่งอาจจะเป็นอันตรายได้ในเมื่อวางยาสลบ ในกรณีอย่างนี้ถ้าขึ้นทำไปก็อาจจะเกิดอันตรายมากกว่า ดีไม่ดีก็อาจถึงตายได้ การสอนศาสนาก็เหมือนกัน บางคนไม่รู้ความดีต้นลึกของเขา สักแต่ว่านี่จะพูดอะไรก็พูดออกไป ซึ่งบางทีไปแทงจุดใจดำของเขา เลยทำให้เขาเกิดความไม่ชอบ หรือ หมดศรัทธาขึ้นมาทันที หรือบางทีก็ทำให้เกิดการดูถูก ซึ่งถ้าเขาโดนอย่างนี้บ่อยๆ ก็ทำให้เขาเบื่อต่อศาสนาเข้ากระดูกดำทีเดียว เช่น ไม่ยอมไปวัดเลยไม่ว่าวัดไหน ไม่ยอมศึกษาธรรม ไม่ว่าใครจะมาแนะนำ ชักจูงว่ามีพระหรือมีผู้รู้ที่เก่งอย่างนั้นอย่างนี้ เขาก็ไม่ยอมไป

ไม่ยอมฟัง เขามีอุปาทานฝังแน่นว่า มันก็เหมือนกับที่เขาเคยผ่านมาแล้ว และบางคนก็รุนแรงถึงขนาดพูดว่า เขานับถือพระรัตนะเพียงสองคือพระพุทธกับพระธรรมเท่านั้น ส่วนพระสงฆ์เขาไม่นับถือ หรือบางคนก็อาจจะบอกว่าวิชาธรรมไม่มีประโยชน์ ไม่จำเป็นสำหรับคนอย่างเขาอย่างนี้เป็นต้น คนที่เป็นโรคเบื่อบรรณเบื่อบุคคลาเช่นนี้ ถ้าหากเอามาวิจัยให้ดีแล้ว เราก็จะพบข้อเท็จจริงมากมายที่ทำให้รู้ว่าทำไมเขาจึงเบื่อบุคคลา ซึ่งข้อเท็จจริงที่พบบกนบ่อยนั้นก็คือ เพราะไม่มีใครที่สามารถจะพูดแนะนำให้เขาเข้าใจ ให้เขาเกิดความเลื่อมใสได้ และที่เขาเคยพบเคยเห็นเคยได้ยินมาแล้ว ก็ล้วนแต่ทำให้เขาเกิดความเบื่อบุคคลาหรือหมดศรัทธา ทั้งนี้สาเหตุส่วนหนึ่งก็คือผู้สอนไม่ทราบความเป็นไปของเขอย่างละเอียด หรืออาจจะทราบแต่ก็ไม่มีความสามารถพอที่จะพูดแนะนำหรือชักจูงเขาได้ ขอให้นึกถึงหลัก **ฐานฐานญาณ** ซึ่งหมายความว่า พระพุทธเจ้าจะทรงสอนใครพระองค์จะต้องทรงรู้เสียก่อนว่าอะไรเป็นไปได้ อะไรเป็นไปไม่ได้ ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

สมมติว่าเราได้ตกลงกันในหลักการได้แล้วว่า ถ้าจะทำการสอนใครให้ได้ผล จะต้องมีการสอบประวัติกันอย่างละเอียด คราวนี้ลองมานึกดูว่า เราจะต้องช้บุคคลประเภทไหนบ้าง จะต้องมีอะไรบ้าง จึงจะสามารถทำการสอบประวัติและบันทึกกันได้เป็นหลักฐาน และจัดเข้าอย่างมีระเบียบ เพื่อสะดวกแก่การที่จะค้นคว้าในภายหลัง จะเห็นได้ว่าไม่ใช่งานเล็ก ขอให้นึกถึงงานที่ทำกันอยู่ในโรงพยาบาลหรือในสถาบันอื่นๆ ว่าเขาทำกันอย่างไร แล้วเราหันมามองดูถึงวิธีทำงานในทางศาสนา แล้วท่านก็จะเห็นว่ามันแตกต่างกันขนาดไหน

นำสังเวชใจหรือไม่ที่เราไม่รู้จักนำวิธีการสอนซึ่งได้มีอยู่แล้วในพุทธศาสนา มาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่คนทั้งหลาย

๑ การฝึกสมาธิที่จะให้ได้ผลอย่างสมบูรณ์ นอกจากจะต้องมี การสอบประวัติกันอย่างละเอียดดังที่ได้อธิบายไว้ในหนังสือวิญญูณ ฉบับเดือนมกราคมนั้นแล้ว ยังมีอีกอย่างหนึ่งที่จะต้องกระทำคือ จะต้องตรวจดูพื้นฐานของผู้ที่จะฝึกว่าโดยนิสัยหรือสันดานเขามีความดีอะไรบ้าง เช่นเป็นคนขยันแค่ไหน รู้จักรับผิดชอบแค่ไหน มีความซื่อสัตย์ มีความอดทน มีความเฉลียวฉลาด มีความกตัญญูแค่ไหน อย่างไรก็ตามนี้เป็นต้น ขอให้นึกถึงหลักในการเทศนาสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งโดยปกติก่อนที่พระองค์จะทรงสั่งสอนใคร พระองค์จะต้องตรวจดูอุปนิสัย ตรวจดูบุญบารมีของผู้นั้นก่อน และคำว่าตรวจดูอุปนิสัยตามหลักในคัมภีร์ได้อธิบายว่า ได้แก่ การตรวจดูอินทรีย์ ๕ กล่าวคือ **ศรัทธาวิริยะ สติ สมาธิ และปัญญา** ถ้าคนไหนยังมีอินทรีย์อ่อน เช่นศรัทธาอ่อนหรือความเพียรย่อหย่อน ยังไม่เหมาะหรือยังไม่พร้อมที่จะบรรลุมรรคผล พระองค์ก็จะยังไม่เสด็จไปสอน เพราะถ้าหากพื้นฐานอุปนิสัยเกี่ยวกับเรื่องอินทรีย์ ๕ นั้น ยังอ่อนอยู่ ก็ไม่อาจที่จะบรรลุมรรคผลได้ และในกรณีบางอย่าง ถ้าหากจะต้องสอนก็จะไม่สอนเพื่อให้บรรลุมรรคผล แต่สอนเพื่อที่จะให้อินทรีย์ต่างๆ มีความแก่กล้าขึ้น เช่นพระองค์จะหาทางพูดหรืออธิบายเรื่องราวต่าง ๆ อันจะเป็นเหตุให้เกิดศรัทธาแก่กล้า ในเมื่อผู้ นั้นยังมีศรัทธาอ่อน อยู่อย่างนี้เป็นต้น

๑ วิญญูณ ฉบับที่ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๖

จากวิธีการของพระพุทธเจ้าดังที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่า การสอนศาสนาอย่างที่ทำกันอยู่ทุกวันนี้ที่ไม่ค่อยได้ผลก็เพราะเราไม่ตรวจดูพื้นฐานแห่งความดีที่เขามีอยู่ สักแต่ว่านี่จะสอนอะไรก็สอนกันไปโดยไม่คำนึงถึงว่าเขาจะปฏิบัติตามได้หรือไม่ เช่นอย่างอาจารย์บางคนเห็นหน้าใครก็มักจะชวนให้นั่งสมาธิ โดยไม่ทราบข้อเท็จจริงว่า เขามีพื้นพอที่จะฝึกได้หรือไม่ และที่ทำกันบ่อยที่สุดจนถือเป็นประเพณีก็คือการให้ศีล ไม่ว่าจะทำบุญอะไรจะต้องมีการให้ศีลเสมอ และถือกันว่าเป็นการเตือนให้ได้ยนิให้ได้ฟังบ่อยๆ สักวันหนึ่งก็คงจะปฏิบัติได้เอง แต่ถ้าหากเราจะสอนให้คนถือศีลข้อไหน ก็ต่อเมื่อตรวจดูแล้วว่าเขามีพื้นความดีพอที่จะถือศีลข้อนั้นข้อนี้ได้ เราจึงต้องค่อยสอนโดยไม่ต้องถือตามประเพณี วิธีนี้จะทำให้คนทั้งหลายถือศีลกันอย่างจริงจัง และจะถือกันได้มากกว่าที่จะสอนให้ถือตามประเพณี

ถ้าหากเราจะสอนเรื่องไหนให้แก่ใคร โดยไม่รู้พื้นฐานความรู้เบื้องต้นของเขา การสอนย่อมจะไม่เป็นผลดีด้วยกันทั้งสองฝ่าย คือ คนเรียนก็จะเบื่อ คนสอนก็จะเบื่อ เพราะไม่ค่อยเห็นผล การสอนศาสนาที่จะให้ได้ผลอย่างจริงจังโดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นการสอนให้ทำสมาธิด้วยแล้ว จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องรู้พื้นฐานของความดี และความชั่วที่มีอยู่ในสันดานของเขาอย่างละเอียด เพราะหลักของการสอนที่ถูกต้องมีอยู่ว่า :-

ในบางครั้งเมื่อเราจำเป็นจะต้องพูดชักจูงให้เขาเกิดความปีติโสมนัส ชักจูงให้เขาเกิดกำลังใจในอันที่จะปฏิบัติ เราจะต้องพูดถึง

ความดีเท่าที่เขามีอยู่จริง ๆ เป็นความดีที่เขาภาคภูมิใจอยู่เสมอ โดยธรรมชาติไม่ว่าใครถ้าหากเราพูดถึงสิ่งที่เขารู้สึกว่าเป็นความดีของเขา เขาจะต้องดีใจ ถ้ายิ่งคนที่พูดเป็นคนใหญ่โต เป็นที่เคารพอย่างมาก ก็ยิ่งจะเป็นการเพิ่มพูนปิติโสมนัสให้แก่เขายิ่งขึ้น เช่นสมมติว่าโดยนิสัยสันดานเราเป็นคนซื่อสัตย์มาตั้งแต่ไหนแต่ไร ไม่เคยโกงไม่เคยเอาเปรียบใครเลย ไม่เคยทุจริตต่อหน้าที่ ถ้าหากมีผู้หลักผู้ใหญ่พูดถึงเราในแง่ดี เราก็ย่อมจะต้องดีใจเป็นธรรมดา ซึ่งไม่ว่าใครก็ต้องเป็นอย่างนั้นทั้งนั้น การฝึกสมาธิในบางครั้งจิตใจหดหู่ เกิดความเบื่อหน่าย ไม่อยากจะทำปฏิบัติ ในกรณีอย่างนี้ ถ้าหากเราพยายามพูดถึงความดีที่เขา มีอยู่ และเป็นสิ่งที่เขาภาคภูมิใจเป็นอย่างยิ่ง ความหดหู่ ความขี้เกียจ หรือความเบื่อหน่ายก็จะหมดไป

ข้อสำคัญอีกประการหนึ่งคือ การที่จะให้กัมมัฏฐานแก่ผู้ปฏิบัติ นั้น ถ้าหากพระพุทธเจ้าเป็นผู้ให้แล้ว พระองค์จะต้องตรวจดูก่อนว่า เมื่อชาติก่อนเขาเคยฝึกกัมมัฏฐานข้อไหน เคยปฏิบัติมาอย่างไร ซึ่งเขาเคยได้ผลมาแล้ว ครั้นแล้วพระองค์ก็จะทรงให้กัมมัฏฐานอย่างเดียวกับที่เขาเคยปฏิบัติมา ตัวอย่างในคัมภีร์เช่น **พระจุลปันถก** พี่ชายซึ่งเป็นพระอรหันต์สอนให้ภavana เรื่องพุทธานุสสติ แต่ท่านจุลปันถกปฏิบัติไม่ได้เลยตลอดเวลา ๓ เดือน จนท่านรู้สึกเบื่อหน่าย คิดจะสึก แต่ได้มีพระอัครรูปหนึ่งพาเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า เมื่อพระองค์ทรงทราบความเป็นไปทั้งหมดแล้ว ก็ทรงให้กัมมัฏฐานใหม่ กล่าวคือทรงให้ผ้าเช็ดหน้าขาวผืนหนึ่งแล้วรับสั่งให้ภavanaว่า **รโซ ทรณิ รโซ ทรณิ** ซึ่งแปลว่าให้นำเอาธุลีออก ท่านจุลปันถกได้นั่งภavana

อยู่หน้ากุฏิของพระพุทธเจ้า ซึ่งในขณะนั้นพระองค์ไม่อยู่ เพราะหมอชิวโกโกมารภัจนิมนต์พระองค์ไปเสวยอาหารที่บ้านพร้อมทั้งพระในวัดนั้นทั้งหมด เหลือแต่ท่านจุลป็นถกองค์เดียวอยู่เฝ้าวัด เมื่อท่านจุลป็นถกภาวนาพร้อมกับเอามีธูผ้าไปมา ในที่สุดผ้าก็ดำเพราะเหงื่อที่มือทันใดนั้น ท่านก็เกิดความสังเวชว่าร่างกายของเราเต็มไปด้วยของสกปรก พร้อมกับนึกด้วยว่า สิ่งสกปรกในร่างกายยังไม่สำคัญเท่ากับสิ่งสกปรกในจิตใจ ซึ่งเราควรจะต้องเอาออก ในขณะที่ท่านกำลังรู้สึกอย่างนั้น พระพุทธเจ้าก็ส่งกระแสจิตมาสนับสนุนความคิดของท่านให้เห็นแจ้งยิ่งขึ้น ในที่สุดท่านก็สำเร็จเป็นพระอรหันต์ และได้ไปฉันอาหารที่บ้านหมอชิวโกโกมารภัจพร้อมกับพระพุทธเจ้าในเช้าวันนั้นเอง เรื่องที่เล่ามานี้เล่ามาแต่โดยย่อ ขอให้สังเกตว่าทำไมพระพุทธเจ้าจึงตรัสสอนให้ภาวนาอย่างนั้น? และทำไมจะต้องทรงให้ผ้าเช็ดหน้าไว้ด้วย? ทั้งนี้ก็เพราะพระพุทธเจ้าทรงรู้ดีว่า เมื่อชาติก่อนพระจุลป็นถกเคยเกิดเป็นพระราชา และมีอยู่วันหนึ่งในเมื่อพระองค์เอาผ้าเช็ดหน้าออกมาซับเหงื่อตามพระพักตร์ เมื่อเห็นผ้านั้นสกปรกก็เกิดความสังเวชแล้วสละราชสมบัติออกบวชฝึกสมาธิจนได้สำเร็จจกภิญญาหลายอย่าง พื้นเดิมของท่านจุลป็นถกเป็นเช่นนี้ พระองค์จึงทรงให้ผ้าเช็ดหน้า แล้วรับสั่งให้ดูไปถูกมาในขณะที่ภาวนาว่า **ริโซ ทรณิ ริโซ ทรณิ** เพราะพระองค์ทราบดีว่า ในเมื่อเห็นผ้าขาวซึ่งเป็นของที่ได้รับมาจากพระพุทธเจ้า ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่มีค่าสูงสุด เมื่อมาเศร้าหมองเพราะมือของตน ก็จะเกิดความสังเวช เพราะพื้นทางนี้เคยมีมาแล้วตั้งแต่ชาติก่อน

จากเรื่องของพระจุลป็นถูกตามทีเล่่ามาให้ฟังนี้ ท่านเห็นแล้วหรือยังว่าการสอนกัมมัฏฐานหรือการแนะนำวิธีฝึกสมาธิให้แก่คนทั้งหลายเป็นแบบเดียวกันนั้น ย่อมไม่เกิดผลแก่คนทุกคนอย่างแน่นอน บางคนเท่านั้นที่อาจปฏิบัติได้ผล ขอให้นึกถึงวิธีการสอนตามที่มีอยู่ในสำนักต่าง ๆ เราจะเห็นแล้วว่า ได้แตกต่างจากวิธีของพระพุทธเจ้าอย่างมากมาย ทั้งนี้ก็อาจจะเป็นเพราะไม่รู้ถึงหลักการสอนที่แท้จริงเมื่อตนเองเคยสอนใครได้ผล ก็มักจะใช้วิธีนั้นแก่คนอื่น เราจะใช้ยาเพียงอย่างเดียวแก่คนไข้ทุกคนนั้นย่อมเป็นไปได้ ข้อนี้ฉันใด การที่จะสอนให้คนฝึกสมาธิเป็นแบบเดียวกัน ก็ย่อมเป็นไปได้ฉันนั้น แม้แต่การสอนธรรมในขั้นต่ำ ๆ อย่างที่มีอยู่ทั่ว ๆ ไป ก็เป็นการจำเป็นที่จะต้องรู้พื้นฐานความดีที่เขามีอยู่ ถ้าไม่เช่นนั้นแล้ว การสอนจะไม่ได้ผลอย่างแน่นอน

อนึ่ง โดยปกติคนเรามักจะเบื่อถ้าได้ยินได้ฟังแต่เรื่องที่ตนเคยรู้แล้ว แต่ปฏิบัติตามไม่ได้ อันนี้สำคัญมาก ผู้สอนที่ดี เช่น สมมติว่าจะสอนให้เขาถือศีล ๕ เขาก็ต้องรู้อย่างแน่นอนเสียก่อนว่า ศีลข้อไหนที่เขาปฏิบัติได้อยู่แล้ว และข้อไหนที่ยังปฏิบัติไม่ได้ และหากจะสอนเขาให้ถือศีลข้อที่เขายังปฏิบัติไม่ได้ ก็จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องรู้พื้นฐานว่า ศีลข้อที่เขาปฏิบัติได้อยู่แล้วนั้น จะมีทางเชื่อมโยงให้เขาจำเป็นต้องรับหรือเห็นด้วยกับศีลข้อที่เขายังปฏิบัติไม่ได้บางอย่างใดบ้าง ตัวอย่างในคัมภีร์ก็มี เช่นในเรื่องสุตโตสมชาดก เมื่อพระเจ้าสุตโตสมจะสอนพระเจ้าโบริสาท ซึ่งเป็นมนุษย์ที่กินคน ให้เลิกจากการฆ่าสัตว์ ครั้งแรกพระองค์ไม่ตรัสถึงเรื่องนี้โดยตรง

แต่พระองค์ตรัสถึงเรื่องความกตัญญูและความซื่อสัตย์ ซึ่งพระเจ้า
ไภริสาทมีอยู่อย่างมากมาย เมื่อพระองค์พูดถึงสิ่งเหล่านี้ พระเจ้าไภริ
สาทก็รับฟังด้วยดี จนกระทั่งในที่สุดตกหลุมไปรับปากพระเจ้าสุตโสม
ที่จะไม่เป็นคนอกตัญญูต่อคนที่มีพระคุณ ในที่สุดพระเจ้าไภริสาทก็
เลยฆ่าพระเจ้าสุตโสมไม่ได้ นอกจากนี้พระเจ้าสุตโสมยังทรงขอร้องให้
เลิกฆ่าบรรดาเจ้าผู้ครองนครต่าง ๆ ที่จับมาเพื่อจะฆ่าบูชายันต์เทวดา
อีกด้วย รายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้จะต้องไปหาอ่านเอาเอง จาก
เรื่องสุตโสมชาดก และยังมีเรื่องอื่นๆ อีกมากมายในพระพุทธานุชาดก
ที่แสดงถึงกุศลโอบายในการสอนที่สามารถกลับใจคนได้โดยไม่ยาก แต่
หลักสำคัญก็คือเราต้องรู้จักพื้นฐานความดีของเขาที่มีอยู่จริง ๆ

ในเมื่อหลักการสอนมีอยู่ดังที่กล่าวมานี้ ทีนี้ลองมานึกดูอีกที
หนึ่งว่า แล้วเราจะทำกันอย่างไรจึงจะรู้พื้นฐานของคนที่จะสอน วิธี
หนึ่งที่ง่ายก็คือสอบประวัติโดยละเอียด แต่การสอบประวัตินั้น ก็ได้
กล่าวมาแล้วว่าไม่ใช่ทำได้ง่าย ๆ เพราะบางคนก็อาจจะปกปิดไม่ยอม
เปิดเผยเรื่องส่วนตัวของเขา แต่เรื่องนี้ก็ต้องมีอุปบายกันหลายอย่างที่
จะต้องหาทางตรวจสอบให้รู้ถึงความเป็นไปทุกอย่างในส่วนที่จำเป็น
จะต้องรู้ แต่อย่างไรก็ดี วิธีการที่ง่ายอย่างหนึ่งก็คือ **ก่อนที่จะมีการ
ฝึกสมาธิ ควรจะต้องให้มีการเรียนธรรมกันอย่างละเอียด** จากการ
สอนนี้แหละจะทำให้ผู้สอนรู้ถึงอุปนิสัยต่างๆ ที่มีอยู่ในสันดานของ
เขา แต่นั่นย่อมหมายถึงว่าผู้สอนจะต้องเป็นคนที่มีความรู้แตกฉาน

ในธรรมจริง ๆ รวมทั้งจะต้องรู้เรื่องราวต่าง ๆ ในทางโลกด้วย จึงจะสามารถทราบถึงอุปนิสัยของผู้ที่จะฝึกได้ดี

อนึ่ง จิตย่อมมีโครงสร้างเช่นเดียวกับร่างกาย อวัยวะต่าง ๆ ในร่างกายย่อมมีหน้าที่เกี่ยวข้องกัน เป็นปัจจัยเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ฉันทิโด คุณธรรมต่าง ๆ ที่มีอยู่ในจิตใจก็มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน ฉันทันั้น เพราะฉะนั้นการที่เราจะรู้ว่า คนคนนี้จะสามารถถือศีลได้หรือไม่ จะเข้าสมาธิได้หรือไม่จะเกิดความรู้แจ้งในธรรมหรือไม่ ผู้สอนจำเป็นจะต้องรู้ถึงคุณธรรมที่เกี่ยวข้องกัน เช่นคนที่จะถือศีลได้อย่างแท้จริงนั้น พื้นเดิมจะต้องเป็นคนมีศีลจจะ มีเมตตากรุณาอย่างเพียงพอ มีความยุติธรรมและที่สำคัญที่สุดก็คือ จะต้องเข้าใจเรื่องบุญเรื่องบาปอย่างลึกซึ้ง ต้องเข้าใจเรื่องการตายแล้วเกิด เข้าใจเรื่องอริยสัจ จึงจะสามารถถือศีลได้ดี คนที่จะเข้าสมาธิได้ก็เช่นเดียวกัน จะต้องมีความพื้นฐานคุณธรรมหลายอย่าง เช่นต้องเป็นคนมีศรัทธา มีศีลจจะ มีศีล อย่างนี้เป็นต้น เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่า การที่จะสอนธรรม ถ้าหากไม่ตรวจพื้นฐานความดีที่มีอยู่ก่อนให้รู้อย่างถ่องแท้แล้ว ย่อมไม่สามารถจะแนะนำให้เขาปฏิบัติได้ ด้วยเหตุนี้ ผู้สอนจึงจำเป็นจะต้องเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งว่า คนที่จะถือศีลได้เข้าสมาธิได้นั้น จะต้องมีความพื้นฐานทางคุณธรรมอะไรบ้าง และจะต้องฝึกโดยวิธีไหนจึงจะสามารถเข้าสมาธิได้ดี

ทศพลญาณ

พระพุทธเจ้าที่ทรงสามารถสอนเวไนยสัตว์ได้ผลทุกครั้งก็ เพราะพระองค์ทรงมีทศพลญาณ ซึ่งมีหัวข้อดังต่อไปนี้คือ :-

๑. ฐานาฐานญาณ ปรีชากำหนดรู้ฐานะและอฐานะ
๒. วิปากญาณ ปรีชากำหนดรู้ผลแห่งกรรม
๓. สัพพัตถคามินีปฏิปาทาญาณ ปรีชากำหนดรู้ทางไป
สู่ภูมิทั้งปวง
๔. นานาธาตุญาณ ปรีชากำหนดรู้ธาตุต่าง ๆ
๕. นานาธมุตติกญาณ ปรีชากำหนดรู้ธมุตติ คืออภัยยศ
ของสัตว์ทั้งหลายอันเป็นต่าง ๆ กัน
๖. อินทริยบโรปริยัตตญาณ ปรีชากำหนดรู้ความหย่อนและ
ยิ่ง แห่งอินทริย์ของสัตว์ทั้งหลาย
๗. ฌานาทิสังกิเลสชาติญาณ ปรีชากำหนดรู้อาการมีความ
เศร้าหมองเป็นต้นแห่งธรรมมีฌานเป็นต้น
๘. ปุพเพนิวาสานุสติญาณ ปรีชากำหนดระลึกชาติหน
หลังได้
๙. จุตูปปาตญาณ ปรีชากำหนดรู้จุดและอุบัติของสัตว์
ทั้งหลายผู้เป็นต่าง ๆ กัน โดยกรรม
๑๐. อาสวกขยญาณ ปรีชา รู้จักทำอาสวะให้สิ้น

จากหลักในเรื่องทศพลญาณนี้ ยิ่งจะเห็นได้ชัดว่าการสอน
ธรรมที่จะให้ได้ผลจริง ๆ นั้น ไม่ใช่วิเทคนิบบนธรรมมาสน์อย่าง

แน่นอน และไม่ใช่วิธีที่ว่า เคยสอนกันมาอย่างไร ก็สอนกันไปอย่างนั้น รายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องทศพลญาณ จะมีอธิบายโดยละเอียดในภายหลัง เฉพาะในตอนนี ขอให้อ่านแต่เพียงหัวข้อไว้ก่อน เพื่อให้เข้าใจหลักของการสอนว่าทำไมจึงต้องมีการสอบประวัติกันอย่างละเอียด และจะต้องตรวจดูพื้นฐานของความคิดที่มีอยู่ก่อน ดังที่ได้อธิบายมาแล้ว

คำอธิบายเรื่องทศพลญาณ

๑ ในหนังสือวิญญานฉบับเดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๑๖ ข้าพเจ้าได้นำเอาเรื่องทศพลญาณมาเขียนไว้ในตอนท้าย แต่ยังไม่ได้อธิบายโดยละเอียด ในตอนนี้ต้องการที่จะอธิบายเรื่องนี้อีกครั้งหนึ่ง ท่านผู้อ่านทั้งหลายจึงจะสามารถเข้าใจได้ดีว่า เพราะเหตุไร การฝึกสมาธิที่จะให้ได้ผลอย่างสมบูรณ์นั้น จึงต้องมีการสอบประวัติและสอบให้รู้ถึงพื้นฐานของความคิดและความชั่วที่มีมาแต่เดิม และการสอนทุกวันนี้ที่ไม่ค่อยได้ผลนั้นเป็นเพราะอะไร เมื่อเราศึกษาเรื่องทศพลญาณให้เข้าใจอย่างแจ่มแจ้งแล้ว เราก็จะรู้ว่า การสอนแบบเทศน์บนธรรมาสน์ หรือแบบปาฐกถา หรือแบบไหนก็ตามเท่าที่มีอยู่ทุกวันนี้ ยังไม่ถูกต้องตามหลักการสอนที่แท้จริง เพราะฉะนั้นจึงไม่ได้ผลเท่าที่ควร ก่อนอื่นขอให้ท่านจำหัวข้อทศพลญาณให้แม่นยำก่อน พร้อมทั้งคำแปลด้วย และเพื่อไม่ให้ท่านต้องเสียเวลาไปพลิกอ่านในฉบับที่แล้ว ข้าพเจ้าจึงได้ยกเอาหัวข้อเรื่องทศพลญาณมาให้ท่านได้ เห็นอีกครั้งหนึ่ง

๑ วิญญาน ฉบับที่ ๓-๔ มีนาคม-เมษายน ๒๕๑๖

ทศพลญาณแปลว่า ญาณที่เป็นกำลังในการสอนพระพุทธองค์ ซึ่งทั้งหมดมีอยู่ ๑๐ หัวข้อ ดังต่อไปนี้

๑. สุณาสฐานญาณ ปรีชากำหนดรู้ฐานะและอฐานะ
 ๒. วิปากญาณ ปรีชากำหนดรู้ผลแห่งกรรม
 ๓. สัพพัตถคามินีปฏิบัติญาณ ปรีชากำหนดรู้ทางไปสู่ภูมิทั้งปวง
 ๔. นานาธาตุญาณ ปรีชากำหนดรู้ธาตุต่าง ๆ
 ๕. นานาธิมุตติกญาณ ปรีชากำหนดรู้ธิมุตติ คืออรรถาศัยของสัตว์ทั้งหลายอันเป็นต่าง ๆ กัน
 ๖. อินทริยปโรปริยัตตญาณ ปรีชากำหนดรู้ความหย่อนและยิ่งแห่งอินทริย์ของสัตว์ทั้งหลาย
 ๗. ฌานาที่สังกิเลสาทิญาณ ปรีชากำหนดรู้อาการมีความเศร้าหมองเป็นต้นแห่งธรรมมีฌานเป็นต้น
 ๘. ปุพเพนิวาสานุสติญาณ ปรีชากำหนดระลึกชาติหนหลังได้
 ๙. จุตูปปาตญาณ ปรีชากำหนดรู้จติและอุบัติของสัตว์ทั้งหลายผู้เป็นต่าง ๆ กัน โดยกรรม
 ๑๐. อาสวกขยญาณ ปรีชา รู้จักทำอาสวะให้สิ้น
- ญาณทั้งสิบข้อนี้ ก็คือหลักการสอนของพระพุทธเจ้า

ญาณข้อที่ ๑ คือ **สุณาสฐานญาณ ปรีชากำหนดรู้ฐานะและอฐานะ** ข้อนี้ได้อธิบายมาแล้ว

วิปากญาณ

ญาณข้อที่สอง คือ วิปากญาณ ปรึกษากำหนดรู้วิปากแห่งกรรม ญาณข้อนี้หมายความว่า พระพุทธเจ้าจะทรงสอนใคร พระองค์จะต้องรู้ถึงนิสัยสันดานที่สืบเนื่องกันมาตั้งแต่มาชาติก่อน จากการรู้นิสัยสันดานก็จะทำให้รู้ว่า เขาได้เคยทำกรรมอะไรมาบ้างจึงได้มีวิปากเกิดขึ้นอย่างนี้ คำว่า วิปาก แปลว่า ผลของกรรม แต่ผลในที่นี้หมายถึงเฉพาะถึงผลที่เกิดขึ้นในสันดานเท่านั้น และคำว่าวิปากก็เป็นคำกลางๆ เมื่อพูดถึงวิปากไม่ได้หมายความว่าจะต้องไม่ดีเสมอไป ในทางพุทธศาสนามีคำใช้ว่า **วิปากของกุศลและวิปากของอกุศล** ซึ่งหมายความว่า ถ้าหากเราพูดดี ทำดี คิดดี ทุกครั้งที่ทำกรรมเหล่านี้ วิปากที่ดีก็ต้องเกิดขึ้นในสันดาน คือเกิดขึ้นในจิตไร้สำนึก และวิปากอย่างนี้ก็เรียกว่าวิปากของกุศล แต่ถ้าในขณะที่เราพูดชั่ว ทำชั่ว คิดชั่ว วิปากที่เกิดขึ้นในสันดานก็จะเป็นสิ่งที่ไม่ดี และเรียกว่าวิปากของอกุศล เช่นเมื่อเราหัดเป็นคนขยันหรือเป็นคนซื่อ นิสัยขยันนิสัยซื่อก็จะเกิดขึ้น นิสัยเหล่านี้เรียกว่าวิปากของกุศล แต่ถ้าหากหัดเป็นคนขี้เกียจหรือทำการคิดคดทรยศไม่ซื่อต่อคนทั่วไป ก็เกิดนิสัยขี้เกียจนิสัยไม่ซื่อสัตย์ นิสัยเหล่านี้ก็เรียกว่าวิปากของอกุศลอย่างนี้เป็นต้น แต่ก็ได้โปรดจำไว้ด้วยว่า แม้เราจะทำเพียงครั้งสองครั้ง ไม่ได้ทำบ่อยๆ ความเคยชินยังไม่เกิด แต่วิปากก็มีแล้ว แม้จะทำเพียงครั้งเดียว วิปากของกรรมนั้นก็มีอยู่ในสันดานและตราบติดที่ยังไม่ได้แก้ไขหรือยังไม่ได้ลบเอาออก วิปากอันนั้นก็จะมียู่ตลอดไป แม้จะตายไปแล้วไปเกิดใหม่ ไปเกิดเป็นอะไร วิปากก็ยังอยู่และก็พร้อมที่จะให้ผลในเมื่อมีโอกาส

วิธีที่วิบากจะให้ผล ก็คือ เมื่อได้สิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม ซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมเหมือนกัน หรือคล้ายคลึงกันกับในขณะที่ทำกรรม อันนั้นมา เขาก็จะบังคับตนเองไม่ได้ เขาจะต้องพูด จะต้องทำ จะต้องคิดเหมือนอย่างที่เคยทำเคยพูดเคยคิดมาแล้ว ขอได้โปรดคิดว่า ลักษณะเฉพาะของวิบากก็คือ อำนาจบังคับให้ต้องพูดให้ต้องทำให้ต้องคิดเหมือนอย่างที่เคยทำเคยพูดเคยคิดมาแล้ว คำว่าปรีชาญาณกำหนดรู้วิบากแห่งกรรม หมายถึงพระองค์ทรงมีปรีชาญาณคือทรงมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องวิบากของกรรมแจ่มแจ้งแทงตลอด เพียงแต่ตรวจดูพบว่าเขามีนิสัยอย่างไรก็จะมองเห็นภาพแห่งกรรมในอดีต ล่วงรู้ถึงการกระทำในอดีต และคำว่ามีนิสัยนั้นหมายถึงวิบากที่เข้มข้น คือวิบากที่เกิดขึ้นบ่อย ๆ ซ้ำ ๆ อยู่ในรูปเดิม เพราะฉะนั้น เมื่อรู้จักนิสัยของผู้ใด ก็สามารภจะล่วงรู้ถึงการกระทำของผู้นั้นในอดีตได้โดยไม่ยาก และจะรู้ได้ด้วยว่า เมื่อเขามีวิบากมาอย่างนี้ ถ้าเขามีโอกาสเมื่อไร เขาก็จะทำเหมือนอย่างที่เขาทำมาแล้ว

คนโดยมากไม่ค่อยเข้าใจคำว่าวิบากโดยชัดเจน คอยแต่จะคิดว่า ถ้าคนไหนทำกรรมดีมามาก เขาก็ควรจะร่ำรวยมีความสุข ความเจริญอย่างนั้นอย่างนี้ แต่ถ้าคนไหนทำบาปมามาก ก็ควรจะได้รับโทษ หรือมีความทุกข์ยากลำบากอย่างนั้นอย่างนี้ ความเข้าใจแบบนี้เป็นความเข้าใจที่ไม่สมบูรณ์ และเข้าใจไขว้เขว เพราะฉะนั้นโปรดจำให้ดีกว่า ทุกครั้งที่ทำกรรมแม้จะทำเพียงครั้งเดียววิบากก็เกิด และวิบากที่เกิดขึ้นในสันดานคือ ลักษณะของจิตใจอย่างเดียวกันกับที่เกิดขึ้นในขณะที่ทำกรรม แต่แตกต่างกันตรงที่ว่า กรรมเกิดขึ้นใน

จิตสำนึก ส่วนวิบากเกิดขึ้นในจิตไร้สำนึก ถ้าเพียงแต่นึกคิดอย่าง
เดียวไม่ได้พูดหรือทำอะไรออกมา ก็เรียกว่ามนกรรม แต่ถ้าพูดออก
มาด้วยตามความนึกคิดอันนั้นก็เรียกว่าได้ทำวจีกรรม และถ้าหากมี
การกระทำทางร่างกาย เป็นต้นว่าใช้มือหรือใช้เท้า หรือใช้อวัยวะส่วน
ใดก็ตามทำไปตามความรู้สึกนึกคิดที่เกิดขึ้นในขณะนั้น ก็เรียกว่าทำ
กายกรรม ซึ่งถ้าหากเป็นกรรมที่ดีก็เรียกว่าเป็นกุศลกรรม ถ้าเป็นกรรม
ชั่วก็เรียกว่าเป็นอกุศลกรรม เพราะฉะนั้น จงจำง่าย ๆ ว่ากรรมเกิดขึ้น
ในจิตสำนึก หรือทำด้วยจิตสำนึก กล่าวคือในขณะที่เราทำกรรมนั้นเรา
รู้สึกตัวว่า เรากำลังพูด กำลังทำ หรือกำลังนึกคิดอย่างไร ส่วนวิบากก็
คือความรู้สึกนึกคิดแบบเดียวกันกับที่เกิดขึ้นในจิตสำนึก แต่คราวนี้มัน
เกิดเป็นเชื้อฝังอยู่ในจิตไร้สำนึก ซึ่งต่อมาภายหลังความรู้สึกนึกคิดที่มีใน
จิตไร้สำนึกนี้แหละ ที่บังคับให้ต้องพูด ให้ต้องทำหรือให้ต้องคิด เหมือน
อย่างที่เคยเป็นมาแล้ว ในเมื่อได้สิ่งแวดล้อมอย่างเดียวกันกับเมื่อก่อน
ตัวอย่างเช่น สมมติว่ามีใครมาด่าเราด้วยถ้อยคำหยาบคาย พอเขา
ด่าเราก็โกรธแล้วเราก็ด่าตอบไปบ้าง หรือบางครั้งก็อาจจะใช้กำลังกาย
ประทุษร้ายต่อผู้ที่ด่าเรา เมื่อเป็นเช่นนี้ก็หมายความว่า เราได้ทำกรรม
แล้วครบทั้งสามอย่าง กล่าวคือ ความคิดที่ประกอบด้วยความโกรธที่
เกิดขึ้น นี่คือมนกรรม การด่าตอบนี่คือวจีกรรม การประทุษร้ายเขาด้วย
กาย นี่คือกายกรรม สมมติว่า เวลาที่มีใครเขาด่ามาเราที่ไร เราต้องทำ
กรรมอย่างนี้เสมอ ต่อมาภายหลังถ้ามีใครเขามาด่าเราเหมือนอย่างคราว
ก่อน ๆ อีก และเราก็ยังไม่เคยเอาชนะความโกรธได้เลย ถ้าเป็นเช่นนี้ก็
หมายถึงว่า เราจะต้องโกรธอีก ด่าเขาอีก ประทุษร้ายเขาอีก

และการที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะอำนาจของวิบากที่มีอยู่ในสันดาน บังคับให้ต้องทำเช่นนั้น

ส่วนในกรณีที่ว่า เมื่อเราไปด่าเขาแล้ว หรือประทุษร้ายเขาแล้ว อาจจะได้รับโทษอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นต้นว่า ถูกฟ้องร้องหาว่าหมิ่นประมาท หรือถูกกล่าวหาว่าประทุษร้ายร่างกาย ซึ่งจะต้องได้รับโทษอย่างใดอย่างหนึ่งนั้น โทษที่ได้รับนี้ไม่เรียกว่าวิบาก วิบากทำหน้าที่เพียงแค่บังคับให้คนคนนั้นต้องพูด ต้องทำ หรือต้องคิดเหมือนอย่างที่เคยเป็นมาแล้ว ส่วนผลที่เกิดขึ้นจากการไปด่าหรือไปประทุษร้ายเขานั้น เรียกว่าผลของกรรม ไม่ได้เรียกว่าวิบาก เรื่องนี้โปรดทำความเข้าใจให้ดี คำว่า วิบากกับคำว่าผลมีความหมายแตกต่างกัน เพื่อให้จำง่าย ก็ขอได้โปรดจำอย่างนี้ เมื่อพูดถึงวิบากจะต้องหมายถึง ผลของการกระทำที่เกิดขึ้นในสันดานเท่านั้น ส่วนผลที่แสดงออกมาในภายนอก คนอื่นรู้เห็นได้ อันนี้เรียกว่าผล หรือเรียกว่าอานิสงส์ วิบากจะต้องเกิดทุกครั้ง และเกิดอยู่ตลอดเวลาในขณะที่ทำกรรม ไม่มีข้อยกเว้น ส่วนผลของวิบากหรือผลของกรรมนั้น ไม่แน่เสมอไป เช่นถ้าเราไปลักขโมยของๆ คนอื่น เราอาจจะติดคุกติดตะราง อาจถูกยิงตาย อาจจะไม่เสียชื่อ หรือว่าอาจจะได้รับผลอะไรอย่างอื่นก็ได้ แต่ในบางครั้งผลที่ว่านี้อาจจะไม่เกิดเลยก็ได้ มันเป็นคนละประเด็น เมื่อเราปลูกข้าวปลูกด้วยข้าวชนิดไหน ในเมื่อนาดีและทำถูกวิธี เราก็ต้องได้ข้าวชนิดนั้นแน่ แต่ว่าจะได้เงินด้วยหรือไม่จากการมีข้าว จะทำให้เรามีความสุขแค่ไหนอย่างไร มันเป็นเรื่องหนึ่ง ซึ่งอาจจะได้ก็ได้ หรือบางทีอาจจะไม่ได้ก็ได้ เพราะการที่จะได้เงินหรือไม่นั้น มันขึ้นอยู่กับเหตุการณ์หลายอย่าง เพราะฉะนั้น การได้เงิน

จึงไม่แน่ ส่วนที่แน่จริง ๆ นั่นก็คือ เมื่อปลุกข้าวต้องได้ข้าวแน่ ข้อนี้ฉันใด เมื่อเราทำกรรมอันใดไว้ สิ่งที่จะได้รับอย่างแน่นอนและทุกครั้งก็คือวิบากซึ่งเกิดขึ้นในสันดาน ส่วนผลภายนอกไม่แน่นอนเสมอไป แต่ก็อย่าลืมนะว่า แม้เราจะทำกรรมเพียงครั้งเดียว ต่อมาภายหลังก็มักจะอดทำอีกไม่ได้ ถ้ายิ่งทำบ่อย ๆ โอกาสที่จะเลิกหรือบังคับตัวเองไม่ให้นั้นจะยากมาก โดยปกติคนเราถ้าลงว่าทำอะไรจนกลายเป็นนิสัยแล้ว เลิกยากมาก แต่อย่างไรก็ตาม เราจะต้องจำให้แม่นว่า ถ้าสมมติว่าเราเคยลักขโมย หรือเคยโกหก หรือเคยทำความชั่วอะไรก็ตามแม้เพียงครั้งเดียว เมื่อทำได้สำเร็จแล้วรู้สึกดีใจ ไม่เสียใจในการกระทำของตนเอง ถ้าเป็นเช่นนี้เป็นการแน่นอนว่า ต่อไปถ้ามีโอกาสก็จะต้องทำอีก เพราะแม้แต่ในกรณีที่เราได้ทำกรรมบางอย่างซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ดีทำแล้วก็เสียใจตัวเองที่ไม่น่าจะทำอย่างนั้น และก็ตั้งใจว่าจะเลิกไม่ทำอีก แต่ถึงกระนั้นก็ยังเลิกได้ยาก คืออดทำอีกไม่ได้ ทั้งนี้เพราะกรรมเช่นนั้นเคยทำมาบ่อย ๆ และทำมานานแล้ว ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดอย่างหนึ่งก็คือ หญิงสาวกับชายหนุ่ม เมื่ออยู่ใกล้ชิดกัน และมีโอกาสเพราะอยู่ในที่มืดซิดไม่มีใครรู้ใครเห็น ในกรณีอย่างนี้ทั้งสองฝ่ายจะบังคับตัวเองไม่ได้ ที่จะไม่ให้มีการร่วมประเวณีเกิดขึ้น ทั้งที่ทั้งสองฝ่ายต่างรู้ว่า ไม่เป็นการสมควรอย่างยิ่งที่จะทำเช่นนั้น เพราะถ้าเรื่องเกิดแดงขึ้นมา ก็จะทำให้เกิดความเสียหายอย่างยิ่ง แต่ถึงกระนั้นก็อดทำกรรมอันนี้ไม่ได้ ทั้งนี้เพราะอะไร ก็เพราะการร่วมประเวณีเป็นสิ่งที่ทุกคนเคยทำมาแล้วทุก ๆ ชาติ และแต่ละชาติก็ทำมาก และทุกครั้งที่ทำก็เกิดความพอใจและเกิดการติดอกติดใจอย่างยิ่ง วิบากของกรรมนี้ฝังอยู่ใน

สันดานอย่างลึกซึ้ง เพราะฉะนั้น จึงอดใจไว้ไม่ได้ แต่ก็ปรากฏว่ามีบางคน แม้อยู่ในฐานะหรือโอกาสเช่นนี้แต่ก็ละเว้นได้ ซึ่งคนที่ละเว้นได้ก็คือผู้ที่เคยหัดบังคับตัวเองในเรื่องนี้ได้ดี เคยถือศีลช้อกกาเมได้ดีมานานแล้ว และถือด้วยความเลื่อมใส ถือด้วยความเข้าใจเหตุผลอย่างแจ่มแจ้งวิบากของกุศลกรรมในเรื่องนี้ของเขามีอยู่มาก และด้วยวิบากของกุศลอันนี้เองที่ยับยั้งไม่使他กระทำความชั่ว แต่สำหรับผู้ที่ไม่เคยถือศีลช้อกกาเม แต่บางครั้งก็ละเว้นได้ก็เพราะ เหตุการณ์บังคับส่วนสันดานที่แท้จริงแล้ว มีโอกาสเมื่อไรเป็นต้องประพฤติกกรรมอันนี้เสมอ ถ้าอย่างนี้แล้วก็เป็นการแน่นอนว่าเขาจะบังคับตัวเองไม่ได้เลย คนประเภทนี้ ถ้าหากเขาเคยล่วงเกินกับใครแม้เพียงครั้งเดียว ต่อมาภายหลังถ้าเขามีโอกาสเขาก็ต้องทำอีกแน่นอน ในฝ่ายกรรมดีก็เหมือนกัน ถ้าลงว่าเราทำดีสักครั้งหนึ่งแล้ว ครั้งต่อมาก็จะง่ายขึ้น

ท่านเห็นแล้วหรือยังว่า เรื่องวิบากเป็นเรื่องที่ลึกซึ้งเพียงไร พระพุทธเจ้าทรงรู้อัจฉริยภาพของใครต่อใครได้อย่างแจ่มแจ้ง ก็เพราะพระองค์สามารถอ่านใจคนอื่นได้ ระลึกชาติของใครก็ได้ และยังมีตาทิพย์ หูทิพย์และมีญาณอื่นๆ ประกอบอีกหลายอย่าง เพราะฉะนั้น จึงไม่มีปัญหาอะไรที่พระองค์จะไม่ทรงรู้วิบากของใครต่อใครอย่างแจ่มแจ้ง ในเมื่อพระองค์มีพระประสงค์จะทรงทราบ

สำหรับเราเองซึ่งไม่มีญาณพิเศษที่จะล่วงรู้อะไรอย่างลึกซึ้ง เหมือนกับพระพุทธองค์ แต่ก็ควรจะต้องเรียนรู้เรื่องวิบากให้เข้าใจพอสมควร เพราะถ้าหากเราจะต้องสอนใคร เรา รู้จักวิบากของเขาดี

คือรู้ถึงนิสัยสันดานของเขา เราก็จะล่วงรู้ได้โดยไม่ต้องยากว่า ถ้าเขามีวิบากมาอย่างนี้ ก็หมายถึงว่าเขาเคยทำกรรมประเภทนี้มาแล้ว และถ้ามีโอกาสเขาก็ต้องทำอีก ถ้าเราล่วงรู้เช่นนี้ เราก็จะรู้จักวิธีสอนคน หรือปกครองคนได้ง่ายขึ้น และประโยชน์ที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือ ถ้าเราล่วงรู้ถึงวิบากของใคร ถ้าหากรู้จริง ๆ แล้ว เราจะปล่อยวางเกี่ยวกับคน ๆ นั้นได้ง่ายมาก ในเมื่อคน ๆ นั้นเขาจะไม่ทำตามอย่างที่เรานำสั่งสอน อารมณ์ของเราก็จะไม่เสียเลย การล่วงรู้วิบากของตนเองก็ดี การล่วงรู้วิบากของคนอื่นก็ดี จึงมีความสำคัญมาก ผู้ที่คิดจะสอนคนอื่น ถ้าหากไม่เข้าใจเรื่องวิบากอย่างแจ่มแจ้งแล้ว ก็เป็นอันรับรองได้ว่าการสอนจะไม่เกิดผลเท่าที่ควรอย่างแน่นอน เช่นเมื่อเราจะสอนสมาธิให้กับใคร ถ้าหากได้มีการตรวจสอบประวัติกันอย่างละเอียด ก็เป็นทางหนึ่งที่จะทำให้รู้จักวิบากของคน ๆ นั้น และถ้าหากเราได้มีโอกาสสอนธรรมให้แก่เขาด้วย อันนี้ก็จะช่วยทำให้รู้จักวิบากของผู้นั้นได้ดียิ่งขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม ถ้าหากเราละลึกชาติของเขาไม่ได้ ไม่รู้จักกรรมในอดีตของเขา ก็เป็นการยากมากที่จะเข้าใจเรื่องนี้อย่างแจ่มแจ้ง แต่ถ้าหากจะให้คาดคะเนจากวิบากที่เขามีอยู่ ก็พอจะรู้ได้ว่า เขาคงจะเคยทำกรรมอย่างนั้นอย่างนี้มา จึงได้มีวิบากอย่างนี้ เช่นถ้าเราเห็นใครมีนิสัยชอบโกหก เราก็รู้ว่าเขาต้องเป็นคนชอบพูดโกหกอย่างนี้มานานแล้ว และถ้านิสัยนี้มันมีมาตั้งแต่เล็ก ๆ ก็ยิ่งเห็นได้ชัดว่าเมื่อชาติก่อนเขาต้องเป็นคนชอบโกหกเช่นนี้เสมอ นิสัยอันนี้จึงได้ติดตัวมา ถ้าหากเราเห็นคนไหนนั่งสมาธิได้เก่ง เข้าสมาธิได้ง่าย เราก็พอจะหยั่งรู้ได้ว่า เขาต้องเคยฝึกฝนในทางนี้มานานแล้วในชาติก่อน ๆ เพราะฉะนั้นเมื่อเอามาฝึกสมาธิ ก็จะสามารถฝึกได้ง่าย

สัพพัตถคามินีปฏิปทาญาณ

๑ ญาณที่ ๓ สัพพัตถคามินีปฏิปทาญาณ ปรีชากำหนดรู้ทาง
ไปสู่ภูมิทั้งปวง ญาณข้อนี้หมายความว่า พระพุทธองค์ได้ทรงรู้แจ้ง
อนาคตของสัตว์ทั้งหลายว่า เมื่อทำกรรมอย่างนี้มีวิบากเกิดขึ้นอย่าง
นี้ ต่อไปภายหน้าจะต้องได้รับผลอย่างไร และเมื่อตายไปแล้วก็จะไป
เกิดในสุคติภูมิ หรือในทุคติภูมิอย่างไร ดังเช่นในคัมภีร์ได้กล่าวไว้ว่า :-

ภิกษุ นั้นเมื่อมีจิตเป็นสมาธิ บริสุทธ์ผ่องแผ้วไม่มีกิเลส
ปราศจากอุปกิเลส อ่อนโยน ควรแก่การงานตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่าง
นี้แล้ว ก็โน้มน้อมจิตไปเพื่อรู้จุดและอุปบัติของสัตว์ทั้งหลาย เขย้อม
เห็นหมู่สัตว์ที่กำลังจุด กำลังอุปบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิว
พรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพจักขุอันบริสุทธ์ล่องจักษุของมนุษย์
ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมว่า สัตว์เหล่านี้ประกอบด้วย
กายสุจริต วิจิตสุจริต มโนสุจริต ตีเตียนพระอริยเจ้า เป็นมิจฉาทิฏฐิ
ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจมิจฉาทิฏฐิ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะ
กายแตก เขาย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ส่วนสัตว์เหล่านี้
ประกอบด้วยกายสุจริต วิจิตสุจริต มโนสุจริต ไม่ตีเตียน พระอริยเจ้า
เป็นสัมมาทิฏฐิ ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจสัมมาทิฏฐิ เบื้องหน้าแต่
ตายเพราะกายแตก เขาย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ดังนี้ เปรียบเหมือน
ปราสาทตั้งอยู่ ณ ทาง ๓ แพร่ง ท่ามกลางพระนคร บุรุษผู้มีจักขุยืน
อยู่บนปราสาทนั้น จะพึงเห็นหมู่ชนกำลังเข้าไปสู่

๑ ญาณญาณ ฉบับที่ ๕-๖ พฤษภาคม-มิถุนายน ๒๕๑๖

เรือนบ้าง กำลังออกจากเรือนบ้าง กำลังจะสติจรเป็นแถวอยู่ในถนน บ้าง นิ่งอยู่ที่ทาง ๓ แพร่ง ท่ามกลางพระนครบ้าง เขาจะพึงรู้ว่าคนเหล่านี้เข้าไปสู่เรือน เหล่านี้นิ่งอยู่ที่ทาง ๓ แพร่ง ท่ามกลางพระนคร ฉะนั้น

ข้อความในพระสูตรนี้เป็นคำของพระพุทธเจ้า ที่ตรัสถึงภิกษุผู้ที่ได้ทิพจักขุ ซึ่งทุกองค์ที่ได้สมาธิขั้นนี้ ย่อมจะรู้แจ้งว่า คนที่ทำกรรมต่าง ๆ นั้น เมื่อตายไปแล้ว ย่อมจะไปเกิดในสุคติหรือทุคติ ตามกรรมที่ตนได้กระทำไว้ ซึ่งจะเห็นได้ชัดเหมือนกับคนที่ยืนอยู่บนปราสาท มองเห็นคนที่อยู่ข้างล่าง และขอให้สังเกตว่า ผู้ที่จะรู้ว่าคนเราตายแล้วจะไปเกิดเป็นอะไรอยู่ที่ไหน ก็ต่อเมื่อต้องมีตาทิพย์มองเห็นโอปปาติกะทั้งหลาย และขอให้นึกถึงในคืนวันตรัสรู้ ในยามที่ ๑ พระองค์ทรงบรรลุนุพเพนิวาसानุสติญาณ คือ ญาณที่ทำให้ระลึกชาติได้ในยามที่ ๒ พระองค์ทรงบรรลุลจฺจุตฺตปาตญาณ ญาณที่รู้ถึงเรื่องจุติและปฏิสนธิของสัตว์ทั้งหลาย ในยามที่ ๓ พระองค์ทรงบรรลูลอสาวิกขณญาณ ญาณที่ทำให้อาสวะหมดสิ้นไป

การที่ข้าพเจ้าได้นำข้อความซึ่งเป็นพุทธพจน์ตรัสเล่าถึงเรื่องภิกษุที่ฝึกสมาธิจนกระทั่งได้ทิพจักขุมานี้ ก็เพื่อต้องการจะชี้ให้เห็นว่า เรื่องนี้เป็นเรื่องสากล คือใครก็ตามถ้าฝึกสมาธิมาถึงขั้นนี้แล้ว ก็จะมีความสามารถเหมือนอย่างนี้ทุกคน ไม่จำกัดว่าจะเป็นคนในพุทธศาสนาหรือนอกพุทธศาสนา ไม่ว่าจะป็นนักบวชหรือเป็นฆราวาส ไม่ว่าจะป็นหญิงหรือเป็นชาย ไม่ว่าจะป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ ถ้าฝึกสมาธิได้ถึงขั้นดังที่กล่าวมานี้ก็ย่อมจะมีความสามารถ

รู้แจ้งเกี่ยวกับเรื่องการตายและการเกิด และสำหรับพระพุทธองค์นั้นไม่ต้องกล่าวถึง เพราะเหตุว่า พระองค์เป็นคนแรกที่อยู่แจ้งเห็นจริงเกี่ยวกับเรื่องจติ และปฏิสนธิ และทรงรู้แจ้งกว้างขวางและลึกซึ้งยิ่งกว่าสมณะหรือพราหมณ์ใด ๆ ทั้งหมด รายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้มีอยู่ในเรื่อง พรหมชาลสูตร สามัญญผลสูตร และมหาสีหนาทสูตรสำหรับผู้ที่เคยได้อ่านข้อความในพระสูตรดังที่กล่าวมานี้จะหมดข้อสงสัยในข้อที่ว่า พระพุทธเจ้าทรงทราบถึงภูมิของสัตว์ทั้งหลายบรรดามีอยู่ในสากลจักรวาลทั้งหมดว่า ถ้าผู้ใดทำกรรมอย่างนั้นอย่างนี้เมื่อตายไปแล้ว ก็จะต้องไปเกิดอยู่ในภูมินั้นภูมินี้

อนึ่ง ขอให้สังเกตว่า ผู้ที่จะสามารถรู้แจ้งในเรื่องภูมิของสัตว์ทั้งหลายนั้น จะต้องสามารถระลึกชาติในอดีตของผู้นั้นได้ด้วย เพราะถ้าระลึกชาติไม่ได้ ก็ไม่อาจที่จะทราบได้ว่า การที่คนนั้นคนนี้เกิดมาต้องมีชะตาชีวิตอย่างนั้นอย่างนี้เป็นเพราะอะไร และถ้าไม่ทราบเรื่องนี้ ซึ่งเป็นเรื่องในปัจจุบัน ก็ไม่อาจที่จะหยั่งทราบถึงอนาคตได้ว่า คนนั้นคนนี้เมื่อทำกรรมไว้อย่างนั้นอย่างนี้ เมื่อตายไปแล้ว จะไปเกิดอยู่ในภูมิไหน มีความสุขความทุกข์อย่างไร

โดยปกติผู้ที่จะเป็นครูสอนใคร สอนในเรื่องอะไร สำหรับครูที่ดีนั้นย่อมจะต้องรู้อย่างแจ่มแจ้งว่า เมื่อสอนให้เขามีความรู้ความสามารถอย่างนี้แล้ว ต่อไปภายหน้าเขาต้องได้ทำงานอย่างนั้นอย่างนี้ และจะมีผลอย่างนั้นอย่างนี้ ครูที่ดีจะไม่สอนอย่างส่งเดช สักแต่ว่ามีความรู้ในเรื่องอะไรก็สอนไป การสอนแบบนี้ย่อมไม่ได้ผล

คนเรียนก็มักจะเบื่อเพราะไม่เห็นทางก้าวหน้า แต่สำหรับพระพุทธเจ้า เมื่อพระองค์จะทรงสอนใครให้ถือศีลหรือให้ฝึกสมาธิ คือ สอนให้ ละเว้นในเรื่องอะไรก็ตาม พระองค์ได้ทรงรู้แจ่มแจ้งแล้วว่า เมื่อเขา ละเว้นจากความชั่วอย่างนั้นอย่างนี้ได้ และได้ทำความดีอย่างนั้น อย่างนี้ ต่อไปในอนาคตเขาจะต้องได้รับผลอย่างนั้นอย่างนี้ และใน ขณะที่ทรงสอนก็ได้ทรงชี้แจงให้เห็นด้วยว่า เมื่อเขาประพฤติตัวอย่าง นี้เขาจะได้รับผลอย่างไรบ้าง พระองค์จะทรงชี้ทางไปให้เห็นอย่างแจ่ม แจ่ม และผู้ที่รับการสอนก็จะเกิดความเลื่อมใสยินดีปฏิบัติตาม ซึ่งจาก หลักที่ได้อ้างมาในตอนต้นนั้นก็ชี้ให้เห็นแล้วว่า พระองค์ทรงรู้แจ่ม ถึงคติ หรือภูมิของสัตว์ทั้งหลายอย่างละเอียดถี่ถ้วน เพราะฉะนั้นการ สอนจึงได้รับประโยชน์อย่างเต็มที่

แต่ถ้าหากว่าเราจะหันมาพิจารณาถึงวิธีการสอนในทาง ศาสนาอย่างที่เป็นอยู่ทุกวันนี้จะเห็นได้ว่า โดยทั่วๆ ไปคนฟังมักจะ มองไม่ค่อยเห็นผลที่จะเกิดขึ้นจากการปฏิบัติ นอกจากจะเชื่อกัน ไปตามประเพณีหรือเชื่อตามผู้ใหญ่ที่สืบต่อกันมานาน โดยไม่เข้าใจ เหตุผลไม่เห็นตัวอย่างอันชัดเจน ซึ่งผิดกับในทางโลก ผู้ที่เข้าเรียน ในวิชาไหนก็ตาม เขามักจะรู้ดีว่า ถ้าเรียนจบแล้วจะได้ทำงานอะไร จะมีรายได้อย่างไรจะมีความสุขความเจริญแค่ไหน เขามองเห็นได้ชัด เพราะฉะนั้นจึงได้พยายามทุ่มเทเรียนกัน ยอมเสียสละเงิน เสียสละ เวลา เสียสละทุกสิ่งทุกอย่างที่จะเป็นประโยชน์ในการเรียน แม้จะต้อง ใช้เวลาหลายปีเขาก็พยายามทำกัน ด้วยเหตุนี้การศึกษาในทางโลกจึง ได้เจริญรุดหน้าไปอย่างรวดเร็ว

ส่วนการเรียนในทางศาสนาได้เจริญอย่างเชื่องช้า ก้าวหน้าไม่ทันกับ ความเจริญในทางโลก ทั้งนี้ก็เพราะผู้สอนไม่ค่อยจะแน่ใจในผลของ กรรม สักแต่ว่าเมื่อมีหน้าที่ก็สอนกันไป เช่นผู้สอนส่วนมากไม่กล้าที่จะ ยืนยันด้วยความแน่ใจว่า คนเราเมื่อตายแล้วจะต้องเกิดอีก ชีวิตที่เรียก ว่าโอปปาติกะมีจริง นรกสวรรค์มีจริง คนที่ทำบุญหรือทำบาปตายไป แล้ว จะต้องได้รับผลอย่างนั้นอย่างนี้ตามที่กล่าวไว้ในคัมภีร์จริง ผู้สอน ส่วนมากไม่ค่อยมีความแน่ใจว่า จะมีผลเหมือนอย่างที่กล่าวไว้ในคัมภีร์ เพราะถ้าหากผู้สอนแน่ใจ หรือเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งจริง ๆ ว่า การบริจาคทานหรือการเสียสละ จะเป็นเหตุทำให้ร่ำรวย ผู้สอนที่มีความแน่ใจตาม นี้ ก็คงจะต้องมีชีวิตอยู่ด้วยการเสียสละ แต่ผลที่ปรากฏโดยทั่วไปหาได้ เป็นเช่นนี้ไม่ การสอนศาสนาส่วนใหญ่มักจะสอนเพื่อประโยชน์ของตัวเอง มากกว่า ที่จะเป็นประโยชน์ต่อผู้ฟัง ทั้งนี้ก็เพราะตนเองไม่มีความ แน่ใจว่า ผลของการปฏิบัติจะเป็นเหมือนอย่างที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ ส่วนพระพุทธเจ้าพระองค์ทรงมีความแน่ใจว่า ถ้าปฏิบัติอย่างนี้จะต้องมีผลออกมาอย่างนี้จริง ๆ มองเห็นผลที่จะเกิดขึ้นได้อย่างชัดเจน เพราะ ฉะนั้น การสอนของพระองค์จึงได้ผลทุกครั้ง คือทำให้ผู้ฟังเกิดความเชื่อ ความเลื่อมใสและปฏิบัติตามได้ด้วย

บริษัทที่กำหนดรู้ทางไปสู่ภูมิทั้งปวง ญาณข้อนี้เป็นหลักการ สอน ที่สำคัญยิ่งอย่างหนึ่งของผู้ที่จะเป็นครู ตลอดถึงผู้ที่จะเป็นนักปกครอง หรือผู้ที่จะวางโครงการสำหรับงานอย่างใดอย่างหนึ่ง ถ้าหากผู้ใดขาด ความรู้อันนี้ หรือรู้แต่ไม่แจ่มแจ้งพอ จะไม่มีทางประสบความสำเร็จใน เรื่องการสอน และการกำหนดหลักการต่าง ๆ

ข้าพเจ้าคิดว่าหลักอันนี้คงจะเป็นคติเตือนใจสำหรับนักสอนต่าง ๆ ได้ อย่างดียิ่ง พุคส์นั้น ๆ ก็คือ ถ้าตนเองไม่แน่ใจในผลของงานที่จะต้อง ปฏิบัติ ก็ไม่ควรที่จะสอนใคร เพราะถึงอย่างไรมันก็ไม่ค่อยได้ผล เสีย เวลาเปล่า ๆ ส่วนผู้ที่มองเห็นอนาคตของงานได้อย่างแจ่มแจ้งนั้น ย่อมจะมีกำลังใจทำงานได้อย่างเต็มที่ และผู้ที่รับการแนะนำสั่งสอนก็ จะเกิดศรัทธาในตัวผู้สอนอย่างมากด้วย

อนึ่ง ขอให้สังเกตว่า การรู้เรื่องอนาคตของพระพุทธเจ้านั้น ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงเฉพาะแต่ในชาตินี้เท่านั้น แต่พระองค์ทรงหยั่งรู้ไปถึง ชาติหน้าได้อย่างแจ่มแจ้งอีกด้วย ดังเช่น เมื่อพระเทวทัตในขณะที่กำลังถูกแผ่นดินสูบ ได้กล่าวคำปฏิญาณซึ่งออกมาจากใจจริงขอยึดถือเอาพระพุทธเจ้าเป็นที่พึ่ง เพียงแค่นี้พระพุทธเจ้าก็ได้ทรงพยากรณ์ว่าต่อไปในอนาคตอีกไกล พระเทวทัตจะได้สำเร็จเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้าองค์หนึ่ง แต่ในขณะนี้จะต้องไปตกนรกเสวยผลของกรรมชั่วที่ได้ก่อเอาไว้หลายอย่าง ไม่มีใครช่วยได้ นี่คือตัวอย่างอันหนึ่งที่แสดงว่าพระพุทธเจ้าทรงมีปรีชาญาณหยั่งรู้ถึงทางที่จะไปสู่ภูมิทั้งปวง เพื่อให้ ความหมายของญาณข้อนี้เป็นที่แจ่มแจ้งยิ่งขึ้น ท่านควรจะได้อ่านข้อความบางตอนในมหาสิหนาทสูตร ซึ่งเป็นถ้อยคำที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้เองดังต่อไปนี้

ดูกรสารีบุตร อีกประการหนึ่ง ตถาคตย่อมเห็นหมู่สัตว์ที่กำลัง จูติ กำลังอุบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพจักขุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักขุของมนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมว่า สัตว์เหล่านี้ประกอบด้วยกายทุจริต

วชิหุจริต มโนหุจริต ติเตียนพระอริยเจ้า เป็นมิจฉาทิฎฐิ ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจมิจฉาทิฎฐิ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เขาย่อมเข้าถึงอบาย ทுகติ วินิบาต นรก ส่วนสัตว์เหล่านี้ ประกอบด้วย กายสุจริต วชิสุจริต มโนสุจริต ไม่ติเตียนพระอริยเจ้า เป็นสัมมาทิฎฐิ ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจแห่งสัมมาทิฎฐิ เบื้องหน้าแต่ตายไป เขาย่อมเข้าถึงสุคติ โลกสวรรค์ ดุรสารีบุตร ข้อที่ตถาคตเห็นหมู่สัตว์ที่กำลังจติ กำลังอุบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพจักขุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักขุมนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรม ฯลฯ นี้ เป็นกำลังของตถาคตประการหนึ่ง ซึ่งตถาคตอาศัยแล้ว ปฏิญาณฐานะแห่ง ผู้เป็นโงก (คือพูดได้เต็มทีว่า ในเรื่องอย่างนี้ไม่มีใครยิ่งกว่า) บันลือสีหนาทในบริษัท ยังพรหมจักรให้เป็นไป

ข้อความในพระสูตรนี้แสดงให้เห็นว่า พระองค์ทรงรู้ทางที่จะไปสู่ภูมิทั้งปวงด้วยทิพจักขุ ส่วนข้อความที่จะกล่าวต่อไปนี้ พระองค์ทรงรู้แจ้งทางที่จะไปสู่ภูมิทั้งปวงด้วยเจโตปริยญาณ

ดุรสารีบุตร เราย่อมกำหนดรู้ใจบุคคลบางคนในโลกนี้ด้วยใจ (ของตถาคต) อย่างนี้ว่า บุคคลนี้ปฏิบัติอย่างนั้น ดำเนินอย่างนั้น และขึ้นสู่หนทางนั้น เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก จักเข้าถึงอบาย ทுகติ วินิบาต นรก โดยสมัยต่อมาเราย่อมเห็นบุคคลนั้น เบื้องหน้าแต่ตาย เพราะกายแตก เข้าถึงแล้วซึ่งอบาย ทுகติ วินิบาต นรก เสวยทุกขเวทนาอันแรงกล้า เผ็ดร้อน โดยส่วนเดียวด้วยทิพจักขุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักขุของมนุษย์ ดุรสารีบุตรเปรียบเหมือน

หลุมถ่านเพลิงลึกยิ่งกว่าชั้วบุรุษ เต็มไปด้วยถ่านเพลิง ปราศจากเปลว ปราศจากควัน ลำดับนั้น บุรุษผู้มีตัวอันความร้อนแผดเผา ครอบงำ เหน็ดเหนื่อ ยสะทกสะท้าน หิวกระหาย มุ่งมาสู่หลุมถ่านเพลิงนั้น แหละ โดยมรรคสายเดียว บุรุษผู้มีจักขุเห็นเขาแล้วจึงกล่าวอย่างนี้ ว่า บุรุษผู้เจริญนี้ ปฏิบัติอย่างนั้น ดำเนินอย่างนั้น ขึ้นสู่หนทางนั้น จัก มาถึงหลุมถ่านเพลิงนี้ที่เดียว โดยสมัยต่อมา บุรุษผู้มีจักขุ นั้น จึงเห็น เขาตกลงในหลุมถ่านเพลิงนั้นเสวยทุกขเวทนา อันแรงกล้าเผ็ดร้อน โดยส่วนเดียว แม้ฉันไค ดุกรสารีบุตร เราย่อมกำหนดรู้ใจบุคคลบาง คนในโลกนี้ ได้ด้วยใจ (ของตถาคต) ฉันทันนั้นแล

ข้อความที่อ้างมานี้เป็นเพียงส่วนน้อย ถ้าหากจะอ้างมา ทั้งหมด ก็จะเป็นข้อความที่ยาวมาก ในที่นี้ข้าพเจ้ามีความประสงค์ เพียงแต่จะให้รู้หลักว่า พระพุทธเจ้าทรงทราบทางที่จะไปสู่ภูมิทั้งปวง ได้เพราะอะไร ซึ่งจะทำให้เราได้หลักในการที่จะสอนศาสนาให้ได้ผล แต่อย่างไรก็ดี ท่านควรจะได้ทราบอีกชนิดหนึ่งว่า ในคัมภีร์ได้กล่าว ถึง กำเนิด ๔ คือชลาพูชะ อัณฑชะ สังเสทชะ โอบปาติกะ และคติ ๕ คือ นรก เปรต เดรัจฉาน มนุษย์ เทวดา (อสุรกายไม่มีกล่าวถึง) โดยกล่าวว่าพระพุทธองค์ทรงรู้เรื่องกำเนิดทั้ง ๔ เป็นอย่างดีและทรงรู้แจ้งว่า ทางที่จะนำไปสู่คติทั้ง ๕ มีอยู่อย่างไร และคำว่าทางในที่นี้ ก็หมายถึง ข้อปฏิบัติหรือการกระทำ หรือความประพฤติต่างๆ ทางกายทาง วาจาและทางใจ และขอให้สังเกตว่า เมื่อพระองค์ทรงกำหนดดูใจของ ใครแล้วก็จะทรงรู้ว่า คนนี้ได้ทำกรรมไว้อย่างไร ต่อไปภายหน้าเขาจะ ได้รับผลจริงเหมือนอย่างที่เราจะเข้าใจหรือไม่

ก็ได้ทรงตรวจสอบโดยทิพจักขุอีกครั้งหนึ่ง ในที่สุดก็ทรงเห็นตรงกันว่า หลักอันนี้สำคัญมาก เพราะโดยธรรมดาครูสอนที่ดีย่อมจะติดตามความคิดอ่านของลูกศิษย์ได้ทั้งหมด และเมื่ออ่านความนึกคิดได้ ก็ย่อมจะรู้ถึงการกระทำว่าคนที่มีความรู้สึกนึกคิดแบบนี้ เขาจะต้องทำกรรมอย่างนี้ และเมื่อทำกรรมอย่างนี้ต่อไปก็จะต้องมีผลอย่างนี้แน่นอน ซึ่งการที่จะรู้นั้นไม่ใช่เป็นเพียงการเดา หรือ คาดคะเนอย่างเดียว แต่ยังได้ติดตามดูผลต่อมามากกว่า ได้เป็นจริงอย่างที่คาดหมายไว้หรือไม่ และสำหรับผู้ที่มีความชำนาญมีประสบการณ์มาก ก็ย่อมจะหยั่งรู้ได้รวดเร็ว เพียงแต่สนทนาหรือซักถามเพียงไม่กี่คำ ก็สามารถที่จะรู้เรื่องราวของคนคนนั้นได้ตลอด พระพุทธเจ้าทรงมีความสามารถเช่นนี้ แต่ยิ่งกว่านี้มากมาย เพราะแม้จะไม่ได้เห็นตัว ไม่ได้สนทนาด้วย แต่ในเมื่อมีพระประสงค์จะทราบว่าคุณคนนั้นมีความนึกคิดอย่างไร ทำกรรมอะไรมาบ้างในอดีต หรือในปัจจุบันนี้กำลังทำอะไรอยู่ ต่อไปภายหน้าจะได้ผลอย่างไร ก็ทรงรู้ได้โดยตลอดและทรงรู้ได้อย่างรวดเร็ว เพราะฉะนั้น การสอนของพระองค์ ซึ่งถ้ามุ่งที่จะสอนใครโดยเฉพาะแล้วไม่มีผู้ใดที่ไม่ได้รับผลสำเร็จตามที่พระองค์ทรงตั้งพระทัยไว้

ผู้อ่านบางคนอาจจะรู้สึกหนักใจว่า เราจะเอาหลักอันนี้มาใช้กับคนในสมัยปัจจุบันนี้ได้อย่างไร เพราะเราละลืกชาติไม่ได้ อ่านใจคนอื่นไม่ได้ ไม่มีตาทิพย์ เรื่องหนักใจอันนี้ ข้าพเจ้าทราบอยู่แล้ว แต่เท่าที่เขียนมาก็เพื่อต้องการให้เราทั้งหลายมีหลักในการสอนที่ดี กล่าวคือ เมื่อเราจะสอนใคร เราจะต้องพยายามสืบประวัติของ

คน ๆ นั้นให้รู้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ นี่คือการระลึกชาติ และเราจะต้องรู้อีกว่า ในปัจจุบันนี้เขากำลังทำอะไรอยู่ และจะต้องศึกษาให้ละเอียดว่า สิ่งที่เราสอนให้แก่เขานั้นจะมีผลอย่างไรบ้างในอนาคต เช่นเมื่อจะสอนให้ใครมีการเสียสละ ตัวเราเองจะต้องทราบพื้นจิตใจของพวกนี้เสียก่อนว่าเป็นมาอย่างไร และตนเองจะต้องแน่ใจว่า ผลแห่งการเสียสละจะต้องเป็นอย่างนั้นอย่างนี้จริง ๆ สามารถยกตัวอย่างและอธิบายเหตุผลได้ อย่าสอนในทำนองอ้างนิยายหรือนิทานโดยไม่มีข้อเท็จจริงในปัจจุบันที่จะพิสูจน์ได้ ถ้าหากจะต้องอ้างถึงนิทานชาดกหรือเรื่องราวในอดีตในทำนองเป็นนิทานนั้น จะต้องรู้จักถอดความออกมาให้เห็นข้อเท็จจริงที่คนในปัจจุบันมองเห็นได้ว่าเป็นความจริง อันนี้สำคัญมาก การสอนในลักษณะที่อ้างถึงวิมานในสวรรค์ชั้นฟ้า โดยที่ตัวเองก็พิสูจน์ไม่ได้ หรือตัวเองก็ไม่มี ความแน่ใจว่าจะมีผลอย่างนั้นจริง การสอนในลักษณะอย่างนี้ต้องละเว้นอย่างเด็ดขาด ขอให้นึกถึงตัวอย่างอุปมาที่พระพุทธเจ้าตรัสเล่าไว้ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงมองเห็นอนาคตอย่างแจ่มแจ้งจริง ๆ เป็นการรู้แจ้งด้วยพระองค์เอง ไม่รับฟังมาจากคนอื่นหรือเชื่อตามคนอื่น การเทศน์ถึงอานิสงส์ของการบริจาคทาน การถือศีล และการทำบุญอื่น ๆ เท่าที่ปรากฏอย่างแพร่หลาย ตามวัดทั่ว ๆ ไปนั้น มิได้เป็นไปตามหลักการสอนของพระพุทธเจ้า ด้วยเหตุนี้ คนส่วนมากจึงเบื่อฟังเทศน์

นานาธาตุญาณ

ญาณที่ ๔ นานาธาตุญาณ ปรีชากำหนดรู้ธาตุต่าง ๆ ญาณข้อนี้หมายความว่า พระพุทธเจ้าทรงรู้เรื่องธาตุต่าง ๆ ซึ่งในคัมภีร์ได้อธิบายไว้ว่า พระองค์ทรงรู้แจ้งว่า ขันธ์อายตนะเป็นต้นประกอบขึ้นด้วยธาตุอย่างไรบ้าง เช่นทรงรู้แจ้งว่า ร่างกายประกอบขึ้นมาจากธาตุทั้ง ๔ อายตนะทั้งหลาย คือจักษุ โสณะ ฆานะ ชิวหา กาย หทัยวัตถุ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธัมมารมณฺ์ ประกอบขึ้นมาจากธาตุอะไร หรือพูดอีกนัยหนึ่ง พระองค์ทรงรู้แจ้งว่าตัวเราประกอบขึ้นด้วยธาตุทั้ง ๖ คือ ปฐวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตุ อากาศธาตุ วิญญานธาตุ และนอกจากนี้พระองค์ยังทรงรู้แจ้งถึงเรื่องสังขตธาตุ และอสังขตธาตุทั้งหมด จากคำอธิบายในคัมภีร์ซึ่งเป็นการอธิบายอย่างสั้นที่สุด แต่ก็ทำให้เรารู้ความหมายได้อย่างลึกซึ้งว่า พระพุทธเจ้าทรงรู้แจ้งในเรื่องธาตุต่าง ๆ ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมทั้งที่เป็นสังขตธรรมและอสังขตธรรมนี้ ก็มีความหมายเท่ากับพระพุทธองค์ทรงเป็นนักวิทยาศาสตร์มานานแล้ว และอีกนัยหนึ่ง การที่พระองค์ทรงเรียกสิ่งต่าง ๆ ว่าเป็นธาตุนั้น ย่อมหมายถึงว่า พระองค์ทรงปฏิเสธในเรื่องพระผู้เป็นเจ้าของที่ถือว่า “เป็นผู้ที่ดำรงอยู่ตลอดเวลา เป็นสิ่งที่มีมาก่อนสิ่งทั้งปวง และจะยังทรงมีอยู่ต่อไปอีกชั่วนิรันดร์” และทรงปฏิเสธว่า “พระผู้เป็นเจ้าของ ซึ่งมีลักษณะดังที่กล่าวมานี้เป็นผู้สร้างโลกและสิ่งทั้งปวงในโลก” และจากการที่เราได้ศึกษาให้เข้าใจในเรื่องปฏิเสธสมุปบาทอย่างละเอียด

^๑ วิญญาน ฉบับที่ ๗ กรกฎาคม ๒๕๑๖

เราก็จะพบว่า พระพุทธเจ้าทรงถือว่า **“สิ่งทั้งหลายทั้งปวงมีเหตุ และเหตุแต่ละอย่างก็มีเหตุของมันต่อๆ ไปอีก ไม่มีคำว่าต้นเหตุ หรือปลายเหตุ”** เพราะสิ่งทั้งปวงต่างก็เป็นเหตุของกันและกันและกันและสัมพันธ์กันเป็นลูกโซ่ เพราะฉะนั้นพระผู้เป็นเจ้าของเจ้าจึงมีไม่ได้

ผู้ที่มีความรู้ทางวิทยาศาสตร์เมื่อมาศึกษาเรื่องธาตุในทาง พุทธศาสนาแล้ว ก็มักจะรู้สึกที่พระพุทธเจ้าทรงรู้เรื่องธาตุน้อยเหลือเกิน ไม่สมกับที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นสัพพัญญู ความรู้ในเรื่องธาตุทางพระพุทธศาสนาเอามาใช้ในทางวิทยาศาสตร์ไม่ได้ เพราะไม่มีรายละเอียดอะไรเลย และมักจะถือວ่านักวิทยาศาสตร์ในยุคปัจจุบัน รู้เรื่องธาตุดีกว่าพระพุทธเจ้ามากมาย

ความรู้สึกของนักวิทยาศาสตร์ในลักษณะเช่นนี้เกิดขึ้น ก็เพราะไม่เข้าใจความมุ่งหมายของพุทธศาสนาว่า การที่พระพุทธเจ้าตรัสถึงเรื่องธาตุมีความประสงค์อย่างไร เพราะฉะนั้นเพื่อความเข้าใจอันดี ข้าพเจ้าจะขอชี้แจงให้ทราบเสียก่อนว่า พระพุทธเจ้าไม่มีความประสงค์ที่จะให้คนทั้งหลายมาติดในเรื่องวัตถุ หรือเห็นว่าวัตถุเป็นเรื่องสำคัญยิ่งกว่าจิตใจ เพราะฉะนั้นจึงไม่ทรงสอนเรื่องนี้อย่างพิศดาร และอีกประการหนึ่ง ความรู้ในด้านวัตถุนั้นคนในทางโลกสามารถศึกษาค้นคว้ากันเองได้ ส่วนความรู้ในด้านนามธรรมซึ่งเป็นรากฐานของวัตถุ ถ้าหากไม่ได้อาศัยพระองค์แล้ว โลกจะไม่มีทางรู้ถึงเรื่องนี้ได้อย่างถูกต้องตามความเป็นจริง เพราะฉะนั้น ตลอดระยะเวลา ๔๕ พรรษาที่พระองค์ทรงประกาศศาสนา จึงมีแต่เรื่องศีลธรรม เรื่องนามธรรมเป็นส่วนใหญ่ อย่าลืมนว่ทางพุทธศาสนาถือว่า

สิ่งทั้งหลายทั้งปวงเกิดจากใจ เพราะฉะนั้นเมื่อศึกษาเรื่องจิตใจให้รู้แจ้งตามความเป็นจริงแล้ว การศึกษาเรื่องวัตถุก็สามารถจะศึกษาได้โดยไม่ยาก แต่อย่างไรก็ดี สำหรับในยุคปัจจุบันนี้ ผู้ที่ทำการสอนศาสนาจำเป็นต้องรู้วิทยาศาสตร์ เหมือนอย่างพระพุทธองค์ทรงรู้แจ้งในเรื่องธาตุต่าง ๆ จึงจะสามารถสอนศาสนาได้ผล เราจะถือว่าเมื่อศึกษาเรื่องธรรมรู้ดีแล้ว เรื่องวัตถุไม่จำเป็นต้องเรียนก็ได้ ถ้าคนไหนคิดอย่างนี้ก็นับว่าผิดมาก

อนึ่ง ข้าพเจ้าใคร่ที่จะชี้แจงให้ทราบอีกสักเล็กน้อยว่า วิธีศึกษา ที่จะให้ได้มาซึ่งความรู้อันถูกต้องตามความเป็นจริงนั้น เราจะต้องมีสมาธิสูงมาก เพราะจากความสามารถในเรื่องสมาธินี้ จะช่วยให้เราสามารถศึกษาหาความรู้จากจิตใจส่วนลึกของตัวเองได้ อย่าลืมนะว่า **จิตใจส่วนลึกที่เรียกว่าจิตไร้สำนึกหรือภวังคจิตนั้น คือแหล่งที่ให้ความรู้ที่ยิ่งใหญ่ที่สุด** เพราะจิตใจส่วนนี้คือตัวการโดยตรงที่สร้างร่างกายขึ้นมา เพราะฉะนั้นใครก็ตามที่สามารถสร้างร่างกายขึ้นมาได้เหมือนกับร่างกายตามธรรมชาติเช่นนี้ ก็ต้องนับว่าผู้นั้นเป็นนักวิทยาศาสตร์ที่ยอดเยี่ยมที่สุด ท่านไม่คิดบ้างหรือว่า จิตใจส่วนลึกของแต่ละคนนั้น เป็นนักวิทยาศาสตร์ที่ยอดเยี่ยมอยู่แล้ว เราทุกคนได้เป็นนักวิทยาศาสตร์กันมาแล้วตั้งแต่เกิด ซึ่งผลงานเป็นเครื่องพิสูจน์ในเรื่องนี้ก็คือ ร่างกายของแต่ละคนนั่นเอง ถ้าท่านเข้าใจหลักอันนี้ดีท่านก็จะไม่ปฏิเสธว่า พระพุทธเจ้าทรงรู้แจ้งเรื่องธาตุต่าง ๆ อย่างแน่นอน เพราะพระพุทธเจ้าที่ได้ชื่อว่า เป็นผู้ตรัสรู้ด้วยตัวเองนั้น เป็นเพราะพระองค์สามารถแสวงหาความรู้จาก

ภายในจิตใจของพระองค์ได้ เพราะฉะนั้น ก็เป็นอันหมดปัญหา ที่บางคนรู้สึก ว่า พระพุทธเจ้าคงจะไม่รู้จักธาตุต่าง ๆ เหมือนอย่างที่นักวิทยาศาสตร์ในปัจจุบันรู้ เพราะถ้ารู้ก็คงจะมีตำราทางวิทยาศาสตร์ของพระพุทธศาสนาเหลืออยู่บ้างเป็นแน่

ข้าพเจ้าขอชี้แจงให้ทราบอีกเล็กน้อยว่า **จิตใจส่วนลึกนั้น** โดยกำเนิดเป็นผู้ที่รู้แจ้งสิ่งต่าง ๆ มากมาย แต่การที่จะเอาความรู้จากจิตใจส่วนลึกออกมาพูดอธิบายให้คนอื่นฟังเข้าใจด้วยนั้น จำเป็นจะต้องมีสื่อในการถ่ายทอดความรู้จากภายใน เหมือนอย่างผู้ที่ได้รับความรู้จากตำราภาษาอังกฤษนั้น จำเป็นจะต้องมีความรู้ภาษาอังกฤษด้วย ไม่เช่นนั้นก็จะอ่านตำราภาษาอังกฤษไม่ได้ ในสมัยครั้งพุทธกาล ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ยังไม่เจริญเหมือนอย่างในปัจจุบัน เพราะฉะนั้น จึงไม่มีอะไรที่จะไปกระตุ้นเตือนให้พระองค์ทรงถ่ายทอดความรู้ทางวิทยาศาสตร์ออกมาเหมือนอย่างในปัจจุบัน คนที่จะถามปัญหาทางวิทยาศาสตร์เหมือนอย่างคนในยุคปัจจุบันนี้ ก็ไม่มี พระองค์ทรงสอนศาสนา ก็มุ่งแต่จะให้คนทั้งหลายพ้นจากความทุกข์ ซึ่งงานในด้านนี้ก็ประสบความสำเร็จอย่างงดงามมาแล้ว เพราะคนที่พ้นทุกข์เพราะรู้แจ้งในธรรม และปฏิบัติตามธรรมจนพ้นทุกข์ นั้นมีมากมาย นักวิทยาศาสตร์ในยุคปัจจุบันนี้เสียอีก เขาสามารถทำให้โลกน่าอยู่ขึ้นเป็นอันมาก ทำให้คนทั้งหลายได้รับความสะดวกสบายในเรื่องความเป็นอยู่เป็นอันมาก แต่แล้วเราก็เห็นได้ชัดว่า นักวิทยาศาสตร์ทั้งหลายไม่อาจจะช่วยแม้กระทั่ง ตนเองให้พ้นจากความทุกข์ได้จริง ๆ

ขอได้โปรดสังเกตให้ดีกว่า การที่พระพุทธเจ้าทรงสอนศาสนา ได้ผล ก็เพราะมีความรอบรู้ในเรื่องธาตุต่างๆ ความรู้ในเรื่องธาตุ ก็คือการรู้ถึงแก่นหรือเนื้อแท้ของสิ่งทั้งปวง ถ้าท่านคิดได้อย่างนี้ท่าน ก็จะได้หลักในการสอนศาสนาว่า คนที่จะสอนศาสนาให้ได้ผลจริงๆ นั้นควรจะเป็นนักวิทยาศาสตร์ด้วย ไม่เช่นนั้น การสอนศาสนาจะไม่ ลึกซึ้ง จะไม่ถูกต้องตามข้อเท็จจริง และถ้าเราสังเกตดูการเผยแพร่ ศาสนาในยุคที่ผ่านมา หรือแม้ในปัจจุบันนี้เอง เราก็จะพบความจริง อยู่อย่างหนึ่งว่า ผู้ที่ทำการเผยแพร่ศาสนาส่วนใหญ่ไม่มีความรู้ในทาง วิทยาศาสตร์อย่างเพียงพอ เพราะเหตุนี้ การเผยแพร่ศาสนาที่จะให้ พวกชั้นปัญญาชนเกิดความเชื่อและความเลื่อมใสนั้น จึงเป็นสิ่งที่ เป็นไปได้ยากมาก และอีกประการหนึ่ง การสอนศาสนาที่จะให้ ได้ผลจริงๆ นั้น เราจะต้องทราบแนวความคิดของผู้ที่เราจะสอนอย่างละเอียด ถี่ถ้วน เขารู้อะไร เราก็ควรจะรู้สิ่งนั้นด้วย จึงจะสามารถติดตามความ คิดของเขาทัน และสามารถที่จะสอนโดยอาศัยการเปรียบเทียบ ซึ่งทำ ให้เสียเวลาน้อย แต่ก็ทำให้คนฟังเข้าใจได้ดีมาก พร้อมทั้งจะรู้จักจุดที่ ควรจะพูดและไม่ควรจะพูด จุดที่เขาจะเชื่อและไม่เชื่อ ซึ่งหลักอันนี้ได้ เคยอธิบายมาแล้ว ในหัวข้อเรื่องฐานาฐานญาณ

นานาธิมุตติกญาณ

ญาณที่ ๕ นานาธิมุตติกญาณ ปรีชากำหนดรู้ธัมมุตติ คือ อธิษายศของสัตว์ทั้งหลายอันเป็นต่าง ๆ กัน ญาณข้อนี้หมายความว่า พระพุทธเจ้าทรงรู้แจ้งถึงอธิษายศของคนทั้งหลาย ตลอดทั้ง

ของสัตว์เดรัจฉานทั้งหลายด้วย เช่นเมื่อต้องการที่จะทรงทราบว่า คน ๆ นี้มีอัธยาศัยโน้มไปในทางไหน ในทางเลวหรือในทางดีพระพุทธเจ้าก็สามารถที่จะทราบได้โดยไม่ยาก เพราะพระพุทธเจ้า สำเร็จเจโตปริยญาณ ซึ่งด้วยญาณอันนี้พระองค์สามารถที่จะอ่าน ความรู้สึกนึกคิดของใครก็ได้ ไม่ว่าคนนั้นจะอยู่ไกลหรืออยู่ใกล้ จะอยู่ต่อหน้าหรืออยู่ลับหลัง พระพุทธเจ้าก็สามารถจะทรงทราบได้ทั้งสิ้น และจากญาณข้อนี้แสดงให้เห็นว่า พระพุทธเจ้าทรงเป็นนักจิตวิทยาที่ยอดเยี่ยมที่สุด จึงได้ชื่อว่าเป็นสารทิพย์คนที่ควรฝึกได้ ไม่มีใครยิ่งกว่า

นักจิตวิทยาในสมัยปัจจุบันแสวงหาความรู้ในเรื่องจิตใจ โดยอาศัยการสังเกตพฤติกรรม สังเกตรูปร่างลักษณะแล้วก็หยั่งไปถึงจิตใจ และก็พยายามสร้างกฎเพื่อเป็นหลักในการอธิบายพฤติกรรมของคนและของสัตว์ ซึ่งการศึกษาแบบนี้แม้จะได้อาศัยรากฐานทางวิทยาศาสตร์หลายสาขาเป็นหลัก ซึ่งก็ทำให้เข้าใจเรื่องจิตใจของคนหรือของสัตว์ได้มากก็จริงแต่ถึงกระนั้น การศึกษาแบบนี้ก็ยังนับว่า เป็นวิธีทางอ้อมคล้ายกับคนตาบอดเรียนหนังสือโดยใช้มือสัมผัส หรือคนหูหนวกเรียนเรื่องการพูดโดยอาศัยการดู แต่สำหรับพระพุทธเจ้าวิธีอย่างนี้นักจิตวิทยาใช้พระองค์ก็ทรงทราบเป็นอย่างดี แต่เนื่องจากวิธีนี้ไม่อาจจะทำให้เข้าใจจิตใจได้อย่างละเอียดถี่ถ้วนตามความเป็นจริง เพราะฉะนั้น โดยปกติแล้ววิธีนี้พระองค์ไม่ทรงใช้ เพราะพระองค์ทรงมีวิธีที่ดีกว่านั้น กล่าวคือ การที่จะหยั่งรู้จิตใจของคนอื่นนั้น พระองค์จะต้องอาศัยการระลึกชาติในอดีตของเขา

เพื่อดูว่าในอดีตกาลที่ผ่านมาเขาได้ทำอะไรมาบ้าง เคยมีความรู้ความสามารถมาในทางไหน ชอบทำอะไร และอีกอย่างหนึ่งในเมื่อพระพุทธรูปเจ้าทรงกำหนดที่ใจของพระองค์เองแล้ว ก็สามารถที่จะอ่านใจคนอื่นได้ เพราะใครก็ตามถ้าสามารถทำให้ว่างได้จริง ๆ ในเมื่อตั้งใจจะอ่านใจของใคร เมื่อเรานึกถึงจิตใจของคน ๆ นั้น ความคิดอ่านของผู้นั้นก็มาปรากฏอยู่ที่ใจของตัวเอง เพราะฉะนั้น จึงสามารถอ่านความคิดของคนอื่นได้เหมือนกับเรารู้จักความนึกคิดของตัวเอง วิธีนี้พระพุทธรูปเจ้าทรงชำนาญมาก ฉะนั้นการที่จะหยั่งทราบถึงจิตใจของผู้ใดจึงไม่เป็นการยากเลย และถ้าหากผู้นั้นอยู่ไกลซึ่งสายตารธรรมดามองไม่เห็น พระพุทธรูปเจ้าก็ทรงใช้ตาทิพย์ซึ่งสามารถที่จะมองเห็นผู้นั้นได้ เสมือนหนึ่งผู้นั้นปรากฏอยู่ต่อหน้า ความสามารถในการทำงานนี้ คนที่ไม่ได้ศึกษาเรื่องจิตใจอย่างละเอียด ส่วนมากก็ไม่เชื่อว่าจะเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ แต่สำหรับผู้ที่ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องจิตใจอย่างลึกซึ้ง ทุกคนจะเชื่อในปรากฏการณ์อันนี้

จากหลักในข้อนี้ก็จะทำให้เราเกิดความคิดว่า ในเมื่อเราไม่สามารถที่จะระลึกชาติได้ ไม่สามารถที่จะอ่านใจคนอื่นได้ด้วย เจโตปริยญาณ เราก็ต้องใช้วิธีอื่น เพื่อให้เกิดผลอย่างเดียวกัน นั่นก็คือเมื่อจะสอนใครก็ต้องพยายามสืบประวัติให้รู้แน่ชัดว่า เขาเป็นคนมีอัธยาศัยอย่างไร มีแนวโน้มไปในทางไหน ถ้าหากไม่ทราบถึงพื้นฐานอันนี้แล้ว การสอนจะไม่ได้ผลจะเสียเวลามาก และสำหรับเรื่องอย่างนี้ คนที่เป็นครูหรือเป็นนักปกครองนักบริหารทุกคนทราบเป็นอย่างดีว่า การทราบอัธยาศัยของบุคคลอื่นเป็นสิ่งสำคัญและ

จำเป็นมาก ไม่เช่นนั้นแล้วการสอนหรือการปกครองจะไม่ได้ผล และจากญาณข้อนี้ย่อมหมาหมายถึงว่า ผู้ที่จะเป็นนักสอนศาสนาในเมื่อตนเองไม่สามารถจะระลึกชาติได้ ไม่สามารถจะอ่านใจคนอื่นได้ ก็เป็นการจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเรียนจิตวิทยาให้เข้าใจดี และต้องมีความรู้ทางสังคมอีกด้วย การสอนศาสนาจึงจะได้ผล

อินทริยปโรปริยัตตญาณ

ญาณที่ ๖ อินทริยปโรปริยัตตญาณ ปรีชากำหนดรู้ความหย่อนและยิ่ง แห่งอินทริย์ของสัตว์ทั้งหลาย ญาณข้อนี้หมายความว่า พระพุทธเจ้าก่อนที่จะทรงสอนใคร พระองค์จะต้องทราบเป็นอย่างดีว่า คน ๆ นั้นมีอินทริย์ทั้งห้าเป็นอย่างไร อินทริย์ ๕ ก็คือ **ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา** ขอให้สังเกตว่า โดยธรรมดาเมื่อเราจะสอนใคร เราจำเป็นที่จะต้องรู้ถึงพื้นฐานแห่งความเชื่อ ความเพียร สติ สมาธิ และปัญญา ที่มีมาตั้งแต่เดิม คำว่า ความหย่อนและความยิ่งของอินทริย์หมายความว่า บางคนมีศรัทธาน้อยไม่ค่อยจะเชื่อในเรื่องกฎของกรรม หรือในธรรมเรื่องนั้นเรื่องนี้ อย่างนี้เรียกว่ามีอินทริย์หย่อน แต่ถ้าหากคนไหนพื้นฐานอริยธรรมที่มีมาตั้งแต่เดิมเป็นคนมีศรัทธาแก่กล้า เป็นต้นว่าเชื่อในเรื่องกฎของกรรมอย่างลึกซึ้ง เชื่อในอนิสงส์ของการบริจาทาน การถือศีลอย่างนี้เป็นต้น ซึ่งถ้าหากความเชื่ออันนี้เป็นไปอย่างลึกซึ้งและมั่นคงก็เรียกว่ามีอินทริย์ยิ่ง ซึ่งฟังดูออกจะเป็นภาษาที่ขัดหูขัดตาหน่อย แต่ก็ขอได้โปรดเข้าใจว่า อันนี้เป็นสำนวนเก่าที่พยายามแปลให้ตรงกับรูปศัพท์

ในภาษาบาลี เมื่อเข้าใจในเรื่องศรัทธาหย่อนและยังเป็นอย่างไร สำหรับข้ออื่นก็ขอให้พิจารณาตามแนวนี้

ข้าพเจ้าเคยตั้งข้อสังเกตมานานแล้วพบว่า นักสอนศาสนา นักพูดธรรมก่อนที่จะอธิบายธรรมให้ใครฟัง มักจะไม่ค่อยซักถามประวัติของผู้ที่จะสอน หรือถึงแม้จะซักถามก็เป็นการซักถามถึงเรื่องความเป็นไปในด้านอื่น ไม่ซักไปในทางที่จะรู้ว่าเขาเป็นคนมีศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญามาแค่ไหน ซึ่งถ้าหากจะได้พยายามเรียนรู้ถึงพื้นฐานนี้เสียก่อน การสอนก็จะได้ผลมากทีเดียว การเทศน์บนธรรมาสน์ กิติ การแสดงปาฐกถาธรรมกิติ ซึ่งไม่ค่อยจะได้ผลเท่าที่ควร ก็เพราะผู้เทศน์หรือผู้พูดไม่พยายามที่จะหยั่งรู้ถึงอินทรีย์ทั้งห้าของเขาเสียก่อน ลักแต่ว่าเมื่อตนเองตั้งใจจะพูดเรื่องอะไร ก็มักจะนึกถึงแต่ในแง่ของตัวเองที่จะพูด ไม่ค่อยคำนึงถึงพื้นฐานในเรื่องอินทรีย์ของผู้ฟัง จากหลักในข้อนี้ ท่านก็จะเห็นถึงหลักในการสอนของพระพุทธเจ้าได้อย่างดีว่า ทันทมัยและถูกต้องตามหลักจิตวิทยาแห่งการสอนมานานแล้ว

ตามประวัติของพระพุทธเจ้าจะมีปรากฏอยู่ตอนหนึ่ง กล่าวคือ ในเวลารุ่งอรุณก่อนสว่าง พระพุทธเจ้าจะต้องทรงเข้าสมาธิพิจารณา ดูสัตว์โลก ถ้าหากผู้ใดอยู่ในข่ายที่จะได้บรรลุมรรคผล ภาพของบุคคลผู้นั้นก็จะปรากฏในห้วงนึกของพระองค์ ครั้นแล้วพระองค์ก็จะตรวจดูอุปนิสัยเสียก่อน แล้วจึงจะกำหนดวิธีการสอนว่า ควรจะเริ่มต้นอย่างไร คำว่าตรวจดูอุปนิสัยในที่นี้หมายถึง การตรวจดูอินทรีย์ทั้ง ๕ นั้นเอง

คุณธรรมทั้ง ๕ อย่างนี้ได้ชื่อว่าเป็นอินทรีย์ ก็เพราะคุณธรรมแต่ละอย่างต่างก็มีความสำคัญในหน้าที่ของตน เช่นเดียวกับตาเป็นใหญ่ในการเห็น เมื่อพูดถึงการดูแล้ว ตาเท่านั้นที่จะทำหน้าที่ได้ดีที่สุด เป็นใหญ่ที่สุด จะเอาสิ่งอื่นมาแทนไม่ได้ เพราะฉะนั้นตาจึงได้ชื่อว่าเป็นอินทรีย์อย่างหนึ่ง ซึ่งคำบาลีเรียกว่า จักขุนทรีย์ หูก็เป็นใหญ่ในการฟัง จมูกเป็นใหญ่ในการรู้สึกกลิ่น ลิ้นเป็นใหญ่ในการรู้สึกรส กายเป็นใหญ่ในการรู้สึกสัมผัส ใจเป็นใหญ่ในการนึกคิดหรือในการรู้สิ่งต่าง ๆ เพราะฉะนั้นอายตนะเหล่านี้แต่ละอย่างจึงได้ชื่อว่าเป็นอินทรีย์ดังที่ได้กล่าวมา คำว่า อินทรีย์แปลว่าเป็นใหญ่

อนึ่ง อินทรีย์ทั้งห้านี้ ยังมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า **พละ ๕** พละแปลว่ากำลัง ในที่นี้หมายความว่า คนที่มีกำลังใจสูงก็คือคนที่มีศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิและปัญญาสูง และในเมื่อกำลังเหล่านี้สูงก็สามารถที่จะช่วยให้คนเราหลุดพ้นจากความทุกข์ได้

ฌานาที่สังกิเลสชาติญาณ

ฌานที่ ๗ ฌานาที่สังกิเลสชาติญาณ ปรีชากำหนดรู้ อาการมีความเศร้าหมองเป็นต้นแห่งธรรมมีฌานเป็นต้น ฌานข้อนี้ ออกจะฟังยากสำหรับคนที่ไม่คุ้นเคยกับสำนวนบาลี และคำแปลที่ท่านเห็นอยู่นี้ เป็นคำแปลของ **สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส** ซึ่งเป็นนักปราชญ์ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในยุคแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พระองค์ทรงเป็นนักปกครอง คือเป็นสมเด็จพระสังฆราช และนักการศึกษาที่ได้ทำการปฏิวัติการศึกษาของ

คณะสงฆ์ให้ก้าวหน้ายิ่งกว่าสมัยใด ๆ ที่ผ่านมา ด้วยความเคารพจึง
ได้รักษาคำแปลของพระองค์ไว้ แต่เพราะเหตุที่คำแปลนี้เป็น ส่วนวน
โบราณเข้าใจยากสำหรับคนในสมัยปัจจุบัน ข้าพเจ้าจึงขอแปลเสีย
ใหม่เพื่อให้เข้าใจง่ายดังนี้ว่า **ปรีชากำหนดรู้ในเรื่องคุณธรรมต่างๆ**
ว่าจะเสื่อมหรือเจริญเป็นเพราะเหตุไร เช่น พระพุทธเจ้าทรงรู้แจ้ง
ว่าฉนจะเสื่อม และจะเจริญอาศัยเหตุไรอะไรบ้าง ซึ่งไม่ใช่เฉพาะแต่
ในเรื่องฉนเท่านั้น แต่ทรงทราบถึงคุณธรรมทุกอย่าง เช่นพระองค์
ทรงทราบเป็นอย่างดีว่า คนที่จะมีหิริโอตตปเปจะต้องอาศัยพื้นฐาน
อะไรบ้าง และบางคนหิริโอตตปเปเสื่อมลงเป็นเพราะอะไรก็ทรงทราบ
การที่จะบรรลุมรรคผลจะต้องอาศัยพื้นฐานอะไรบ้าง และการที่บาง
คนไม่สามารถบรรลุมรรคผลได้เป็นเพราะอะไร ก็ทรงทราบอย่างแจ่ม
แจ้ง กล่าวโดยสรุปก็คือ คุณธรรมทุกอย่างจะเกิดขึ้นจะเจริญ หรือจะ
เสื่อมเป็นเพราะเหตุไร พระพุทธองค์ทรงทราบโดยตลอด

อนึ่ง ขอให้ท่านโปรดสังเกตว่า โดยธรรมดาหมอที่เก่งจะต้อง
รู้จักสมุฏฐานของโรค อาการของโรค และวิธีรักษาอย่างละเอียด และ
เมื่อหมอมิมีความสามารถอย่างนี้ก็ย่อมจะบอกได้ว่า โรคนี้จะรักษาได้
หรือไม่ได้ จะใช้เวลานานหรือไม่ พระพุทธเจ้าทรงเปรียบเหมือนหมอ
ที่เก่งที่สุด แต่เป็นหมอที่บำบัดโรคทางจิต ซึ่งโรคที่ว่านี้ก็คือกิเลสหรือ
ความชั่วต่างๆ อันมีอยู่ในสันดานของมนุษย์ เพราะฉะนั้นจึงปรากฏ
ว่า ในเมื่อพระองค์ทรงตั้งพระทัยที่จะสอนใคร จึงไม่มีแม้แต่รายเดียว
ที่ไม่ได้ผลตามที่พระองค์ทรงมุ่งหมายไว้

บุพเพนิวาसानุสติญาณ

ญาณที่ ๘ บุพเพนิวาसानุสติญาณ ปรีชากำหนดระลึกชาติ
 หนหลังได้ ญาณข้อนี้หมายความว่า เมื่อพระองค์ทรงต้องการจะทราบ
 เรื่องอดีตของใคร ซึ่งจะเป็นอดีตในชาตินี้ หรืออดีตในชาติก่อนที่ร้อยก็
 พันชาติมาแล้วก็ตาม พระองค์ก็ทรงสามารถที่จะระลึกได้ทั้งสิ้น และคำ
 ว่าระลึกได้ในที่นี้ไม่ได้มีความหมายแต่เพียงว่า ระลึกถึงได้แต่เรื่องราว
 ในอดีตโดยมองไม่เห็นภาพ หรือนึกวาดภาพเอาเองในใจว่าคงจะเป็น
 อย่างนั้นอย่างนี้ แต่ภาพที่ปรากฏนั้นไม่ชัด เป็นแต่เพียงภาพในความ
 รู้สึกเหมือนกับคนที่มีความรู้ทางประวัติศาสตร์ ซึ่งสามารถจะย้อนหลัง
 ถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ในอดีต ในสมัยนั้นสมัยนี้ว่าเป็นอย่างไร ขอได้โปรด
 เข้าใจว่าการระลึกชาติได้ของพระพุทธเจ้า นั้น เหมือนกับเราไปถ่ายภาพ
 เหตุการณ์ในอดีตด้วยฟิล์มภาพยนตร์ แล้วนำเอามาฉายดู ซึ่งเราจะเห็น
 ภาพในอดีตได้อย่างชัดเจน ข้อนี้ฉันใด การระลึกชาติได้ของพระพุทธเจ้า
 ก็ฉันนั้น คือพระองค์ทรงเห็นภาพชัดเจนด้วย เช่นเมื่อต้องการจะรู้ว่า
 คน ๆ นี้ เมื่อวานนี้ไปทำอะไรมาบ้าง หรือเมื่อเดือนที่แล้วปีที่แล้วหรือ
 จะเป็นเวลาไหนก็ตามไปทำอะไรมาบ้าง เมื่อเข้าสมาธิแล้วก็จะทรงมอง
 เห็นเหตุการณ์ทุกอย่างพร้อมทั้งรูปร่างของบุคคลและสถานที่ หรืออีก
 นัยหนึ่ง การระลึกได้เช่นนี้ก็เหมือนกับคนที่มีสมาธิถึงขั้นอัปปนาสมาธิ
 ซึ่งเมื่อต้องการจะเห็นภาพอะไร ภาพนั้นจะปรากฏชัด แต่ต้องเป็นภาพ
 ที่เคยเห็นและจำได้แม่นยำจึงจะปรากฏให้เห็นได้ชัด ส่วนการระลึกถึง
 ความเป็นไปในอดีตของคนอื่นนั้น แม้พระองค์

จะไม่เคยรู้ไม่เคยเห็นผู้นั้นมาก่อนแต่ก็สามารถจะเห็นได้ เพราะว่า เหตุการณ์ทุก ๆ อย่างที่คน ๆ นั้นเคยผ่านมาได้บันทึกอยู่ในความทรงจำของจิตใจส่วนลึก ซึ่งเจ้าของเองอาจจะไม่รู้รู้สึกเสียด้วยซ้ำว่าได้เคยพบเห็นอะไรมาบ้าง แต่อย่างไรก็ดี ทฤษฎีเกี่ยวกับการระลึกชาติได้มีรายละเอียดมากมาย ในที่นี้ขออธิบายไว้แต่เพียงสั้น ๆ เพื่อให้ผู้อ่านได้ทราบว่า พระพุทธเจ้าทรงสามารถระลึกชาติได้จริง ๆ คือระลึกได้ทั้งของพระองค์เอง และของคนอื่นด้วย และเพื่อต้องการที่จะให้ได้ทราบถึงทฤษฎีตามหลักในพระไตรปิฎกว่ามีอยู่อย่างไร ข้าพเจ้าจึงขอลดจากข้อความตอนหนึ่งในสามัญญผล สูตร (ที.สี. ๙/๑๐๗) ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสเล่าถึงผลแห่งการปฏิบัติธรรมของภิกษุให้พระเจ้าอชาตศัตรูฟังดังนี้ :-

ภิกษุนั้น เมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิ์ผ่องแผ้วไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลส อ่อนโยนควรแก่การงาน ตั้งมั่นไม่หวั่นไหวอย่างนี้แล้ว เมื่อโหม้น้อมจิตไปเพื่อบุพเพนิวาสานุสติญาณ เธอย่อมระลึกชาติก่อนได้เป็นอันมาก คือระลึกได้ชาติหนึ่งบ้าง สองชาติบ้าง สามชาติบ้าง สี่ชาติบ้าง ห้าชาติบ้าง สิบชาติบ้าง ยี่สิบชาติบ้าง สามสิบชาติบ้าง สี่สิบชาติบ้าง ห้าสิบชาติบ้าง ร้อยชาติบ้าง พันชาติบ้าง แสนชาติบ้าง ตลอดสังวัฏฏ์กับเป็นอันมากบ้าง ตลอดวิวัฏฏ์กับอันมากบ้าง ตลอดสังวัฏฏ์กับวิวัฏฏ์กับเป็นอันมากบ้างว่าในภพโน้น เรามีชื่ออย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้น เสวยสุข เสวยทุกข์อย่างนั้น ๆ มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น ครั้นจุติจากภพนั้นแล้วได้มาเกิดในภพนี้ เธอย่อมระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก พร้อมทั้งอาการ พร้อมทั้งอุเทศด้วย ประการฉะนี้

ดูกร มหาบพิตร เปรียบเหมือนบุรุษเมื่อออกจากบ้านตนไป บ้านอื่น แล้วจากบ้านแม้นั้นไปยังบ้านอื่นอีก จากบ้านนั้นกลับมาสู่ บ้านของตนตามเดิม เขาจะพึงระลึกได้อย่างนี้ว่า เราได้จากบ้านของ เราไปบ้านโน้น ในบ้านนั้นเราได้ยินอย่างนั้น ได้นั่งอย่างนั้น ได้พูด อย่างนั้น ได้นั่งอย่างนั้น เราได้จากบ้านแม้นั้นไปยังบ้านโน้น แม้ใน บ้านนั้นเราก้ได้ยินอย่างนั้น ได้นั่งอย่างนั้น ได้พูดอย่างนั้นได้นั่ง อย่างนั้น แล้วเรากลับจากบ้านนั้นมาสู่บ้านของตนตามเดิม ดังนี้ ฉันทิ กิษุก็ฉันทันนั้นแล เมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิฟ่องแผ้ว ไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลสอ่อนโยน ควรแก่การงาน ตั้งมั่นไม่หวั่นไหวอย่างนี้ เมื่อโน้มน้อมจิตใจเพื่อบุพเพนิวาสานุสติญาณ เธอย่อมระลึกถึงชาติ ก่อนได้เป็นอันมาก คือระลึกได้หนึ่งชาติบ้าง สองชาติบ้างฯลฯ เธอ ย่อมระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก พร้อมทั้งอาการ พร้อมทั้งอุเทศ ด้วยประการฉะนี้

ข้อความที่กล่าวมานี้ พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงภิกษุที่ปฏิบัติใน ทางสมาธิจนกระทั่งได้ถึงขั้นจตุตถฌาน ซึ่งเมื่อได้ฌานขั้นนี้ จิตก็จะ บริสุทธิ ตั้งมั่นไม่หวั่นไหว ครั้นแล้วเมื่อตั้งใจที่จะระลึกถึงชาติไหนใน อดีต ก็สามารถที่จะระลึกชาตินั้นได้ ส่วนหลักฐานในพระไตรปิฎกที่ แสดงว่า พระพุทธเจ้าตรัสถึงพระองค์เองว่า ก็ทรงทำได้อย่างเดียวกัน ก็มีอยู่หลายแห่ง เช่นในมหาสีหนาทสูตร (ม.มู. ๑๒/๑๔๒) มีข้อความ ว่า :-

ดูกร สารีบุตร อีกประการหนึ่ง ตถาคตย่อมระลึกถึงชาติก่อน ได้เป็นอันมาก คือระลึกได้ชาติหนึ่งบ้าง สองชาติบ้าง สามชาติบ้าง

สี่ชาติบ้าง ห้าชาติบ้าง สิบชาติบ้าง ยี่สิบชาติบ้าง สามสิบชาติบ้าง สี่สิบชาติบ้าง ห้าสิบชาติบ้าง ร้อยชาติบ้าง พันชาติบ้าง แสนชาติบ้าง ตลอดสังวัฏฏ์ก็เป็นอันมากบ้าง ตลอดวิวัฏฏ์ก็เป็นอันมากบ้าง ตลอดสังวัฏฏ์ปวิวัฏฏ์ก็เป็นอันมากบ้างว่า ภพไหนเรามีชื่ออย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้น เสวยสุขเสวยทุกข์อย่างนั้น มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น ครั้นจติจากภพนั้น แล้วได้ไปเกิดในภพไหน แม้ในภพนั้นเราก็ได้มีชื่ออย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้น เสวยสุข เสวยทุกข์อย่างนั้น ครั้นจติจากภพนั้นแล้ว ได้มาเกิดในภพนี้ ตถาคตย่อมระลึกถึงชาติก่อนได้ เป็นอันมาก พร้อมทั้งอาการ พร้อมทั้งอุเทศ ด้วยประการฉะนี้

ข้อความในพระสูตรตามที่อ้างมาทั้งสองแห่งนี้ บางคนอาจจะสงสัยว่าไม่เห็นมีกล่าวถึงว่า พระองค์ทรงสามารถระลึกชาติของคนอื่นได้ ซึ่งความจริงหลักฐานในเรื่องนี้ถ้าหากจะนำมาอ้างแล้ว ก็มีอีกมากมาย แต่เห็นว่าไม่จำเป็น ทราบเพียงแค่นี้ก็พอแล้ว เพื่อที่เราจะ 'ได้รู้ว่าเหตุไรพระพุทธเจ้าจึงสามารถระลึกชาติได้' และการระลึกชาติได้นั้นได้ช่วยให้พระองค์ทราบถึงเบื้องหลังของบุคคลที่จะสอนได้เป็นอย่างดี ซึ่งก็ตรงกับหลักจิตวิทยาแห่งการสอนในปัจจุบัน เมื่อเราจะสอนใคร ถ้าเราทราบถึงพื้นฐานความเป็นมา ยิ่งละเอียดเท่าไรก็ยิ่งจะทำให้การสอนได้ผลดีมากขึ้นไปเท่านั้น เป็นแต่วิธีของพระพุทธเจ้านั้นไม่ยุ่งยาก ไม่เสียเวลาเหมือนกับครูในปัจจุบัน และข้าพเจ้าคิดว่าวิธีการแบบพระพุทธเจ้านี้ น่าจะมีการส่งเสริม เพราะอย่างน้อยถ้าเราฝึกสมาธิให้กับเด็ก ก็จะทำให้เด็ก

มีความจำดีขึ้น และอีกนัยหนึ่ง ถ้าหากเราหมั่นนั่งสมาธิทำใจให้สงบ แล้วสำรวจถึงความประพฤติหรือความเป็นมาของเราในอดีตอยู่เสมอ ก็จะทำให้เรารู้จักตัวเองดีขึ้น และความก้าวหน้าของเราก็จะเป็นไปอย่างมั่นคง เพราะบทเรียนในอดีตนั้นจะสอนให้เรา รู้ว่าเราควรจะทำอย่างไร ชีวิตของเราจึงจะก้าวหน้าไปได้เรื่อย ๆ หรือเราควรจะทำแก้ปัญหานั้น ๆ อย่างไร จึงจะเป็นผลสำเร็จ

จตุปปาตญาณ

๑ ญาณที่ ๙ จตุปปาตญาณ ปรีชากำหนดรู้จตุติและอุบัติของสัตว์ทั้งหลายผู้เป็นต่าง ๆ กันโดยกรรม ญาณข้อนี้หมายความว่า พระพุทธเจ้าทรงรู้เรื่องการตายและการเกิดของสัตว์ทั้งหลายอย่างแจ่มแจ้ง เพราะเป็นการรู้ด้วยทิพจักขุ ขอให้สังเกตข้อความในมหาสิหนาทสูตร ซึ่งพระองค์ได้ตรัสไว้ดังต่อไปนี้

ดูกรสารีบุตร อีกประการหนึ่ง ตถาคตย่อมเห็นหมู่สัตว์ที่กำลังจตุติ กำลังอุบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพจักขุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักขุของมนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่สัตว์ ผู้เป็นไปตามกรรมว่า สัตว์เหล่านั้นประกอบด้วย กายทุจจริต วจิตุจจริต มโนทุจจริต ติเตียนพระอริยเจ้าเป็นมิจฉาทิภูฏิสึ ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจมิจฉาทิภูฏิสึ เบื้องหน้าแต่ตายไป เขาย่อมเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก ส่วนสัตว์เหล่านั้น ประกอบด้วยกายสุจจริต วจิตุสุจจริต มโนสุจจริต ไม่ติเตียนพระอริยเจ้า เป็นสัมมาทิภูฏิสึ

๑ วิญญูญาณ ฉบับที่ 8 สิงหาคม ๒๕๑๖

เบื้องหน้าแต่ตายไป เขาย่อมเข้าถึงสุคติ โลกสวรรค์ ดังนี้ ดูกรสารีบุตร ข้อที่ตถาคตเห็นหมู่สัตว์ที่กำลังจติ กำลังอุบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพจักขุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักขุของมนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมนี้ เป็นกำลังของตถาคตประการหนึ่ง ซึ่งตถาคตอาศัยแล้ว ปฏิญาณฐานะแห่งผู้เป็นโงก บันลือสีหนาทในบริษัท ยังพรหมจักรให้เป็นไป

ข้อความในพระสูตรนี้ ได้เคยอ้างมาแล้วครั้งหนึ่งในตอนที่อธิบายเรื่อง สัพพัตถคามินีปฏิปทาญาณ ปรีชากำหนดรู้ทางไปสู่ภูมิทั้งปวง (ดูในเล่มนี้หน้า ๕๑) เพราะญาณทั้งสองข้อนี้มีความเกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิด กล่าวคือ การที่พระพุทธเจ้าจะทรงรู้แจ้งว่าคนที่ทำกรรมอย่างนั้นอย่างนี้ ต่อไปในภายภาคหน้าจะได้รับผลอย่างไรนั้น จะต้องอาศัยทิพจักขุ และขอให้สังเกตว่า การที่พระพุทธเจ้าทรงรู้แจ้งถึงเหตุการณ์ในภายภาคหน้านั้น พระองค์ไม่ใช้การเดาหรือการคาดคะเน แต่พระองค์ทรงมองเห็นทีเดียวว่า ผู้ที่ทำกรรมอย่างนั้นอย่างนี้ต่อไปได้รับผลอย่างนั้นอย่างนี้จริง คำว่า จตุปบาทญาณตามศัพท์ แปลว่า ญาณที่รู้แจ้งเรื่องจติและอุบัติ จติ แปลว่า การตายหรือการดับ และอุบัติ แปลว่าการเกิด ญาณนี้มีชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า ทิพจักขุ ก็เพราะการที่จะรู้แจ้งเรื่องการตายและการเกิดใหม่นั้น ต้องสามารถมองเห็นว่า คนที่กำลังจะจติคือกำลังจะตายนั้น ความจริงกำลังจะเกิดใหม่ แต่ถ้ามองดูด้วยตาธรรมดา ก็จะรู้แต่เพียงว่า คนนั้นกำลังจะหมดลมหายใจ และร่างกายอันนั้นในที่สุด ก็จะเปื่อยเน่าผุพังไป ถ้าเห็นเพียงแค่นี้ ก็ต้องบอกว่าคนนั้นตายแล้วสูญ

แต่สำหรับพระพุทธเจ้าซึ่งมีทิพจักขุทรงมองเห็นในใจ ในขณะที่อยู่ในสมาธิว่า คนที่กำลังจะตาย ก็คือคนที่กำลังจะเกิดใหม่ เพราะทุกคนในขณะที่กำลังจะสิ้นใจนั้น จิตไร้สำนึกจะสร้างร่างกายขึ้นมาใหม่ ซึ่งร่างกายอันนี้เป็นร่างกายซึ่งเกิดจากใจล้วน ๆ และจิตไร้สำนึกที่สร้างร่างกายนั้นก็คือจิตที่เป็นวิบาก และสภาพร่างกายที่เกิดใหม่ จะดีหรือเลวอย่างไร จะไปอยู่ในภพไหนภูมิไหน ก็ทรงมองเห็นได้ชัดว่าเป็นด้วยวิบากของกรรมที่เขาได้สร้างเอาไว้ และขอได้โปรดเข้าใจไว้ด้วยว่า ร่างกายที่เกิดใหม่นั้นเป็นร่างกายที่มีอวัยวะครบถ้วนบริบูรณ์ เหมือนกับกายเนื้อทุกประการ ถ้าหากว่า ร่างกายของใครที่เกิดใหม่นี้จะมีความพิการ เป็นต้นว่า ตาบอด หูหนวก แขนด้วน หรือเป็นร่างกายที่ยังไม่หายจากโรคเดิม คือ เมื่อตอนเป็นมนุษย์ตายด้วยโรคอะไร ร่างกายที่เกิดใหม่ก็ยังมีโรคอันนั้นอยู่ พระองค์ทรงมองเห็นชัดทุกอย่าง หรือร่างกายของผู้นั้นจะเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมจนจำไม่ได้ เพราะไปอยู่ในภูมิที่ไม่เกี่ยวข้องกับโลกมนุษย์เลย คือเป็นภูมิของโอปปาติกะล้วน ๆ พระองค์ก็สามารถที่จะจำได้ด้วยบุพเพนิวาสานุสติญาณ เป็นอันว่า ทุกคนที่ตายไปแล้ว ไม่ว่าจะไปอยู่ในภูมิไหน แม้จะไกลแสนไกล พระองค์ก็จะทรงสามารถที่จะติดตามรู้ได้ทุกแห่ง ด้วยเหตุนี้ ปรีชาที่กำหนดรู้เรื่องจติและปฏิสนธินั้นจึงต้องอาศัยทิพจักขุ และต้องอาศัยการระลึกชาติด้วย รายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้ ข้าพเจ้าได้เคยเขียนเอาไว้ในหนังสือเรื่อง **ผีและเทวดามีจริง** และเรื่อง **สู่แสงสว่าง** ในที่นี้อธิบายให้ฟังโดยสังเขปเท่านั้น

จากหลักที่อ้างมานี้เราจะเห็นได้ว่า การที่จะสอนศาสนาให้ได้ผลอย่างสมบูรณ์นั้น ผู้สอนจะต้องเป็นเหมือนกับนายแพทย์ที่มีความรอบรู้เกี่ยวกับเรื่องร่างกายและเรื่องโรคภัยไข้เจ็บอย่างละเอียดถี่ถ้วน เช่น เมื่อเห็นคนทั้งหลายมีการกินอยู่อย่างนี้ ประพฤติตัวอย่างนี้ หรืออยู่ในสิ่งแวดล้อมอย่างนี้ก็สามารถที่จะบอกได้ว่า จะทำให้เกิดโรคอะไรขึ้นมาบ้าง และโรคนั้นๆ เมื่อเกิดขึ้นมาแล้ว มันจะมีอาการอย่างไร เจ็บปวดทรมานอย่างไร และรักษาอย่างไรจึงจะหาย หรือรู้ว่าโรคนี้เมื่ออยู่ในลักษณะอย่างนี้แล้ว ก็ไม่มีทางรักษาหาย พระพุทธเจ้าเมื่อเห็นคนใดประพฤติกายกรรม วาจกรรม มโนกรรมอย่างไร ก็ทรงรู้แจ้งทันทีว่าคนนั้นจะต้องได้รับผลอย่างนั้นอย่างนี้ ซึ่งไม่ใช่เฉพาะแต่ผลในชาติหน้าเท่านั้น แม้ในปัจจุบัน ซึ่งคนนั้นยังไม่ตายก็ทรงรู้แจ้งว่าการที่คนเหล่านั้นเหล่านั้นมีความสุข หรือมีความทุกข์มีความยุ่งยากลำบากต่าง ๆ เกิดขึ้น หรือมีความเสื่อมความเจริญอย่างนั้นอย่างนี้เป็นเพราะได้ทำกรรมอะไรไว้ในอดีต และการรู้เช่นนี้เป็นการรู้แจ้งเห็นจริงด้วยพระองค์เอง

อนึ่ง จากข้อความในพระสูตรดังที่กล่าวมานี้ เราจะได้ข้อคิดว่าการสอนศาสนาในปัจจุบันไม่ค่อยจะได้ผล ก็เพราะผู้สอนส่วนมากไม่รู้แจ้งไม่แน่ใจว่า คนเราตายแล้วจะต้องเกิดอีกในเมื่อยังมีกิเลสกรรมต่าง ๆ ที่คนทั้งหลายได้ทำเอาไว้ มันจะต้องให้ผลเหมือนดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้จริง การสอนชนิดที่เรียกว่าหลับตาสอนไปตามคัมภีร์โดยที่ตัวเองไม่ได้รู้แจ้งเห็นจริงนั้น แม้จะขยันสอนสักเพียงไร หรือจะลงทุนมากสักเพียงไร ก็จะไม่ได้อะไรตามที่ต้องการ

เพราะฉะนั้น การสอนศาสนาที่จะให้ได้ผลจริง ๆ นั้น ก็ขอให้นึกถึงหลักในเรื่องจตุปบาทญาณ ซึ่งหมายความว่า ใครก็ตามถึงแม้จะมีความรู้ปราดเปรี๊องในเรื่องศาสนา แต่ถ้าหากไม่มีความแน่ใจในเรื่องตายแล้วเกิด ในเรื่องกฎของกรรมแล้ว ก็ไม่ควรอย่างยิ่งที่จะให้เป็น ผู้สอนศาสนา

จริงอยู่ในปัจจุบันนี้เราจะไปหาคนที่ระลึกชาติได้หรือได้ตาทิพย์นั้น เป็นการยากที่สุด แต่บางทีเราก็ได้ข่าวว่าคนนั้นคนนี้ หรือพระองค์นั้นองค์นี้สามารถระลึกชาติได้ ท่านได้ตาทิพย์อะไรทำนองนี้ ข่าวในทำนองนี้ข้าพเจ้ายังไม่เคยเห็นที่ไหน ที่สามารถจะนำมาพิสูจน์ให้เป็นที่ยอมรับต่อหน้าผู้รู้ทั้งหลายได้ แต่ถึงกระนั้น เราก็ไม่ควรจะละความพยายามในอันที่จะช่วยกันส่งเสริมให้มีการปฏิบัติ เพื่อบรรลุถึงผลที่ว่านี้ให้จงได้ แต่อย่างไรก็ดีสำหรับในระยะแรกนี้ ข้าพเจ้าคิดว่าผู้ที่สอนศาสนานั้น ถึงหากจะระลึกชาติไม่ได้ ไม่ได้ตาทิพย์ แต่ก็ควรจะมีความแน่ใจและความเข้าใจ เหตุผลด้วยในเรื่องการตายและเกิดในเรื่องกฎของกรรม

อาสวักขยญาณ

ญาณที่ ๑๐ อาสวักขยญาณ ปรีชา รู้จักทำให้อาสวะหมดสิ้นไป ญาณข้อนี้หมายความว่า พระพุทธเจ้าทรงรู้แจ้งในเรื่องอริยสัจเรื่องปฏิจจสมุปบาท เรื่องไตรลักษณ์และธรรมอื่นๆ อีก จนสามารถทำให้อาสวะคือ กิเลสที่หมักหมมอยู่ในสันดานหมดสิ้นไป ดังที่พระองค์ได้ตรัสไว้ในมหาสิหนาทสูตรว่า :-

ดูกรสารีบุตร อีกประการหนึ่ง ตถาคตกระทำให้แจ้งซึ่ง เจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไปด้วย ปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ ดูกรสารีบุตร ข้อที่ตถาคตกระทำ ให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ นี้ เป็นกำลังของ ตถาคตประการหนึ่ง ซึ่งตถาคตอาศัยแล้ว ปฏิญญาณ ฐานะของผู้เป็น ใจ บันลือสีหนาทในบริษัท ยังพรหมจักรให้เป็นไป

คำว่า **กระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ** หมายความว่า พระองค์ได้ สำเร็จฌานขั้นสูงสุด คือได้สมาบัติทั้ง ๘ ซึ่งทำให้จิตหลุดพ้นจากกิเลส ชั่วระยะหนึ่ง คือตลอดเวลาที่อยู่ในสมาธิกิเลสจะสงบ ซึ่งเป็นโอกาส ที่จะทำให้เกิดปัญญารู้แจ้งธรรมต่างๆ ตามความเป็นจริง คำว่า เจโต วิมุตติ แปลว่า การหลุดพ้นด้วยอำนาจใจ คำว่า เจโต ที่แปลว่า ใจ ในที่ นี้หมายถึง สมาธิ หมายถึง ฌาน คำว่า ปัญญาวิมุตติ แปลว่า หลุดพ้น ด้วยปัญญา โดยปกติกิเลสในสันดาน สามารถทำให้สงบได้ด้วยอำนาจ ของสมาธิ แต่การสงบแบบนี้ กิเลสไม่ได้หมดไปจากสันดาน เพียงแต่ใน จิตสำนึก คือในความรู้สึกนึกคิดที่เรารู้สึกตัวอยู่นี้ไม่มีกิเลส แต่ในสันดาน คือในจิตไร้สำนึก กิเลสยังคงมีอยู่ ถ้าออกจากสมาธิเมื่อไรถ้าไม่คอย ควบคุมระวังเอาไว้ให้ดี เมื่อกระทบกับอารมณ์ที่มายั่วกิเลส กิเลสก็จะ เกิดขึ้นมาอีก เหมือนตะกอนนอนก้นขวด น้ำในขวดข้างบนใส แต่ข้าง ล่างยังขุ่นอยู่ ถ้ามีอะไรมาทำให้น้ำกระเพื่อม ตะกอนที่นอนก้นขวดก็ จะฟุ้งขึ้นมาอีก ฉะนั้นการหลุดพ้นจากกิเลสด้วยอำนาจของสมาธิ จึง เป็นการหลุดพ้นชั่วคราว แต่ถ้าหากในขณะที่จิตกำลังสงบบริสุทธิ์อยู่

เพราะจิตยังอยู่ในสมาธินั้น เมื่อได้ใช้ปัญญาพิจารณารวมต่าง ๆ เช่น พิจารณาเรื่องอริยสัจ เรื่องปฏิจจสมุปบาท เรื่องไตรลักษณ์ก็จะทำให้เกิด การรู้แจ้งเห็นจริงได้ง่าย และในเมื่อเกิดความรู้แจ้งเห็นจริงถึงที่สุดแล้ว ก็เลสในสันดานซึ่งเปรียบเหมือนกับตะกอนนอนก้นขวดนั้น ก็จะถูก กำจัดหมดสิ้นไปไม่มีเหลือ เหมือนอย่างที่ในบทสวดมนต์เรื่องพุทธคุณ ที่เราสวดกันว่า **“องค์ใดพระสัมพุทธ สุวิสุทธิสันดาน”** ซึ่งหมายความว่า พระองค์มีสันดานบริสุทธิ์ ทั้งนี้ก็เพราะอาสวะสามอย่าง กล่าวคือ กามาสวะ ภวาสวะ และอวิชาสวะ หมดสิ้นไป คำว่า กามาสวะ ก็ได้แก่ กามตัณหา ภวาสวะ ก็ได้แก่ ภวตัณหา อวิชาสวะ ก็คืออวิชา ๘

ข้อที่ควรสังเกตในเรื่องนี้ก็คือ การที่พระพุทธเจ้าทรงสอนให้ คนทั้งหลายละกิเลสได้เป็นผลสำเร็จนั้น ก็เพราะพระองค์ทรงละได้มาก่อน แล้ว ซึ่งเป็นการละได้อย่างเด็ดขาดด้วย แต่อันที่จริง การละกิเลสก็มี หลายอย่าง ถ้าละได้ชั่วคราว ก็เรียกว่าตถังควิมุตติ ถ้าละด้วยอำนาจของ สมาธิ เรียกว่าวิภังขณวิมุตติ ถ้าละได้อย่างเด็ดขาด เรียกว่าสมุจเฉตวิมุตติ ซึ่งการละในขั้นนี้หมายถึงละด้วยอริยมรรค และคำว่าอริยมรรคในที่นี้ ก็หมายถึงมรรคมืองค์ ๘ ที่สมบูรณ์หมดทุกข้อ และรวมกำลังเป็นอัน หนึ่งอันเดียวกัน แล้วทำการประหารกิเลสในสันดานได้หมดสิ้นและต่อ จากนี้แน่ใจก็จะมีแต่ความสงบอันประณีต ซึ่งเป็นความสงบในขั้นโลกุต ตระเป็นความสงบที่คงที่ไม่มีเสื่อม และเมื่อเข้าถึงความสงบในขั้นนี้แล้ว กิเลสจะเกิดอีกไม่ได้ ความสงบในขั้นนี้เรียกว่าอริยผล การหลุดพ้น โดยอาศัยอริยผล คือผลที่เกิดจากการที่อริยมรรคตัดกิเลสได้อย่างเด็ด ขาดนี้เรียกว่าปฏิบัติสัทธวิมุตติ

และการละอิกขั้นหนึ่งซึ่งเป็นขั้นสุดท้าย คือการละด้วยการเข้าถึงนิพพาน คือเข้าถึงความว่างหรือเข้าถึงความดับสนิท เรียกว่านิสสรณวิมุติ แปลว่า การหลุดพ้นด้วยการออกไปจากนามรูป

พระพุทธเจ้าสามารถที่จะสอนให้คนทั้งหลายละจากกิเลสได้เป็นขั้นๆ ดังที่กล่าวมา และการที่พระองค์ทรงทำได้เป็นผลสำเร็จ ทั้งนี้ก็เพราะพระองค์ทรงสอนจากประสบการณ์ของพระองค์เอง ไม่ได้สอนจากตำราหรือจากคำบอกเล่าของคนอื่น พระองค์ทรงละกิเลสได้หมด ไม่มีเหลือ ทำไมจึงละได้? การละจะต้องอาศัยการปฏิบัติอย่างไรบ้าง? จะต้องอาศัยธรรมอะไรบ้าง? พระองค์ทรงรู้แจ้งแทงตลอด เพราะฉะนั้นเมื่อพระองค์จะทรงสอนใครพระองค์ ก็ทรงรู้ตั้งแต่แรกแล้วว่า คนนี้พระองค์จะสอนให้เขาละกิเลสได้สักขนาดไหน จะได้ละชั่วคราวหรือละได้เด็ดขาด แล้วจะทรงสอนอย่างไร เขาจึงจะละได้ และใครแม้จะสอนอย่างนี้แต่ก็ละกิเลสไม่ได้ เรื่องราวต่างๆ ในลักษณะนี้ พระองค์ทรงรู้แจ้งแทงตลอด เพราะฉะนั้น เมื่อพระองค์ทรงตั้งพระทัยว่าจะสอนใคร จึงไม่มีแม้แต่คนเดียวที่ไม่ได้ผลตามที่พระองค์ทรงมุ่งหมายไว้

ทีนี้เราลองมาพิจารณาดูวิธีการสอนศาสนาอย่างที่ เป็นอยู่ทุกวันนี้ เราก็จะเห็นได้ชัดว่าทำไมการสอนจึงไม่ค่อยได้ผล เช่นเมื่อต้องการจะสอนให้คนอื่นละความโกรธ แต่ถ้าผู้สอนยังละไม่ได้ หรือในเมื่อจะสอนคนอื่นให้ละราคะตัณหา แต่ผู้สอนยังละไม่ได้ หรือจะสอนให้คนอื่นเชื่อในเรื่องตายแล้วเกิด เชื่อในเรื่องกฎของกรรม แต่ผู้สอน

ก็ยังไม่ค่อยจะแน่ใจในเรื่องเหล่านี้ การสอนแบบนี้ย่อมจะไม่ค่อยได้ผลอย่างแน่นอน เพราะเป็นการสอนที่ผิดหลัก การสอนที่ถูกต้องนั้น เมื่อเราจะสอนให้เขาทำอะไร เราจะต้องทำสิ่งนั้นได้ เมื่อทำไม่ได้ก็ไม่ควรจะสอน

แต่แล้วก็มีปัญหาเกิดขึ้นอีกว่า ถ้าหากเราจะขอให้ผู้ที่สอนศาสนาละกิเลสได้หมดเสียก่อน แล้วจึงค่อยสอนคนอื่นนั้น ก็เห็นว่าการเผยแพร่ศาสนาดังที่ทำการอยู่ทุกวันนี้ต้องเลิกกันเกือบทั้งหมด และถ้าหากว่าจะต้องเลิกกันจริงๆ ผลเสียหายที่จะเกิดขึ้นแก่ชนส่วนใหญ่จะมีมากมายยิ่งนัก เพราะคนในโลกซึ่งปกติที่อยู่ในความมืดอยู่แล้ว ในเมื่อไม่มีการสอนศาสนาก็ยิ่งกลับจะมีตมหนักขึ้นไปอีก เป็นอันว่าญาณข้อที่ ๑๐ นี้ เราจะนำเอามาเป็นหลักในการสอนศาสนาอย่างทุกวันนี้ไม่ได้เช่นนั้นหรือ? เพราะจะหาผู้ที่ปฏิบัติตามหลักข้อนี้ไม่ได้ แต่ความเป็นจริงแล้ว ญาณข้อที่ ๑๐ นี้แหละ ซึ่งถ้าหากเรารู้จักนำมาใช้เป็นหลักในการสอนแล้ว นักสอนศาสนาทั้งที่ยังมีกิเลสก็สามารถที่จะสอนได้ผล ถ้าหากว่าเราจะใช้วิธีดังต่อไปนี้ กล่าวคือ :-

ถ้าเราต้องการจะสอนคนอื่นให้เลิกจากการตมเหล่า ถ้าเรายังตมอยู่ก็อย่าไปสอน แต่คนที่ไม่ตมเหล่านั้นมีอยู่ เราก็ไปขอให้คนที่เขาไม่ตมเป็นผู้สอน ยิ่งถ้าหากคนที่จะสอนนี้ เมื่อก่อนเป็นนักตมมาแล้ว แต่เดี๋ยวนี้เลิกได้อย่างเด็ดขาดการสอนก็จะได้ดี เพราะเขามีประสบการณ์มาด้วยตนเอง การสอนจะทำได้ตรงกับข้อเท็จจริง ไม่เดาหรือคาดคะเนเอาเหมือนอย่างที่นักสอนศาสนาส่วนมากมักจะเป็นกัน

แต่อย่างไรก็ดี ถ้าคนสอนที่ว่านี้ไม่มีความรู้ทางศาสนา ไม่มีความรู้ในด้านอื่น ๆ ไม่มีหลักวิชาการการสอน ถึงแม้ตัวเองจะมีประสบการณ์มาแล้วก็ตาม ก็จะสามารถสอนคนอื่นให้เลิกเหล้าได้ก็เพียงไม่กี่คนเท่านั้น

อนึ่ง ขอให้สังเกตว่า พระสงฆ์แม้จะฟังบวชก็อาจจะเทศน์ให้ญาติโยมทั้งหลายฟังได้ โดยที่คนเหล่านี้จะตั้งใจฟัง ทั้งนี้ก็เพราะในขณะที่ท่านได้เลิกละความชั่วหรือความไม่ดีต่างๆ ได้หมดแล้ว ทั้งที่ละได้ชั่วคราวและละได้บางอย่างเท่านั้น ฆราวาสโดยทั่วไปก็เต็มใจที่จะฟังเทศน์ และถ้าเป็นพระที่บวชมานานแล้ว จิตใจเป็นพระโดยสมบูรณ์แล้ว และเป็นผู้ที่มีความรู้ปราดเปรื่อง พระประเภทนี้จะเป็นที่เคารพเลื่อมใสของประชาชนทุกชั้น ท่านสามารถจะสอนคนได้ทุกชั้น คนทั้งหลายจะเชื่อฟังท่าน ทั้งนี้ก็เพราะเป็นไปตามหลักที่ว่า **“พระพุทธเจ้าทรงละกิเลสได้หมดสิ้นแล้ว จึงทรงสอนคนอื่นให้ละ”**

แต่อย่างไรก็ดี เพราะเหตุที่ผู้สอนไม่ได้จริง ๆ เพียงแต่กิเลสสงบ ซึ่งจะเห็นได้ว่า พอสึกออกมาแล้ว กิเลสที่เคยสงบอยู่นั้น ก็กลับลุกโพล่งขึ้นมาอีก ฉะนั้น การสอนจึงยังไม่ได้ผลเท่าไรนัก ฆราวาสทั้งหลาย ยอมรับฟังและเชื่อด้วยความเคารพเลื่อมใสจริง แต่ก็ยังไม่อาจจะปฏิบัติตาม หรือปฏิบัติให้ได้ผลเหมือนที่พระท่านสอน เช่นเราจะเห็นได้ว่าเวลาพระให้ศีล ก็มีฆราวาสรับศีลกันมากมาย แต่ครั้งแล้วก็ปฏิบัติตามไม่ได้ ธรรมในด้านอื่นๆ ก็เหมือนกัน ทั้งนี้ก็เพราะผู้สอนยังไม่มีประสบการณ์ด้วยตนเองอย่างเพียงพอ

ข้าพเจ้าเคยคิดว่าพระเถระผู้ใหญ่ หรือพระที่เป็นนักสอนศาสนาอย่าง เก่งนั้น ถ้าหากได้ลองสักมาเป็นฆราวาส คลุกคลีอยู่กับกิเลสสักพักหนึ่ง ปล่อยตัวไปตามกระแสโลก แล้วจะรู้จักตัวเองดีขึ้น และจะรู้ด้วยว่า วิธีการสอนอย่างที่ใช้กันอยู่ทุกวันนี้ทำไมจึงไม่ค่อยได้ผลในการจูงใจให้คน เข้าวัด หรือจูงใจให้คนละชั่ว ประพฤติดี

พระพุทธรูปเจ้ากัฏฐิ พระอรหันตสาวกในสมัยครั้งพุทธกาลหรือ ในสมัยต่อมาก็ดี ที่ทำงานเผยแผ่ศาสนาได้ผลอย่างมากมานั้นอย่า ลืมว่า นอกจากท่านจะเป็นผู้ที่ทำได้จริงตามที่สอนแล้ว ท่านยังมี ประสบการณ์ในทางโลกมาอย่างดีด้วย อะไรไม่ควรสอน สอนอย่างไร จึงจะได้ผล สิ่งเหล่านี้ท่านรู้แจ่มแจ้ง แต่เมื่อพิจารณาดูรากฐานของผู้ที่ ทำการสอนในปัจจุบัน เราจะเห็นว่าผิดกันไกลมากกับรากฐานของผู้ที่ ทำการสอนศาสนาอย่างได้ผลมาแล้วในอดีต ข้าพเจ้าคิดว่าในปัจจุบันนี้ การสอนที่จะให้ได้ผลจริง ๆ ควรจะถือหลักดังต่อไปนี้ :-

อะไรที่ไม่รู้จริง และทำไม่ได้ อย่าสอน ให้คนที่รู้จริงและทำได้ จริงเป็นผู้สอน และในกรณีอย่างนี้เราไม่จำเป็นจะต้องไปตั้งจุดหมายให้ สูงเกินไป ก่อนที่จะสอนอะไรให้กับใคร ควรจะวางจุดหมายไว้เสียก่อน ว่าจะได้ผลแค่ไหน ซึ่งในเมื่อกำหนดผลเอาไว้แน่นอนแล้ว เชื่อว่าผู้ที่ สามารถจะสอนให้ได้ผลตามวัตถุประสงค์นั้น ๆ จะหาได้โดยไม่ยากทั้งที่ เป็นพระและฆราวาส ทุกวันนี้ที่การสอนศาสนาไม่ค่อยได้ผล ก็เพราะไม่ ได้กำหนดไว้ให้ชัด จะไปมุ่งแต่จะสอนให้มีความรู้อย่างเดียวไม่ได้ ต้อง สอนให้ได้ผลด้วย เช่น

เมื่อจะสอนให้คนละความโลภ ความโกรธ ความริษยา หรือความชั่วใด ๆ ก็ตาม ต้องกำหนดให้ชัดว่า จะเอาผลเพียงแค่นี้ และจะต้องสอนให้ได้ผลตามที่กำหนดไว้ และเมื่อสอนแล้วจะต้องติดตามดูผลด้วย จะต้องรับผิดชอบในงานที่ทำ ไม่ใช่สักแต่ว่าเมื่อมีคนสนใจมาฟังกันมากมาย มีคนเคารพกราบไหว้ ได้ลาภสักการะก็ถือว่าการสอนในครั้งนั้นได้ผลแล้ว อย่างนี้ยังไม่ถือว่าได้ผล การได้ผล หมายความว่า เมื่อได้กำหนดว่าจะให้คน ๆ นี้หายจากความโลภ หรือความโกรธอย่างนั้น ๆ เมื่อเขาหายจริงตามที่กำหนดไว้แบบนี้ จะถือว่าได้ผล อย่าลืมนะว่าพระพุทธเจ้าทรงสอนศาสนาได้ประสบความสำเร็จอย่างงดงามยิ่งนั้น ก็เพราะพระองค์ทรงสอนในสิ่งที่พระองค์ทรงทำได้ และคำว่าประสบความสำเร็จ ก็คือทำให้คนที่พระองค์สอนนั้นละกิเลสได้จริง ๆ พ้นจากความทุกข์ได้จริง



กุฏิพระสังฆเถระ ทรงไทยล้านนา อุนุสรณ์ ๒๕ ปีศูนย์
พัฒนาศาสนาแคมป์สน ตั้งอยู่บนเนินพระสังฆเถระ งบประมาณ
ก่อสร้าง ๑,๒๐๐,๐๐๐.- บาท (หนึ่งล้านสองแสนบาทถ้วน)

รายนามผู้มีจิตศรัทธาร่วมทำบุญหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book)
(หนังสือ อ.พร รัตน์สุวรรณ)

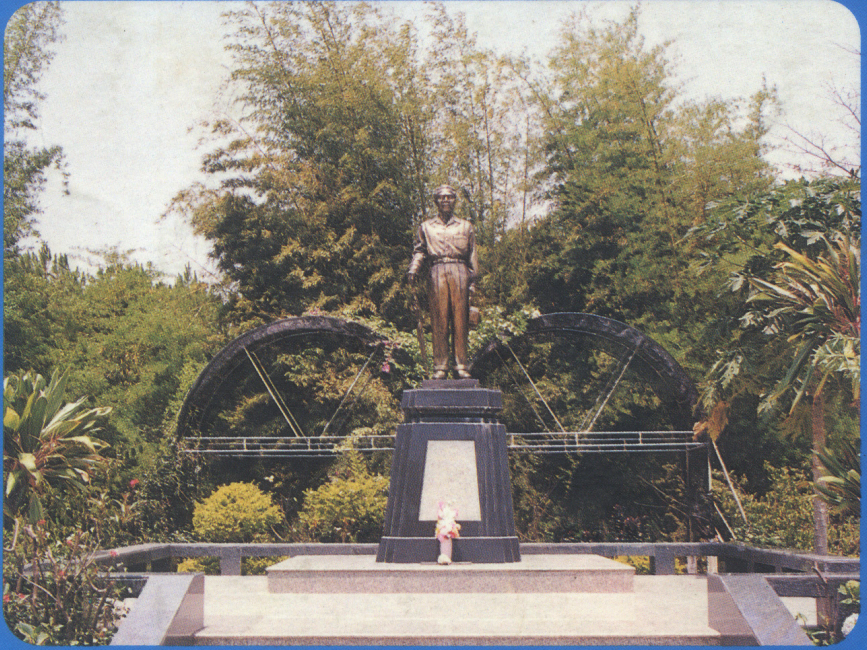
๑. ห้างทองเทพนำชัย (เตาปูน) โดย
คุณแหลม-คุณชลิกา โรจนโกศล และครอบครัว ๑๔,๐๐๐ บาท
๒. ห้างทองเทพนำชัย (นนทบุรี) โดย
คุณชาญวิทย์ ถนัดธรรมกุล ๖,๐๐๐ บาท
๓. คุณอวยชัย-คุณศมานันท์ ถนัดธรรมกุล และครอบครัว ๑๗,๐๐๐ บาท
๔. ดร.นันทพล-คุณอโณทัย-คุณวันปิยะ โรจนโกศล ๓,๐๐๐ บาท
๕. คุณพจน์-คุณกาญจน์ภิน-คุณกฤษณ์พีระ รัตน์ธรรมศรี ๓,๐๐๐ บาท
๖. คุณทศพล-คุณภาคมน-ด.ญ.สุภัทสร-
ด.ญ.วรัปสร ถนัดธรรมกุล ๑๙,๐๐๐ บาท
๗. โรงงานทองเทพนำชัย ๑๕,๐๐๐ บาท
๘. คุณอภิรักษ์ ถนัดธรรมกุล ๓,๐๐๐ บาท
๙. คุณธงชัย-คุณนฤมล-คุณวรัญญา จึงประพจน์ และครอบครัว ๙,๐๐๐ บาท
๑๐. ครอบครัวศรีสุธัญลักษณ์ ๙,๐๐๐ บาท
๑๑. คุณฮั่ว-คุณพรมา หอมศิริวรรณ, คุณสิทธิชัย-คุณปาริชาติ
ด.ช.วณสิทธิ์-ด.ญ.อุษา หอมศิริวรรณ และ
บริษัท สำนักกฎหมาย สิทธิชัย แอนด์ แอสโซซิเอทส์ จำกัด ๒๑,๐๐๐ บาท
๑๒. คุณศักดิ์-คุณรัชนี วงศ์วิสกุล และครอบครัว ๑๘,๐๐๐ บาท
๑๓. คุณพ่อเม้งซี่ แซ่ไฉ้ว-คุณแม่อาบัววัย แซ่ตั้ง ๓,๐๐๐ บาท
๑๔. คุณพ่อเล็ก-คุณแม่สินี ถนัดธรรมกุล ๓,๐๐๐ บาท
๑๕. คุณพ่อใจเกียง แซ่เต้-คุณแม่แจ็กเกียว แซ่เลียง ๓,๐๐๐ บาท
๑๖. คุณอรพรรณ-คุณรักษพงษ์ ถนัดธรรมกุล ๓,๐๐๐ บาท
๑๗. ห้างทองไทยศิลป์ ๑ โดย
คุณวิศรุต-คุณรัชนี บุญบรรเจิดสุข ๖,๐๐๐ บาท
๑๘. ห้างทองไทยศิลป์ ๒ โดย
คุณสุวรรณ-คุณลภัก บุญบรรเจิดสุข และครอบครัว ๙,๐๐๐ บาท

๑๙. ห้างทองไทยศิลป์ ๓ โดย

คุณสุรชาติ-คุณกิตติมา บุญบรรเจิดสุข และครอบครัว	๙,๐๐๐ บาท
๒๐. คุณพ่อประเสริฐ-คุณแม่อาลัย บุญบรรเจิดสุข	๓,๐๐๐ บาท
๒๑. คุณจีระชัย-คุณทัศนีย์ ไกรกังวาล และครอบครัว	๙,๐๐๐ บาท
๒๒. คุณกิตติ-คุณวันทนีย์ รัตนศรีวิจิตร และครอบครัว	๙,๐๐๐ บาท
๒๓. คุณตาซี้เอี้ยง แซ่ฉั่ว-คุณยายโซว แซ่ลิ้ม	๓,๐๐๐ บาท
๒๔. คุณเอี้ยงฮวง บุญบรรเจิดสุข	๙,๐๐๐ บาท
๒๕. คุณทวี-คุณนัยนา ลีลาเวชบุตร	๓,๕๐๐ บาท
๒๖. คุณศุภกฤต ลีลาเวชบุตร และครอบครัว	๓,๐๐๐ บาท
๒๗. คุณปริญญา-คุณลานี ลีลาเวชบุตร	๓,๐๐๐ บาท
๒๘. คุณภิญญาดา ลีลาเวชบุตร	๓,๐๐๐ บาท
๒๙. ครอบครัวอมรสิทธิ์	๑๐,๐๐๐ บาท
๓๐. คุณชัชชัย จันทร์ศุภฤกษ์	๓,๐๐๐ บาท
๓๑. บริษัท ปารมิตา สตูดิโอ จำกัด	๓,๐๐๐ บาท
๓๒. ครอบครัวหงส์เงิน	๕,๐๐๐ บาท
๓๓. คุณณัฐพล-คุณศุภวาณี ศรีสุธัญลักษณ์	๓,๐๐๐ บาท
๓๔. คุณนริศ เรเชียงแสน-คุณแม่บุญมี คำเอี่ยม	๖,๐๐๐ บาท
๓๕. คุณสุวัชรีย์ เล็กศรีสกุล และครอบครัว	๓,๐๐๐ บาท
๓๖. คุณพิเชษฐ คงศุภมานนท์ และครอบครัว	๓,๐๐๐ บาท
๓๗. ลูกหลานทำโนนาม คุณชัยรัตน์-คุณมาลา ศรีสุธัญลักษณ์	๓,๐๐๐ บาท
๓๘. คุณพ่อคงเซียง แซ่เล็ก-คุณแม่เซียงเน้ย แซ่อึ้ง	๓,๐๐๐ บาท

ณ วันที่ ๑๔ สิงหาคม ๒๕๖๔





ผู้ตลาทรา	ทาางาน	ทังจัวัด
สื่อนฝีกจิต	แผ่พระธรรม	หลักคำสอน
สร้างสฐป	ศาลา	สถาพร
สร้างคัมภีร์	พระชินวร	ก่อรอราน
... สิ้นสำเนียง	เสียดธรรม	เคยสดับ
ท่านล่องลับ	ดับจิต	ปลิดสังขาร
มอดศิษย์สร้าง	ร่างเหมื่อน	เตือนวิญญาน
เพื่ออาสา	สืบสาน	งานต่อไป ...

ศรีเพ็ญ จัตตะศรี และคณะศิษย์

บัดนี้ร่างซึ่งได้กลายเป็นอัฐิธาตุดิน บรรจุอยู่ใต้ฐานรูปปั้นเหมือน
ซึ่งมวลศิษย์ได้สร้างไว้เป็นสัญญาใจ เตือนความทรงจำ ทุกสิ่ง
ทุกอย่างเสมือนหนึ่งสงบนิ่ง แต่.....